ТӘЧМӘММЕТ ҖҮРДЕКОВ

ДӘЛИДЕН ДОГРЫ ХАБАР

136

(Сатирики хекаялар)

АШГАБАТ «МАГАРЫФ» 1996

ББК 84. Түр7
Ж86

Җүрдеков Т.
Ж86 Дәлиден догры хабар. Сатирики хекаялар. Улы яшлы мекдеп окувчылары үчин. — А.: Магарыф, 1996.

Түркменистаның халк языжысы Точмәммет Җүрдеков эдебиятымызың сатира жанрында ызыгидерли зәхмет чекйәр. Ол дургунлык йылларында айтжак болуп, айдып билмедик затлары хакында хекаялар топлумыны дөретди. Шол хекаялар «Дәлиден догры хабар» ады билен элиңиздәки китапда жемленди.

Ж 4803590201—48—2696—95
ISBN 5—675—00993—0

ББК 84. ТҮР7

© Җүрдеков Т. 1996 й.

ТЕРЖИМЕХАЛ ЕРИНЕ

Улы иле аян бир хакыкат бар. Яшамак үчин илки догулмалы. Худая шүкүр, менем хәли-хәзир яшап йөрүн. Диймек, хачанам болса бир вагт менем догулыпдырын. Онуң ашык сенеси, ягны нәченжи йылдыгы, айы-гүни окыжы үчин хөкманмыка?! Эгер шейле болса, онда, отурың-да, өзүңиз хасаплап гөрүң. Мениң доглан йылым лув йылы экен. Сатирик шахыр Кемине панынадан бакыете «гөчендеп» ылайык 100 йыл соң дүнйә инипдирин. Хас такыгы шу асырың ахырында, ягны 2000-нжи йылың 15-нжи майында, несип эдип яшап йөрсек, бизем 60 яшаяс.

Мениң ниреде догландыгым билен кимиң нәме иши бармышын?! Жуда билесигелижи болсаңыз, айдаймалы болар-да. Хава, гадымы Гөкдепәниң Кележар дийип бир обасы бар. Ине, шо ери мениң гөбек ганымың даман ери.

Вий, ёгса-да, «гөбек» диемде бир зат ядыма дүшди. Гөбек энем пахыр маңа көп гезек гүррүң берипди. Чага дүнйә иненде чырлап аглаяр, мен велин йылгырыпдырын. Адатдан дашары бу ахвалаты энем-атам өзүче тесвирләпдирлер, говулыга ёрупдырлар.

— Оглумыз улалансоң дегишген, вәши бир йигит болуп етишер...

Кәбә дәңелйән эне-атаның улы ынамыны өдемезлик услып дәл. Шонуң үчинем... Боля, о барада азажык соңрак.

Хава, мен өз какам Жүрдек Атажык оглы билен жуда оңайсыз ягдайда «душушдым». Ол Ватан үчин болан сөвешлериң биринде, 1942-нжи йылың 29-нжы декабрында, ягны мен ики яшымдакам вепат болупдыр. Оны гөзләп, идәп тапмаклык маңа 42 йылдан соң (1984 й.) башартды. Совук мазарың астында ятан 25 яшлы какам өзүниң 44 яшлы оглы билен Новгород областының Старая Руссо шәхеринде шейлерәк «гүррүң» этди.

— Оглум, жаханы уруш беласындан горап сакласаңыз, бизиң үчиниң улы сылаг-серпай шолдур.

Гулагыма эшидилен ата саргыды. улы неслиң өзүнден соңкулара эден пенди болуп яңланды.

Мен 1948-нжи йылың айылганч ер титремесини хем гөрмели болдум. агыр йитгини башдан гечирдим. Өзүмден ики яш улы, ялңыз гыз доганымдан жыда дүшдүм. Эжем икимиз гугарып галдык. Шол дөврүң агыр кынчылыклары, дурмушың апаты бизиңем деңәмизден гөни гечип гитмеди. Оны өз герденимизде чекмели болдук. Йөне адамың башыны алып дурян зат ёк экен, хемме зат өз нобаты билен гелип-гечип дур. Ынха, мен инди алты чагаң атасы. Агтыкларымың саны хем, худая шүкүр, көпелип гидип отыр.

Язув-позува еди яшымда башладым. Гең гөрмәң, дөредижилиге дәл. Биринжи класда окап йөркәм, эдйән язувымдан, эдйән позувым кәнди. Шейдип-шейдибем ахыры языжы болдум. 1982-нжи йылдан бәри языжылар бирлешигиниң агзасы.

Мен Ашгабадың Г. Сейитлиев адындакы медени-аң билим техникумыны (1959 й.), соңра хем Москваның дөвлет медениет институтыны (1964 й.)

тамамладым. Дүрли кәрлерде ишледим, гошун хатарында гуллук этдим.

Хәзир «Эдебият ве сунгат» газетиниң баш редакторы болуп ишлейән.

Дөредиҗилик дийилйән җадылы сенет билен ымыклы мешгулланып башлан деврүм 70-нҗи йылларың ахырларына дегишли.

Мениң эсасан эдебиятың сатира жанры билен мешгулланянлыгымдан, мегерем, окыҗылар хабарлыдыр. Түркменистаның дөврүлейин метбугатыдыр радио-телевидениеәниң ишгәрлери-хә маңа белетдир. Хекаяларым чап эдилмедик газет-журнал ёк болса герек. Өзбашдак чап болуп чыкан китапларымың атларыны ятда сакламак жуда аңсат.

— «Улы башлык» (1982 й.), «Айдайсаң болмаярмы?!» (1984 й.), «Алтын багжык» (1982 й.) эберердим-дә.

— Хүщ, «Ил бир эшитмесин» (1988 й.).

— «Башлык ага, багышла» (1991 й.). Онсоңам, «Оды өзүңе бас...» (1992 й.). Шулардан башга, Москвада «Крокодил» журналының китапханасында «Писчебумажный тигр» (1990 й.) ады билен хекаялар йыгындым өзбашдак китапча болуп чыкды.

Вий, ёгса-да, мениң тебипчиликден хем башым чыкман дуранок. Ынанмасаңыз «Диагнозы: йыгнак» (1993 й.) диен китабымы окап гөрәйиң.

Көрпе окыҗылары хем гөзден салмаҗак болян. Олара «Эсгер папагы»-ны (1990 й.) совгат этдим. Ондакы ерлешдирилен чакланҗа повестим хем-де хекаяларым белли бир дереҗеде өз дурмушымың беяныдыр.

Кәбир йыгындыларда хем («Ынамлы несил», «Шатлык гөзлегинде») айры-айры хекаяларым чап болуп чыкды.

Догры, мен бир гошгы язып йөрен шахыр дәл, эйсем-де болса, композиторлар билен билеликде она голай айдымы яздым. Умуман, гол говшуруп отурмага вагтым ёк.

Маглумат үчин ене-де бир зат айдып билҗек. Тутуш китабым-а дәл, йөне айры-айры хекаяларым өзбек, газак, башгыр, латыш, монгол, түрк диллеринде чап эдилди.

Чепер терҗимеде хем өз гүйҗүми сынап гөрйән. Айры-айры хекаялардан дашгары чепер кинофильмлериң онларчасыны рус дилинден түркмен дилине гечирдим. Өзүм сценариячы хөкмүнде үч саны («Айхан Хаҗыев», «Гәмидәки той», «Тәзе адатлар») документал фильмиң авторы.

Җемгыетчилик ишлерине хем ишеңңир гатнашян. Магтымгулы Халкара байрагы Комитетиниң, Дашары юртлар билен достлук җемгыетиниң правлениесиниң агзалары.

Бу ишлериң дашындан болса җаханкешделиги халаян. Хәзире ченли дүнйәниң еди юрдунда (АБШ, Хиндистан, Монголия, Болгария, Сирия, Мальта, Эйран) болдум.

Ене-де этсем-петсемим ёк дәл, йөне о барадакы сөхбети вагтың өзи довам этдирер.

Хава, «Иш битирсең, ил танар» дийилиши ялы, мениң чекйән зәхметим көпүң гөзүнден сыпмады. Мәхрибан Президентимизиң Перманы билен маңа «Түркменистаның халк языҗысы» (1993 й.) диен хорматлы ат дакылды. Бу мениң үчин элъетмез багтдыр.

Автор.

ДОГРАМА

Нәче йылдыр, биз-ә, инди бу затлара халыс эндигем болупдырыс. Чагыртжак болуп дурамзок, хер хепдәң анна гүни ирденҗик барыберйәс баш редакторың янына. Онда эдере гүррүң кән. Индики хепдәң везипелери барада бәш сагатлап дурман гүрләп билйәр. Гүнде йыгнанышсаңам, бендәң чагасы геп-ә танжак. Валла, гүррүңден ясалан ялы хов.

Бу гезекки йыгнанышыгымыза ол айратын әхмиет берди. Җогапкәр ишгәрлериң тә хеммеси йыгнаняңча гарашды.

— Хава, ёлдашлар, дүйн, мени ишиң ахырында ёкарык, Гупбалы жая чагырдылар. Улы йыгнак болды. Оңа меркезден, ягны Москвадан, ССКП МК-ның векили хем гатнашды. Гүррүң гурбанлык барада барды. Биринжиң өзи чыкыш этди...

Гурбан байрамының реакцион мазмуны догрусында макалалар топлумыны бермели, Атеист алымларың чыкышларыны гурнамалы. Диниң үстүнден гүлйән, молла-мүфтилери вежера эдйән гошгулардыр юморескалары чап эдип дурмалы...

Башлык бу меселеде бизиң хениз бәрден гайдяндыгымызы айдып, кә биримизи көтекледи, ере-егсан этди! Гүрләп-гүрләп кейпден чыкды, агзының эйгилигини гөрди.

— Биз — журналистлер, идеология фронтуның өңде барыҗылары болмак билен, өзгелере гөрелде гөркезмелидирис. Бу

бизиң мукаддес боржумыз. Гурбанлык этмек боланок, гадаган. Эдйәнлериңкә хем, ягны гоңшы-голамыңка-да бармалы дәл. Хатда, шо гүнлер, габат гелсе-де, догулан гүнүңизи хем гечирмәң. Дүшүнүклими?! Коммунистлер хакында-ха хич хили гүррүң хем болуп билмез. Билетиңизден дынасыңыз гелмесе, шолар ялы затлардан гача дуруң, әгә болуң, ёлдашлар — дийип, ол сөзүни соңлады.

Хер ким иш ерине еңсесини эл ялы эдәйди. Башлыгымызың гара чыны. Диймек, о пахырың хем гөзи горкузылан болмалы.

Гурбан байрамының ортанжы гүнүди. Редакцияда нобатчыдым. Иш гутарып-гутарман хер ким даргады өйли-өйүне. Цехден гелмели материала гөз дикип гарашдым. Онянча ички телефон ала-зензеле болуп жыңңырдады.

— Диңлейән, башлык.

— Ханы, би, материал гелип етишенокмы?

— Гарашып отырын.

— О, хат-пет гатнадяи юмушчы огланың шо гидишими?

— Хава.

— Ах-ов, гөзүңе-башыңа дөнейин, онда нәме, бейдип кабинетиңде аркайын отырсың. Бар, гит-де өзүң хабар тут.

Алдыраным бар ялы болуп цехе бардым. Бизиң газетимизи йыгянларың болуп отурышыны гөрүп гөзүм чыкайжак болды. Бир чүйшәни ики бөлүшип, бир дүйп соган билен елмешип отырлар.

— Вах, мысалаңыз гурсун. Жүрүмизи дикйәңиз-ай. Биз о ерде материала гарашып отырыс, сизем бу ерде... Ханы, бизиң о хат-пет гатнадяныммыз, Тойлы ниреде? — дийип, оларың ики аягыны бир гонжа сокдум.

Заңңарлаң гөвни бир ялы, азарларына-да дәл.

— Агам, сизиң газедиңиз-ә шун агшам чыкарам өйдемок. Машын дөвүлди. Машы-ын. О малышыңызам яңы дограма ибердик.

Гөр, бу болян затлары. Баш редактор нәче гүнләп башымызы агырдып йөр, гел-гел бизиң ишгәримизиң дограма гидишини дийсене. Өлжекми-йитжекми. Башлыга барып айтдым, шапыладып. Ол зөвве ериңден галды.

— Тойлыны тапмалы! Болмаса дашкы гапың агзында ёлуны сакла. Эли дограмалы шу жая бир гирәймесин. Әхлимизиң ишимизи гөрерлер...

Башлыгың боюрганып отурышына йүрегим авады. Эңдим, биринжи этажың гирелгесине тарап. Гарашсаң вагтам гечмейән экен. Зол сагадыма середйән. Ярым сагатлап дурдум. Худай берсин Тойлыны. Ызыма гитсемем бирден гечип гидәйжек

ялы. Херпә таныш оглан габат геләйди. Шоны ериме гойдум-да, ёкарык, цехе тарап эндим.

Барсам, яңкы харп йыгнайжылар, дерчирешип, доограманы сымышлап отырлар, Тойлам янларында.

Валла гахарым депәме урды. Хат-пет гатнадыжымызың тутдым якасындан.

— Эй, сен эдип йөрениң нәме?

— Ынха, шулар дограма гетирип бер, ёгсам газедиңизи чыкармарыс дийдилер хов. Яңы, сизиң кабинетиңизде-де, кагыза долап, гоюп гайтдым, гапыңыз ачык дуран экен...

— Бела эдип гайтдым, мерез эдип гайтдым.

Бир хили инжигим сандырап башлады. Башлыга нәдип геп дүшүндирип боларка?! Бу меселеде ол мениң өзүми айыплаймаса ягшыдыр.

Икинжи этажа дүшенимден дограмаң ысы бурнума урды. Хасанаклап кабинете гирдим. Ишиги ичинден говы эдип гурдум. Бирден гулпланмадык болаймасын дийип, ене-де барлап гөрдүм.

Вах, гурбаның гидейин, дограма жан! Сени гөрсем бир хили сүлекейим акыберйәр. Эртирки ачлыгым, халыс сурнукдым. Хәзир сымышлап дыкайсам нәхили боларка?! Ёк-ёк, бирден билинәймесин. Онсоңам мен коммунист ахырын. Иймег-ә бейледе дурсун, кабинетимде дограма бардыгыны билсе-де, баш редактор дериме саман дыкар. Галдым бир чыкгынсыз гүне. Нәме этмели?

Вий, ёгса-да, башлыгың өзем-ә ачдыр. Бәрик чагырайсам... Ай, ёк. Гох турузар.

Ювдунып-ювдунып дограма серетдим. Дуйдурман эпишгеден дашарык дөкәйсеммикәм. Ёк, бири гөрерми, нәдерми. Гайтам бар зат булашар.

Ичимден худайы чагырдым. Аллажан, бу беладан бир башымы гутар.

— Ёк, диңе гыссананыңызда, Худай сизиң ядыңыза дүшйә. Башга вагтам мениң гаршыма барлышыксыз гөрешйәңиз. Сизе ынам болмаз...

Гулагыма эшидилен бу сес бүтин отагың ичини яңландырып гитди. Аң-таңк болдум. Гаранжаклап төверегиме серетдим. Хич киме гөзүм дүшмеди. Алжырадым.

— Худайжан, ынан, ялан сөзләмок. Коммунистлерче сөз берйән. Шу гезек мени сыпдырсаңыз, диен задыңызы эдейин.

— Онда, Гурбанлыгың гаршысына язан юморесканы шу гүнки номерден айыр, ёгсам ынанамок...

Мен доңуп галдым. Аллажанларым бу сес Худай тагалланың хут өз сесимикә, я гулагыма эшидилйәрмикә. Херпә акы-

лы үйтгәп йөрен дәлдир-дә. Ол маңа гудрат гөркезйәр өйдйән.
Хәзир барага-да, юморесканы айралы дийсем, башлык диңаркан гайдар, дәлирәр. Ол өңем бу юмореска гуванып йөр ахветин.
Ёк, бирибарың өңүнде инди ялан сөзләп билмен. Бир бахана тапып хекаяны ызына алмалы, жырым-жырым эдип йыртмалы, отламалы. Уҙуман өврүлип гудраты гүйчлиниң адыны тутмалы дәл.
Ичими гепледип, башагай болуп отыркам, шол телефон, еңе-де жыңңырдады. Трубканы гөтердим.
— Нәме-ов, гуя гачан ялы болдуңыз-ла...
Башлыгың гахарлы сеси мени хасам алжыратды.
— Худайжан, вий, башлык жан, нерин дийсеңиз доғрама-ха бар...
Трубкадан бир хили хыркылды эшидилди. Алланичигси болдум.
— Алё, алё...
Жогап ёк. Янкы доғраманам алып эндим, баш редакторың кабинетине. Барсам, өзүнден гидип, креслосында гөзүни агдарып ятыр.
Эй, хо-о, би ишигайданың ганына галаймакам догтор бир чагырайын.
Эгни ак ектайлы гелин, гапыдан гирип гирмэн:
— Муңа нәме болды? — дийип, мениң йүзүме серетди.
— Доғрама дий...
Врач мени гүрлемәге гоймады, сөзүми соңлатмады.
— Гөрдүңизми, өзүңиз-ә Гурбанлыгың зыянлы тараплары барада газетде чыкыш эдйәңиз. Доғрама ийибем зәхерленип йөрсүңиз. Дымылжан доғраманы ийип, ондан өлйәнем бар...
Бу затларың ызының нәме билен гутаржагыны гөз өңүне гетирип, горкдум. Өзүмден гидипдирин.
— Ана бу-да йыкылды. Бу доғрамадан башга ким ийдикә?!
Врачың ховсалалы чыкян чиркин сеси чала гулагыма гелсе-де, жогап бермәге межалым ёкды.
— Д... д... дог...
Ысгынсыз пышырдан додакларым, дилим халыс диеними этмеди.

ТАПМАЧА

Мен ичими гепледип көп отурдым. Барсаммыкам, бармасаммыкам?! Дийсеммикәм, диймесеммикәм?! Я башлыгың өз эдиши ялы столумың үстүнде шляпамы гоян болуп гидиберсем-

микәм. Ёк, биз ялы гарамаяк бир зат этсе деррев билнер. Говусы барайын-да ругсат диләйин. Белки, берер. Тутуб-а алып галасы ёк.

— Башлыгың шляпасы ериндеми я-да өзи?—дийип, мен кабулханадакы гыздан сорадым.

Ол чаларак йылгырҗак ялы этди-де, дерревем мөхүм гөрнүше гечди. Онуң гүрлейшем бир хили аграсланды. Гөвнүме болмаса, кинели ялы гөрүнди.

— Бар. Эгер кабул этсе...

Ол гөни гөрежиме серетди, мен йүзүми ашак салдым. Ерликсиз дегишениме өкүнмәнем дурмадым. Ёк, яйданып дурмалы дәл, башлыгың янына гыздан өңүрти гирмесем, ол мениң ишими гөрер, сатар. Диймедигимем дийдирер. Башлыклаң көпүсиниң хәсиети шейле, гөзлейәни шолар ялы гыбат. Мениң эшдишиме гөрә, кәбир башлыклар-а эдарадакы геп-гүррүңлери эшитмек үчин йөрите пул төләп адамам саклаямышлар. Диймек, чалтыраҗык гирмели, өңүртмели, экстремистлериң дөвлети басып алшы ялы этмели.

Секретарь гызың индики айтҗак сөзлерине гарашып дурмадым-да, гөзүм ёк ялы күрсәп гирдим, башлыгың янына.

— Башлык ага, багышлавери, мен-ә неме дийип гелдим...

— Нәме дийип?

Хәлки айтҗак болуп дуран затларымың бары хушумдан учды. Адам алҗыраса болмаз экен. Гүррүңи нәмеден башлаҗагымы билмән, элими овкаладым.

— Отур, хов, алынмадык мыхман ялы болуп дурма-да.

Башлыгың бу сөзи мени бирнеме көшешдирди. Гапдалында дуран отургыҗы ызырага чекдим-де, чөкдүм үстүне. Йүрегим дүшүшди, ерине гелен ялы болды. Келләмдәки язгылы лента чөзленип башлады.

— Башлык ага, багышла. Неме-дә, би, ягны, адам дийилйән махлук гезип йөренем ялыдыр велин, бирден «бә-ә, шейле болайдымы?» дийдирйә. Ай, хава-да бункы гөрениң эрте ёк...

Башлык ховсала билен мениң йүзүме серетди. Сеси гайгылы чыкды:

— Нәме, бири ёгалдымы? Ким ол?

— Ә-хә, инди эсасы гүррүңе гечиберсемем болҗак өйүдйән. Башлык тора дүшди.

— Өлүб-ә хениз өленок велин, болуп ятышы өленден говы дәлмиш. Йүрек дамарының ган басышы уммадан чыкыпдыр...

— Ким ол? Иниңми, агаңмы?

— Яъ, башлык, олар болса бuват бейдип сизиң гызылдан гымматлы вагтыңызы алып дурҗак дәл ахветин. Аялымың җан

ялҗак агасының аялының какасының баҗасы яранок. Янында болмасаң неудобныдар-ай, бирден болмасы бир зат...

Башлык бир хили доңан ялы болды. Мегерем ол яңкы сыркавың маңа нәме дахылының бардыгыны, нәхили гарындаш боляндыгыны билҗек болян болса герек. Вах, онуң үчин келле дөвме, башлык, бу затлара мен өзүмем таты бир дүшүнип барамок. Маңа бахана герек. бахан-а. Ховлугяндан болан болуп сагадыма серетдим. Улудан демими алдым.

Башлык белли бир нетиҗә гелди өйүдйән. Башыны галдырды-да:

— Хәзир саңа бир тапмача айтҗак, хан огул. Шоң җогабыны йүзүниң угруна, ур-тут айдып билсең, сен бош. Диңе бир шунам дәл, эртириңе-де ругсат берйән — дийип, геринҗиреди.

О-хо-хов, нәме дийҗеккә? Я агшамкы гөрен дүйшүни ёрдурҗак болян болаймасын. Менден саңа ругсат ёк дийдигидир. Пелегиң ишини билип болмаз. Сынанып гөрмели. Тапмачаның җогабыны билсег-ә билениммиз, онда багтымызың чүвдүги боляр. Билмесегем нәме оюнда утулан адам боларыс-да, даңыб-а гоймаз. Сынанмалы! Башга ёл ёк.

— Башлык ага, тапмачаңыз болса айдыбериң, сынанышып бир гөрели.

Нәме үчиндир башлык йүзүни бир гапдала совуп гүрледи.

— Өң о ерик пул берип, ялбарып гирилерди, инди болса адамларың өзлерине пул төлесеңем гиреноклар. Шо нәме, бил?

Вах, эртирден бәри башымы агырдып отуран сорагыңам шожагаз дәлми?! Оның дагы витжик. Башлык җан, о тапмачаң-а җогабы нагт. Утулдың, утулдың. Йөне шертим шахыма эдәймез-дә. Ай, ёк-ла, башлыклар сөз беренсоңлар, сөзлеринде тапыляндырлар.

Айтҗак болуп агзымы ачанымдан, дилими дишледим. Бирден башлыгың өзем шейдип, пул берип гирен болса нәбилйәң. Өз дилимден бела галаймайын. «Дил бела, диш гала» дийипдирлер. Ёк, айтмайын. Ызыма адам салаймасын.

Ай, горкуп гүн гөрүп боласы ёк-ла, бу дүнйә-де. Бир баша бир өлүм бар. Онсоңам хәзир догрыны айдылян дөвүр. Айтмалы, диле гелди-биле гелди.

— Партия!

— Нәме-е?! О нәхили партия?

— Бизде нәме пыланча партия бармы, башлык. Бары-ёгы бирҗе партия барды, оңам-а топуны атдылар.

— Хүщ, тамда гулак бар.

— Нәме, ялан дийҗек боляңызмы? Көп адамың партия пул берип, пара берип гирендиги чын герек? О хакда йыгнакларда-да айтдылар ахветин. Газетлерем язды. Хава, хава, партия

биледини пула сатдылар. Ол хич ким үчин гизлин дәл. Инди болса адамлара ялбарялар. «Гөзуңе-башыңа дөнейин, гир, кварталың ахырында премияңы етирин, пылан-пыссыган...» Нәмемишин, бу гүн партияң абрайы гачанмышын. Оны гачыранлар ким? Ене-де коммунистлең өзи...

Башлык гөзүни тегеләп зөвве ериңден галды. Алкымыма дыкылып гелди-де:

— Хан огул, агзың диййән задыны гулагың бир эшидйәми? Бар, гит, саңа бир хепде ругсат, айлыгыңам өйүңе элтип берерлер — диййип, менден сыпса оңды.

Вий, ёгса-да башлыгың өзи тапмача айданда нәмәни гөз өңүнде тутдыка? Оны хөкман билмели. Ёгсам укым тутмаз.

— Инди мунча боланына гөрә тапмачаңызың жогабыны бир эшдели. Белки, өзүңиз айдарсыңыз?!

Башлык хасыр-хусур ерине гечди-де, столуның чекмесини чекди. Бир петде кагызы патыладып өңүме атды.

— Ине, гөр, опера ве балет театрының билетлери. Профсоюзың үсти билен өзүмиз пулуны төләбем гидиң диййәс велин, кес-келләм хич ким эденок. Хемишелер хер ким о театра гиржек болуп гырлышарды. инди велин, ынха...

Башлыгың соңкы айдан сөзлерини мен диңлемедим. Оюнчы утуланыны билсе ягшы. Пишик басышыны эдип чыкдым. Гидип баршыма өз-өзме кәйиндим.

— Нәме үчин шо пикир мең келләме гелмәндир. Ах, мен самсык...

ПАЯПЫЛ ГҮНИ

— Пикир бериң, пикир бериң! Геплейәр ерли...

Репродукторың сеси бирден тапба кесилди. Тиңкесини дикип дуршуна гулага өврүлен Гүлжемал эже отуран ериңден гаргынды. Би хазана нәме болдука? Ёгса-да концертиң арасыны бөлүп айдар ялы нәме мөхүм зат йүзе чыкдыка. Ол улы иңкисе гитди. Якасыны тутуп тоба этди. Эй, худай, ене-де бир ерде опурлышык болайдымыка. Бизе, хей бир, гулагы дынч, аркайын отурма бармыка. Би, нәхили замана болды?! Тоба, тоба!

Ериңден туруп радио тарап йөнелени хем шолды велин, ол ене-де гүрләп башлады.

— Ёлдаш колхозчылар ве колхозчы аял-гызлар, багышлавериң. Яңы гүрләп дуркам Патдың пьян оглы гелип, микрофоның симини үзәйди. Хәзир хөре-көше эдип, зордан уградтдым.

Хава, билдиришимизи довам этдирйәрис. Эртир ир сагат

10-да илерки көне галаң гайра гапдалындан гечйән эне ябың боюнда үйшмелең, ягны дабаралы йыгнанышык болҗак. Оңа хемме бабадайханларың, окувчы чагаҗыкларың, моллумларың гатнашмагы хөкманыдыр. Ол ерде районың хоҗайынларының кәбири, шейле хем Халк депутатлары болҗаклар. Адамлар, башлыгы йүң сакгал эдәймәң, хөкман баравериң! О ерде концерт.

Дуйдансыз ачылан гапыдан өйле көлегеси ялы болуп бригадир гирди.

— Гүлҗемал эҗе, салавмалейким. Гургун отуранмысың.

— Шүкүр худая, Аннам, би ырадия-да-а ене бир задың башыны агырдып башлады. Эйгиликмикә?

— Хабарым бар, менем шоң үчин гелдим. Эртир шотак бириңиз гиҗә галман баравериң,тәзе бир объектиң ачылышы болҗак.

— Нәмәң ачылышы? — дийип, Гүлҗемал эҗе геңиргенди. Соңра бригадириң җогап берерине-де гарашман, сөзүни довам этдирди. — Мен-ә барып билмен. Би, памадорымыз зер-зая болуп дөкүлип ятыр, шоны йыгмалы.

Болҗак дабараның мөхүмлиги барада янҗап-янҗап дүшүндирен бригадир Гүлҗемал эҗәни ахыры ырды.

Эртеси ирден созан гуйрук болуп барян оба адамлары галаның гапдалындан гечйән эне ябың боюна йыгнандылар. Колхоз башлыгының төверегини галлап дуран эпей-эпей адамларың доян гуш ялы петекелерини гайшардышып дурушларыны гөренинде, догруданам бу ерде улы бир дабараның болҗакдыгы билдирип дурды.

Башлык ат гайтарым ери тутуп дуран мәхелләни буйсанч билен сынлады, азаҗык өңе сүйшди-де, ардынҗырап сөзе башлады.

— Гадырлы ёлдашлар, хорматлы мыхманлар! Ынха, бу гүн бизиң обамызда улы дабара, шатлык-шагалаң. Оңуңам өзүне етерлик себәби бар. Мәлим болшы ялы, бизиң юрдумызда хемме зат адамларың эшрети үчин эдилйәр. Ине, эне ябың үстүне атылан паяпыл хем сизиң, ягны колхозчыларың ишини еңиллешдирмек максады билен эдилди.

Әхли көпүрлериң стратегик әхмиетиниң болшы ялы, бу паяпылың хем обамызың зәхметкешлери үчин җуда улы пейдасы бар. Би, бәхбитли зат. Инди сиз шу япдан гечҗек болуп йыкылып-сүршүп йөрмерсиңиз. Арада Гулбердиң оглы недем сува гачып гарк болупды. Ондан хеммәңизиң хабарыңыз бардыр. Ек, гөзүмиз ачыкка биз бейле зада ёл берип билмерис. Адамлар хакдакы аладаны мундан бейләк хем гиңден яйбаңландырарыс. Бу паяпыл, ёлдашлар, шейле хем Сизиң ёлу-

кызы нәче эссә гысгалдар. Инди аллаоварралардан айланып йөрмели болмарсыңыз, ёлдашлар. Диймек мунуң өзи колхозың гөнүден-гөни өнүмчилигине хем тәсир эдер, чүнки сиз өз иш еринизе өңкиңизден хас чалт барып билерсиңиз.

Гадырлы обадашлар, шейле ил бәхбитли ишиң амала ашмагында бизиң депутатымыз Гич Гелдиевичиң өрән улы пайы бар. Гаршы болмасаңыз, хәзир сөзи шоңа бермекчи. Онда айдыбериң, ёлдаш Гич Гелдиевич.

Дөши уллакан байдакдан нышанлы депутат халкың өңүне чыкды.

— Хава, яңкы башлыгыңызың беллейши ялы, бу паяпыл бизе еңил дүшмеди. Шонуң үчин мен нәче гезек Орсьеде гидип гелдим. Инди өңки дөвүр гутарды, бир пүрс алҗак болсаңам өзүң гидип шертнама баглашмалы. Хер хал кынчылыклары еңип гечмек маңа башартды. Гелҗекде хем сизиң голдавыңыз билен говы дурмуш угрунда гайдувсыз гөрешерин...

Гоңшы обалардан гелен векиллер, өңде барыҗы колхозчыларың бирнәчеси дабарада сөзледилер.

Бу затларың беемчиси болан башлык гызыл лентаны кесмек үчин хәлден бәри донуна сыгман гүберилип дуран районың кетдесине мүрәхет этди. Ол гысгаҗык сөз сөзледи-де, гайчы билен шарпылдадып лентаны кесди. Паяпылың ачылыш дабарасына багышланан йыгнак паявлады. Төверекде кейпине шәрик бөкҗеклешип йөрен чагалар паяпылдан эйләк-дебейләк гечдилер.

— Ёлдашлар, менде бир теклип бар. Гелҗекки несиллер хем бу паяпылың хачан ачыландыгыны хем-де нә гүнлүк билен эдилендигини унутмазлар ялы, хер йылың шу гүнүни белләп гечмели, ягны Паяпыл гүни дийип ыглан этмели — дийип, мәхелләниң арасындан кимдир бири богазына бат берип гыгырды.

Гүввүлдили эл чарпышмалар башлыгың нәме җогап берип, нәме диенини аңшыртмады. Йөне җошгунлы чыкян айдымсаз велин тә агшама ченли яңланды дурды, яңланды дурды.

ҖӘХЕННЕМ ГАРАШЯМЫКА Я-ДА ҖЕННЕТ

Хакыкаты айтмага диңе мерхумларың хакы бардыр.

Марк Твен.

Билйән, бу дүнйә бакы гелйән ёк, оңа акылым чатя. Хер нәче яшасаң ахыр өлүмдир! Җуда җайдар айдылан сөз. Гөр-

йән велин, инди менем өлүм яссыгыны яссандым өйдйән. Яны-мы ере береним ёңсузҗа вагт болупдыр. Бир хили айналыбе-ремок, ёгсам гөрүнмедик тебибим галмады. Мүрзевелиң аты ялы, гитдигиче гайра басян. Валла, халыс эңек атдым. Элбет-де, санаглым долуп йөрендир-дә...

Ёк-ёк, мен өлүмден горкамок. Херәи-хачан онуң гарагына гөни середип билҗек. Бир баша бир өлүм бар. Онсоңам о дүнье-де мениң үчин-ә шу дүньеден эрбет болар өйдемок. Адам бүтин өмрүне мыхманханада яшап билмез ахветин. Биз бу яланчың мыхманы. Бу дүнйәниң йүк яздырылып гечилйән кервенсарайдыгыны ким билмейәр?! Галыберсе-де паныдан бакыете «гөчйән» еке мен дәл.

Ичими гүрледип ятышыма бир хили, гөзүмиң өңүниң үмез-ләнини билйән. Аз салымдан соң башымы саклашып отуран хоссарларымың агы гатышыклы сеси гулагыма гелип башла-ды.

— Сен инди шейдип, бизи ташлап гидиберҗекми-и...

— Вай, доган-эй-эй...

— О-хов, бу нә болуш. Нәме, мен өлдүммикәм?! Улы ызла-шык болуберди-ле.

Дуруң ханы, эййәм бу алтын тагт ниреден гелди?! Мени оңа мүндүрип бир ерлериге әкидйәлер. Булар ялы элпе-шел-пелик хачан гөрен задым. Аягымы узын салып, аркайын сүйн-дүм. Йөне мени нирә әкитҗеклер-кә? Би бедибагтлар өзүңе-де айданоклар-ай.

Сыркав ятыркаң «Тиз көмеге» мүндүрселер-ә, гөни кесел-ханаларың бирине элтйәрлер, ер тапылса, ур-тут ерлешдир-йәрлер, ёгса-да...

Бе, аллаҗанларым, бу нәхили улаг болдугыка? Кимдир бири билен мени чалшыран болаймасынлар. Мениң мүндүрил-җек задым-а дәл би. Бир ерик элтибем, дүнйәң задыны талап эдәйселер. Онсоң нәдерин? Көр көпүгимем-ә ёкдур. Говусы шу дуранҗа ериңизде дүшүриң диийсем өйдйән. Ички пикири-ми дашыма чыкарайдыммыкам?! Бир гүңлеч, гулага якымсыз сес эшидилди.

— Биз сең пулуңа мәтәч дәл. Сизде иң бәркиси кепенлик матаны хем үсте берип алмалы. Бизде бейле зат ёк. Әхли зат мугт. Ондан яңа ясы яның ерде болсун. Дүшҗек болуп, азара галма. Саңа инди ыза ёл ёк. Эй, таңрың бендеси, билип гой, сең инди чейнемели чөпүң гутарды. Онсоңам, таныш болалы, маңа Эзрайыл диййәлер...

Хемме зат дүшнүкли. Мени асыл о дүнйә алып барян бол-салар нәтҗек. Адама алададан дынма ёк. Ене-де мени гайгы-гам басмарлады. Сырат көпрүсинден нәдип гечерин?! Айдыш-

ларына гөрә, ол гылдан инче, гылычдан йити болмалы. Ай, шу шор маңлая нәме язылан болса гөрүбермели болар, ондан чыкма ёкдур. Такдыра тен бермели, оңа кайыл болмалы.

Хава, оларың улагы үйтгешик экен, бизиң автобусдыр троллейбусларымыз ялы, хер әдимде дуруп, я-да ёлда-ызда дөвлүп-енжилип дуранок. Гөз ачып-юмасы салымда элтип дүшүрдилер. Төверегимде иңләр сиңек ёк, эрбет йүрек гысгынч. Бу дурмуш билен өвренишип болармыка? Өз-өзүме гөвүнлик берйән. Өвренишмән, гарагыңам чыкар, сен бакыете гелдиң ахветиң. Вий, ёгса-да, сораг-идег этмәге хачан гелерлеркә? Ики гүн гечирип, үчүленжи гүн дийленде, гелди яныма адама меңзеш, чув ялаңач бир махлук. Мениң адымы эдил өзи дакан ялы:

— Сен. Таган Жума оглумы?—дийип, ябың диши ялы саңалышып дуран дишлерини айылганч шатырдатды.

Сүңңүми тутуп билмедим. Йүзүне серетмәге межалым чатмады, гаты эйменч. «Энтек нәмәни гөрйәкәң» дийип, өз-өзүме басалык этдим. Аз-кем өзүми дүрседим-де, «хава», диен әхеңде башымы атдым. Чалтырак нәме дийжек болса дийип бир дыиса. Өлениңден соңам аркайын ятма ёк-хов.

— Паныдакы гоңшыңыз Мерет Пәлван оглумыды?

— Хава, о бенде хәзир ниредекә?—дийип, мен онуң сөзүни бөлдүм.

— Бу ерде сизиң сораг бермәге хакыңыз ёк. Сорагы диңе биз берйәс — дийип, ол гахарланды.

Мен дымдым. Башга алажың бармы дийсене, дадыңы киме етиржек. Арз эдере ер ёк. Ол гүррүңини довам этдирди:

— Гоңшың сен барада говы хәсиетнама берди...

Бе, «Кыямат гүни гоңшудан» дийлен гүррүң мундан гелип чыкды-ов. Сениң нә җүре адамдыгың илки шондан соралян экен.

Яңкы махлук узак гүррүң эдип отурмады:

— Эртир ызыңдан гелерлер. Сени сыяхата, ягны өз дилиңизде айтсам, экскурсия әкидерлер. Сырат көпрүсинден гечерсиң, җәхеннемдир женнети гөрерсиң. Өңки танышларың кәбири билен душушарсың. Онсоң... — дийип, ол сөзүни соңламан, бирден гөзден гайып болды.

Гарашмак ялы эрбет зат ёк. Хич вагт гечепок. Гүнүң хачан догуп, хачан яшяны белли дәл. Шол бир түмлүк. Ахыры бири гелди. Мени ызына тиркәп уграды, биряна. Валла, эдил лал-җим ачан ялы, гүрләйинем диенок. Ичими ит йыртып баряр. Шо-ол, ызына дүшүп гидип отырын.

Ине, өңүмизде алысларa узап гидйән, инчеден узын бир чызык пейда болды. Өзем чым-гызыл, эдил көзде гызардылан

сим ялы. Шонуң үсти билен йөремели болайса пшим гайдар. Ховатырландым. Вах, паныда колхоз башлыгы дәл-де, симиң үстүнде ойнаян цирк артисти болан болсам болмаярмы. Онда шу вагт эйменип дурмаздым, бужагаз симиң үстүнден йүзүниң угруна танс эдип ылгап гечердим.

Бе, аллажанларым, кимдир бири маңа хемаят эдйән ялыла. Аркайын йөрәп барян, горкы-үркы дийилйән зат ягдан гыл согрулан ялы болуп айрылды. Гөвнүм бир ялы. Өзем төверек бир хили гитдигиче ягтылып башлады. Шо бармана ашак серетдим. Улы-улы кырк гулак газанларда бир затлар биширип отырлар. Элбетде, өлем болсам, ажыгандырын-да, ювдундым.

Яным билен барян ахыры ярылды.

— Шо-ол ашакда гөрүнйән ере довзах, ягны жәхеннем дийәрлер. Ол ерде нахар бишенок, гүнәли адамлары газанда гайнадялар...

Ичинден эдйән пикирицем булара аян-ов. Маңа ямашгандан бир горкы аралашды велин, өңки-соңкың ченем дәл. Аякларым сандыр-сандыр эдйә, сүңңүми тутуп билемок. Бирден гүвләп ашак гайдыберсем. Гөни гайнап дуран газаның ичине гачжак. Ичими гепледип баршыма өзүмем билмәндирин. Ине, бирден гиден бир чар баглыгың ичине дүшдүм. Ләлезарлык. Парча-парча ачылшып отуран гүллериң арасында мессан басышып гезмеләп йөрен хүйр перилер. Олары гөрмәге гөз герек. Сер ховузда йүзүшип йөрен өрдек-газлар. Сайрашян гушларың гулага якымлы сеси. Салланшып дуран нйр-иймишлер... Валла, эдил эртекилердәки ялы.

— Сен хәзир женнетде гезип йөрсүң.

Гулагыма эшидилен бу оваз кимиң сесикә? Иң бәркисн хәлкы яным билен гелйәнем-ә бир ерлерик зым-зыят болупдыр. Хич зат аңшырамок. Диңе ичими гепледйән.

Женнет дийилйән ер улы-улы везипели адамларың дачасындан хем йүз эссе говы экен. Шу ерде галып болайса. Ай, нәбилейин биз яла бу ерлер етдиреси ёк-ла. Бу ерик гелсецем... Дур, дур. Анха, өңүмде эййәм районымызың биринжиси отыр, писини ашырып, Ах, сен кеззап! Эййәм бу ердәкилерем сатын алдыңмы?

Ол мени гөрмейән ялы, йүзүңем галдыранок. Өзем бир хили, чуң алада батып отыр. Янына баржагам болмадым. Дагы нәме, иргиним шол. Ол мениң ганым душманым ахырын. Гел-гел, инди бу ерде-де онуң мең алнымдан чыкышыны дийсене. Маңа ондан сыпма ёк өйдйән.

Гөзе гөрүнмейән бир гүйч, мени алага-да, яңкы нежисиң яззы маңлайында отуртды. Гулагыма оваз гелип башлады.

— Бу ерде сең билен гүррүңдеш болянлар пара-пешгеше

сатылып йөрен сизиң адыл судларыңыз ялы дәл. Йүз гөрмән догрыны айтмалы. Хава, гечмишиңден гүррүң бер...

Мениң гечмишими хол отурандан сорайын дийжек болдум. Е-ёк, ол партия билединe дувланып йөрен нәкес, ялан сөзлемекденем гайтмаз. Говусы өзүм айдайын.

Әхли этмишлерини базырдадып йүзүне басайын. Я ене-де мени паныдакы ялы көсәерлермикә?! Ёк, бу ерде везипәң билен алҗак галаң ёкдур. Хакыкаты айтмалы, дине хакыкаты. Онсоңам «Йүз гөрен җеннет гөрмез» дийипдирлер.

— Хава, энеден болуп, паныда бары-ёгы кырк йыл говурак яшадым. Шол дөврүң ичинде гөрүлмедик гөрги ёкдур. Көп адамлар башлык болуп яйная, хезил эдйә. Мен велин эҗир чекдим. Себәби ялан сөзләп билемок, гөзбоягчылыгы башарамок. О затлары оңармасаңам башлык боларлык ёк. Ынха, хол отуран дикдүшди хер гезек райкома чагырып, дериме саман дыкяды. Дәл дийип билмез, йүзүне айдян. Ядыңа дүшйәми «Өл велин, пагта планыңы дол» диййәниң.

Алдавчылыкдан мең башым чыканок, оны башарамок. Бейле гылык мениң зандымда ёк. Онсоңам бендесини алданым билен худайы алдап билҗек дәл, о дүнъеде якамдан тутарлар дийсем «Сең худайың мен. Ялкасам яз бор, гаргасам гыш» дийип, үстүме хеңкирипдиң, земзен ялы чишипдиң. Догрымы?! Нәме үчин пагтаны долуп болмаҗагының себәбини еке-еке дүшүндиремде сен диңлемегем ислемәндиң. Гайтам «Иллер-ә доля, артдырып яз, сатын ал» дийип, үстүме чөвҗәпдиң. Иллериң эдйән задыкәнди, олар саңа дипломады долдурып пулам гетирип берйәрдилер. Олар пагтанам пул берип долядылар. Вах, әхли зада гөзүм етип дурды. Йөне о затлары мең эдип билҗек дәлдим, ынсабым чатанокды. Районымызда эдилйән пыссы-пыжурлыклар хакында ёкарык языпдым. Бейле ач-ачаклык олара-да герек дәл боларлы. Гайтам өзүми гыраклатдылар отурыбердилер. Ховлыма тирьек ташлап, төхмедем атдылар. Гитдим аягымы саллап, секиз йыл. О-хо-хов, түрме дийилйән задың нәхилидигини болса, сиз менден сорамаң. Ялкасам, хәзирем агым тутуберйәр. Хайсы бир чекен эҗирим хакында гүррүң берейин. Гөрүлмедиги гөрде галды.

Онсоңам мениң ювдан хунабаларым сизе хас аян ялы-ла, осмакладан болуп мең өзүме айтдырҗак болуп отурмаң. Йөне сизден бирже хайышым бар, нәме этҗек болсаңыз, эдиң-де дыныың, сүйренҗеңлиге салмаң. Нобата дурмалы бир болмасып, шолар ялы дурмушдан мен өңем иргин...

Бе, мен бу затлары киме гүррүң берип отырын-ай. Төверегимде, хол, сокы дашы ялы газарлып отурандан башга җанлы-

-жеменде ёк. Онуңам-а барыёгы дес-дең. Дашдан чапылып ясалан хейкел дек, доңңара-даш болуп отыр, гымылданогам.

О дүнье, ягны бакыет тәсинликлерден долы. Мен бирденем ене-де шол өнки, башкы элтилен еримде. Еке өзүм ялнызлык эжирини чекип ятырын. Ичими геплемейән. Хайсыдыр бир шахырың гошгы сетирлери ядыма дүшди.

Бу гүн багтымыза боран ягдырып,
Белки оны бакыетде тапарыс.

Худайым, шейле болсун-да. Гөрүлен гөргә кәндир. Бе, ёгса-да маңа жәхеннем гарашямыка я-да женнет?! Ховлукмайын, оны кесгитләрлер. Бир зада велин анык гөзүм етйә, бу ерде хич кими хич зада сатын алып боланок. Адыллык хөкүм сүрйәр. Шоңа-да шүкүр!

Ай, онсоңам, довзаха дүшәемде-де, шо паныдакы яшайшымдан эрбет боласы ёк-ла. Худай бардыр-да, гөрүбирис.

ГЕРЕКМЕЖЕК ГУРЧУК

Сейит Вепаевич ики элини эңегине дирәп, иш столуның башында узак отурды. Ойланды. Мүңңүллешип йөрен гурчужаклар онуң гөз өңүне гелди. Ол неден «Эврика!» дийип гыгырыпды.

Ёк, бегенерден ир. Онуң үчин энтек көп чорба соватмалы. Укусыз гечирилмели гижелер хениз өңде.

Сейит Вепаевич күлданда түсселәп дуран чилимини мынжыратды-да, тәзесини отланды. Ишдәменлик билен иче сорулан түсселер, бир хаюкдан соң буругсап онуң бурнундан чыкды.

— Мениң бу этжек болян задым япа дегйәрмикә, ол асла герекмикә бери?!

Ол бу сорагы кимдир бирине берйән ялы, дашындан гүрледи. Бу совала жогап гайтаранам онуң өзи болды.

— Герек, герек! Хөкман герек.

Адамлары рухы тайдан сагдынлашдырмак бизиң хеммәмизиң везипәмиз. Боржумыз. Тутуш жемгыетде, гожа ер шарында әхли киши ак йүрекли болса оңа етеси нәме бар. Онда олар бири-бири... билен бейдип гырлышжак болуп йөрмездилер. Гөрипчилик, гөрүбилмезчилик ялы затлар болмазды. Өзгәниң ерине, байлыгына гөз гыздырып йөрен жеңбазлар, яраг-

ланышыгы хайдадып азара галмаздылар. Оңа чыкян чыкда-жыларам адамзадың өз эшрети үчин пейдаланарды.

Ёк, шикара чыкан авчы орта ёлдан ызына гайтмалы дәл-дир. Диймек, гөзлеглери довам этдирмели.

Серинде шу пикирлери айлан Сейит Вепаевич еринден гал-ды-да, гапдалындакы дуран чүйше приборҗыкларының янына барды.

Ол өз гөзлерине ынанмаҗак болды. Япырылып-япырылып серетди.

— О-хо, җанланыпдыр, гымылдаяр.

Алымың кейпи гөтерилди. Богазына бат берип, неден гы-гырыпды. Сакланды.

Микробларың бирлешмесинден эмеле гелен бу җандар эн-тек аз-кем улалмалы. Оны сынагдан гечирмели. Эгер хемме зат шовлы болса, онда шондан соң бу ачыш барада бүтин дүн-йә бушлук гөндерип болар. Хава, диңе шондан соң. Сув гөр-мән тамман чыкармалы дәл.

Гүнлер хатар гурап гечип гидип дур. Сейит Вепаевич җо-гапкәрли пурсадың гелендигине долы гөз етирди. Сынагы өзүң-килерден башламалы. Алымың иң соңкы гелен нетиҗеси ине, шо болды.

— Эзизим, мыдама ган басышыңдан зейренип йөрсүң. Москвалы алым достларымың бири Америкадан үйтгешик, тәсин гурчуҗаклары гетирип берди. Олары келле чанагың үс-түне ярмашдырып бир аз салым сакласаң давленеден нам--нышанам галанокмыш — дийип, ол чай башында аялының тарына какып гөрди.

— О диййәниң сүлүк болаймасын?!

— Ёк, ёк. Булар ялы гурчуҗаклар хениз Союзымызда ёк. Боларам өйдемок.

Узага чекен чекелешикден соң Сейит Вепаевич кейванысы-ны ырды.

Мүңңүллешип йөрен гурчуҗакларың үч санҗагы алымың аялының депесинде орнашды. Олар өз этмели ишлерини бары--ёгы ярым сагадың ичинде ерине етирдилер.

Сейит Вепаевич гечирилен теҗрибәниң сабырсызлык билен нетиҗесине гарашды.

— Вах, мениң бир зада йүрегим авая...

— Нәмә? — дийип, алым аялының сөзүни бөлди.

— Дүйн, гоңшымыз гелин эдинҗек болян, бәш-үч мүң ма-нат карз бер дийип гелди велин, «ёк» дийип ялан сөзледим. Догрымы айтсам, оларың бизден өңүрти той этҗек болянына ичим гаралды. Инди бир хили шоңа дөземок, агым тутя, өзүм әкидип гелмесем болмаз...

сынаг гечирилмегини хайыш эдйән. Соңра заманамызың акылы, аңы, пайхасы болан партияның жогапкәр ишгәрлеринде, министрликлериң ёлбашчыларында, галыберсе-де, өз алымлар Советимизде сынаг эдип гөрмеклик хас-да гызыклы болса герек. Эгер шейле эдилсе, кәбир адамларың аңының дүйбүнден бошап галаймагы гаты мүмкин. Себәби биреитегимизде гара пикирден башга...

Оны, гыгырышып гүрлемәге гоймадылар.

— Бу затларың гереги ёк.

— Сиз совет хакыкатына төхмет атяңыз, оңа дил етирйәңиз!

Алымлар советиниң башлыгы бу шама-шайырдылыгың өңүни алмак максады билен, маслахаты жемлемели диен нетиҗә гелди.

— Ёлдашлар, гүйжүңизи, билимиңизи халк хожалыгы үчин хас гереклирәк зада сарп этмели. Бизе булар ялы гурчугың дүйбүнден гереги ёк. Нәме, совет адамларына дил етиржек боляңызмы? Оларың ичинде гара пикирлилери бардыр өйдйәңизми? Бу эдип йөрен задыңы кегебе эшидәйсе, тутуш эдарамыз үчин улы масгарачылык.

Хава, ёлдашлар, бизе бейле гурчугың гереги ёк. Ким шоңа разы болса элини гөтерсин!

Институтың директорының хөдүрлән теклиби сесиң көплүги билен кабул эдилди.

ҖАЛБАРСЫЗҖА ГАЛДЫМ-ДА

Арада, гуллук командировкасы билен меркезе бардым. Аралыкда бир гүн бош вагтым болды-да, пәлим азан ялы, гел, меркезиң магазинлерине айланаяйын-ла дийдим. Бардым бир мәхнет дукана.

Эй, хо-о, би гирәен ериңдәки нобат нәмәниңки-кә дийип ичими чекенимми өзүмем дуймандырын. Ай, адамлар бидерек зат үчин-ә бейдип вагтларыны йитирип дураслары ёк. Нобат бир белләйин, нәме берилйәндигинем соң аныклар йөрерис-дә.

— Нобатың ызы ким?—дийип, мен гаранжаклап төверегиме серетдим.

— Нобатың ызы өзүң борсуң, огул. Ханы, бәрик элиңи бир узат—дийип, гөзи әйнекли хорҗа бир гарры үсгүринҗиреди.

Мен дыкылып онуң янына бардым. Элимиң аясына язылан цифрлары гөрүп депе сачып дүйрүкди. Бу гүн, аллажанларым, нобат бир етермикә дийип ховатырландым.

— Вий, ёгса-да, бу ерде нәме берилйәр-ай—дийип, яңкы гөзи әйнекли гожадан сорадым.

Ол әййәм башга бириниң элине язгы эдип дуран экен. Онуң дерегине башга бири сесленди.

— Аял көвши берилйә, лаклы, ялдыравук, үсти брошкалы. Дүшнүкли. Бу гытчылыкда кейвана олар ялы совгат элтип билсем, бай, бегенер-ә, эрни бир ерик гелмез, гөргүлиң. Билйән, онуң янында абрайым хем бир гез бейгелер. Диймек, «алмай гитмез демир донлы бу ерден» дийлиши ялы, дурмалы.

Вагт гечирмек үчин элимдәки газеде гүйменен болдум. Гапдалымда дуран ики саны гелниң гызыгып эдйән гүррүңлери гулагымы горжалады.

— Хакыт, икинжи этажың он единжи секциясында француз атыры сатылян экен. Йөне о ердәки нобатам мундан...

Ювашлыжак билен юмлугайдым. Дагы нәме, нәче йыл бәри гөзләп, сораг-идег эдип, тапып билмән йөрен задым ахырын ол. Өңи-соңы, бу ерде-де, энтек нобат етжеге меңзәнок. Яңкы дийилйән ере барянчам, ёлда-да бәш-алты ерде нобат беллендим. Адам пахыра-да герек дәл зат ёк.

Бәй-бә-ә, француз атырына дуран адамларың сан-а айдылшынданам бетер экен. Ики элимиңем ичинде-дашында яздырмага ер болмансоң, гошарыма беллетдим. Йөне, мени инди башга бир зат иңкисе гойды. Би, эндамымдакы номерлериң хайсысының нәхили зат үчин языландыгыны нәдип билеркәм?! Я хер номериң ашагына алжак задымың суратыны чекдирәйсеммикәм. Ай, ёк, мениң эндамым серги залы дәл ахветин. Башга чыкалга тапмалы. Ойланып дуршума ажайып бир пикир келләме гелди. Янторбамдакы блокнодымы элиме алдым-да, хасыр-хусур беллешдирдим. Сәхел хаял-ягаллыга ёл берсең ятдан чыкаймагы мүмкин, онсоң гара көсен болуп йөрмели.

Инди, ынха, дүшнүкли. Мысал үчин, 1917-нжи номер, хәлки, лаклы көвшүнки. Бейлеки затларыңам гитжек ери ёк, белликлиже.

Аңырсы-бәрси гөрүнмейән, дөрт гат дуканың ичини элек этдим. Эндамымда бош ер галмады, бойнумың йүзлерем йөне номер болуп дур.

Сизе ялан, маңа чын, гылтыма ковалашян мал ялы, бай, айландым-а. Ялңышып бир баран ериме пыланча гезек баран гезегимем болды. Хер задам болса, худая шүкүр, ахыры көвүш-ә эле дүшди. Дыкнышыгың ичинден зордан ызыма чыкдым. Йөне көйнеклеримиң илиги гопан экен-дә. Ай, ол хич-ле, илик-пилик билен сыпсам кайыл. Онсоңам томсуң гүнүдир-дә, якамы ачып гезиберерин. Хава, иң эсасы зат эндамымдакы

номерлериң кәбиринин үстүне атанак чекилйәр. Дийимек, олжам оңяр.

Атыр берилйән ере тарап еңсәми эл ялы эдип угранымам шолды велин, гопды, бейле йүзүмде бир улы гох. Бардым, ылгап. Мен нәхили баттлы! Ёк, кейванымың ашыгы алчы гопяр. Илде-ымматда гөрүлмедик гызыл гулак халка берилйәр. Хөкман гызыллы халка эл илдирмели. Йөне, нәдип? Нобат дийилйән задыңам өңи-арды билинмез болупдыр. Хер ким баш-баша-да, жан-жан-а.

Бу ерде бейдип салланжырап дураның билен хич ким саңа дөзмезчилик этмез. Шу яшда өз башыңы чарамасаң, гарагың чыксын. Гөзүң ёк ялы, күрсәп урмалы диен нетижә гелдим.

О-оф-ф, томсуң петиш ховасам бир гапдалындан, демиңи дарыкдырып баряр. Вах, шу вагт бир өзүңи совук сува ур-да, еңлән ялы болайжак. Вий, ёгса-да жалбарымы бир ёк эдип чыкарайын-ла, би нәмәниң гөргүси. Бу ерде гең гөржек, айп гөржек адам ёк. Би, ят ерлерде сени танаян бармы дийсене, келте балаклыжа гезиберейин. Хан-ха аял-эбтатларың хем гезип йөрени бар, шейдип. Хем-ә салкынырак бор, хемем гүрмеге гиремде ыкжамлык үчин говы болар. Егсам би чекелешикде йыртылмагам мүмкин, онсоң яматжак болуп азара галып йөрмәйин. Несип этсе, эртир, өе-де гайтмалыдыр.

«Я сув, я саман» дийип урдум өзүми топбага. Бир акыма душенсоң хезил экен, адамларың өзлери алып гидйә сени. Сатыжы гызың алкымына нәдип баранымы өзүмем дуйман-дырын. Урдум сөвданы, Худай-алланы чагырып чыкдым-ай, ахыры ызыма. Эндамымдан жораланып акян дер, лап эдип айтдыгым дәл, томус гүнлериндәки гандымыздан акян сувдан пес дәл. Жалбарымың жүбүсинден эл яглыгымы алайын, дерими бир сылайын дийип, янторбамы дөржелешдирдим велин, зат ёк. Эл яглыгың гүррүңини эдемок хов, жалбарымың өзи ёк. Пайтагтың жүвлүклери чилипдир. Вах, Москва мени ялаңачжа гойды-да.

Эй, тоба, инди нәтсемкәм?! Бейдип, обар-а барып болмаз. Хер ким пыланы дәлирәпдир диер. Чалтырак жалбар сатыляң ерини тапмалы. Сораг-идег билен гирдим, ене-де бир нобатың гырасындан.

— Эндамыңда өңем-ә ер ёк экен, инди нирәңе язалы — дийип, эли ручкалы адам көвежекледи.

Келте балагымың ашак эрңегини ёкаррак чызнадым-да:

— Агам, ынха, шу юмшак ериме язайың — дийип, мен бейләме өврүлдим.

Догру-да валла, нәме, мен өе ялаңач барайынмы?!

САЛГЫТ САЛЯНЛАРЫҢ ХОЖАЙЫНЫ

XXII-нжи АСЫРЫҢ АЯКЛАРЫНДА ОКАМАЛЫ

Хер ким бир затдан леззет аляр. Тахыр таңрың берен гүни илден өңүртн туруп, дивардан асылгы календарың бир гатыны гопарага-да, ондакы язылан затлары окамаса чөрегини гуры иен ялы боляр. Ол бу гүнем шол эндигине эерди. Календардакы язгыны илки ичинден, соңра кимдир бирине эшитдиржек болян ялы, дашындан, сесли окады.

— ССКП-əң ятырланына 200 йыл.

О-хо, би нəмекə? Тахыр элиндəки кагызың эйлесине-бейлесине нəче серетсе-де, дүшүндиришли язга гөзи дүшмеди. Онуң билесигелижилиги хасам артды. Бе, ёгса-да, «ССКП» нəмекəн-ай, өмрүмде эшден задым дəл-ле. Оны нəме үчин ятырдыларка?!

Тахыр китаплы текжелери гызыл дөржүк этди. Галың-галың справочниклериң сахапларыны нəче варакласа-да, пейда болмады. Дүшнүксиз сорагың жогабыны, ол, какасындан эшитмекчи болды.

— Кака, «ССКП» нəмекəн-ай. Ол 200 йыл мундан өң ятырлыпдыр.

Тахыр элиндəки сыгрың дили ялжак кагызы какасына узатды. Вели Вепаевич оны гөзүне дегирэйжек болуп окады. Яйданжырап оглуның йүзүне серетди. Өзүне бисоват дийдирениден хер зат эденини говы гөрйəн Вели Вепаевич додакларыны мүңкүлдедип ичини геплетди. Ол харпларың нəмəни аңладяндыгыны билжек болуп көсенди. Ахыры белли бир нетижə гелди өйүдйəн, гөзүни сүзүп, гүррүңе башлады.

— Билйəңми, оул, нəме?! Гадым вагтларда, ягны барыпха, мундан 200 йыл говурак озал, дерт-хал коммунизм гуржак болуп дыржашып бизиң ата-бабаларымыз дөвлете хер хили салгытлар төлəпдирлер. Нəме гүлйəң? Сең үчин эртеки ялыдыр. Догры, бизиң шу гүнки жемгыетимиз үчин шейле затлар өрəн гең. Йөне гынансагам, о дөвүрде адамлара хер хили салгытлар салыпдырлар. Хава, шейле салгытларың бирине болса, «Саллах салгыды» дийилйəн экен. Өйленен адам тə чагасы болянча шейле салгытдан бошадылмандыр. Мунуң өзи белли бир дережеде адамларда нəгилелик дөредипдир. Эмма олары «Саллах салгыдының кыяматда пейдасы дегер» дийип көшешдирипдирлер. Диймек, «ССКП-ни—саллах салгыдының кыямат пейдасы дийип окамалы. Студент болсаң, сен бу затлары билмели ахырын. Тахыр жан. Ыхха, 1861-нжи йылда Крепостнойчылык дүзгүниниң ятырылышы ялы, 1991-нжи йылда хем,

ягны мундан 200 йыл озал саллах салгыды атырылыпдыр. Элбетде, ол жемгыетиң улы еңши хасапланыпдыр...

Какасының жогабындан Тахырың гөвни сув ичмедими я-да хас аныклашдырасы гелдими, ол бу соралыны, лекция окамак үчин илкинжи гелен профессорың өңүнде кесердип гойды.

— Байрам Нурыевич, багышлаң, сапага дегишли болмаса хем Сизе бир сораг бересим гелйәр. Мүмкинми?!

Әхли лабырыны мүнбериң үстүне атып дуран мугаллым:

— Айдыбериң — дийди-де, өңе гечди.

— «ССКП»-э нәхили дүшүнмели, ол нәме болдугы? Өзем 200 йыл мундан озал атырылыпдыр.

Байрам Нурыевич ур-тут жогап бермекден сакланды. Студентлериң пикирини билеси гелди.

— Белки, Сизиң айтжагыңыз бардыр. Нәме, дымяңыз, билеңизокмы? Хич вагт, хич ерде эшиден задыңыз дәлми?!

Тахыр уялжырап еринден турды. Өз сорагының жогабыны өзүче тесвирледи, какасындан эшиден затларыны овадандлап, йылмашдырып гүррүң берди.

Гожа профессор гөзи яшарынча гүлди.

— Хан огул, сең фантазияңа мен-э телпек гояндырын. — дийип, ол ене-де мүнбериң аркасына айланды. Йылгырып дуршуна гүррүңини довам этдирди.

— Хава, сизиң «ССКП»-аң нәмедигини билмезлигиңиз гаты мүмкин. Мениң докторлык диссертациямың темасы шо дөври өз ичине аляр. Шонуң үчинем «ССКП»-аң нәмедигине мен белет. Догрусы, Сизиң өңүңизде о барада сагатлап лекцияда окап билжек. Йөне, вагтымыз чәкли. — Ол сагадына серетди. Нәмеде болса студентиң сорагыны жогапсыз галдырмалы дәл диен нетижә гелди.

— Мен сизе «ССКП»-аң нәмедигини, онуң нәме үчин атырландыгыны гысгажык ики сөзде дүшүндирейин. Билер болсаңыз, 1870—1924-нжи йыллар аралыгында Орсьетде Ленин диен бир бенде яшап гечипдир. Ол профессионал революционер болупдыр. Ине, шол адам өзбашына бир партия дөредипдир. Нетижеде 1917-нжи йылда ол патыша самодержавиясыны агдарыпдыр. Шейдибем партияның чорба чыкарлары юртда хәкимлик эдипдирлер. Яңкы партияның ады көп гезек үйтгәпдир, оңа большевиклер партиясы хем дийилйән экен. Бир дөвлетиң, ягны Орсьедиң чәгинде болан агдарылышык гоңшы дөвлетлери хем гуршап алыпдыр. Бирнәче юртда совет хәкимиети дикелдилипдир. Соңра олар бир ерик эркин бирлешипдирлерми я-да зорлук билен, ол жеделли меселе, гараз «СССР» диен улы дөвлети эмеле гетирипдирлер. Бизиң хәзирки ады арша чыкып гүл ачян Түркменистанымыз хем оңа

гирипдир. Ине, шол хэлки партия өсүп, улалып Совет Союзының коммунистик партиясына өврүлипдир. Дүшүндиңизми, «ССКП» диймек — Совет Союзының коммунистик партиясы— диймекдир. Онуң 200 йыл мундан өң нэме үчин ятырландыгы барадакы гүррүңи этсек, ол хас узага чекер...

— Ёлдаш мугаллым, гүррүң берсеңизлэң, тэзе теманы биз өзбашдак окалы — дийип, бир топар студент бирден гыгырды.

Байрам Нурыевич оларың гаңыршына гайтмады.

— Боля, онда, диңлэң. Яңкы партияң өрэн ажайып максатлары болупдыр. Коммунистлер халка ёлбашчылык эдип коммунизм гурмак угрунда гөрешипдирлер. Хатда ССКП-эң кэбир лидерлери 1980-нжи йылларда хөкман коммунизм гурарыс дийип жыпдырыпдыр, өз халкының өңүнде ялан сөзлэпдир. Гынансагам, оларың эдйэн херекети айдян затларындан айры чыкыпдыр. Шейдибем юваш-ювашдан илиң гөзүнден дүшүп башлапдыр. «Партияның планы—халкың планы» дийилип, дине шыгарларда язылыпдыр. Хакыкатда болса ёлбашчы коммунистлер халкдан өзүни үзңе тутупдыр. Оларың гүни говы гечипдир, өзбашларына дачалары, дуканлары, санаторияларыве ш. м.-лары болупдыр. Умуман оларың яшайшы хан-патышаларыңкы ялы экен. Гарамаяк халкың гүзераны болса гитдигиче агырлашыпдыр, лагар дүшүпдир.

Ери геленде, айтсак, башда партияның йөргүнли йөрелгелериниң бири «Ёк болсун байлар!» диен шыгар экен. Шейдибем байларың башына етипдирлер. Әхли халкың гырадең гарыплашмагыны газаныпдырлар. Әхли юртларың еңи ёлукларыны бирлешмэге чагырыпдырлар. Оларың эден пыссы-пыжурлыкларының санасаң согабы бар.

Гең галаймалы, ССКП-эң гатышмаян иши хем-де башы чыкмаян зады болмандыр. Хатда өмрүни дайханчылыга багышлап, багрыны ере бадашдыран адамлара пагтаны нэдип экмелидигини, оны нэдип йыгмалыдыгыны өвредипдир. Догрусыны айтсам, ол жемгыетиң адамлары юваш-ювашдан манкуртлашыпдыр. Коммунистик партияның гаңыршына гайдып өз пикириңи айдайсаң гөзүңи Сибирде ачдырыпдырлар. Бай-бай, гаты көп бигүнэ адамлар басылыпдыр-ов. Компартияның Меркези Комитетиниң «Бюро» дийип бир зады болупдыр. Шо ерде адамларың кепенини бичипдирлер. Бюрода «бир юмуртгадан ики жүйже алмалы» дийип дүйбүнден болмажак зады буюрсалар хем дине «лепбей» дийэймели экен. Партия диниң гаршысына хем барлышыксыз гөрешипдир. Гурбанлык эдйэнлериң гайнап дуран газанларының дүңдерлен вагтлары көп болупдыр. Агзы бекли бенделере, янында дуруп, зорлап сув ичирипдирлер, оларың үстүнден гүлүпдирлер. Кераматлы

хасап эдилйән өвлүйәлерин, адамлары эртмежек болуп гечмесин дийип, ёлларыны газдырыпдырлар. Гой, гызлар мени бағышласын, партия иң бәркиси, сүннет билен хем мешгулланыпдыр, оны гадаган эдипдир. Пыңкырышмаң, ол ажы хакыкат. Чагаларыны сүннетледени үчин башаржаң ёлбашчыларың бирнәчеси везипелери билен хошлашыпдырлар. Ай, гараз, партия хакыкы диктатора өврүлипдир. Өзүнден башга партияны гадаган эдипдир, шонсуз чөп башы гымылдамандыр. Халкың яшайшы ярамазлашып етжек дережесине етипдир. Бир айда алян иш хакына зордан бир көвүш дүшүпдир. Умуман, ССКП-әң эден этмишлери барада гүррүңи нәче узалтсаң узалдып отурмалы, о дөври ятласам агым тутя, дамагым доля. Атамыз Магтымгулының сөзлери билен айтсак, олар, ягны кәбир коммунистлер «Юрды бир янындан йыка башлапдырлар». Билшиңиз ялы хер бир сабыр-такатың хем чәги боляр, халк аяга галыпдыр. Шейдибем ССКП-ни, 200 йыл мундан озал, хас такыгы 1991-нжи йылда ятырыпдырлар...

Тахыр какасының янына етмәге ховлукды. Оглуның айдан затларыны үнс билен диңләп Вели Вепаевич:

— Бе, онда, «ССКП» дийилйән салгыт салянлаң хеммесиниң хем хожайыны экен-дә — дийип, башыны яйкады.

ГӨРЕН-ЭШИДЕНИҢ ӨЗҮҢКИ...

Дашары юртдан геленже гүнүмиң агшамсы дост-ярдыр, гоңшы-голамлар дөкүлдилер, өйүме. Дагы нәме, хер ким делже гүррүң диңлежек, гөк чайың башында. Гелсинлер, мен оның

үчин дарыгып дурамок, худая шүкүр, ерим кән. Онсоңам «гелен дөвлет» дийипдирлер.

Гүррүң яңы бир гызышып уграпды велин, Сылап ага гирди, гапыдан, ардынҗырап.

— Мырат, саг-аманжа гелдиңми, огул. Зыяратың кабул болсун!

Отуранлар билен еке-еке эдилен саглык-аманлык эсли вагта чекди. Ара бөвшеңлик аралашды. Хер ким агзыны өвелдип, мениң йүзүме серетди. Дүшнүкли, арасы үзүлен гүррүңиң довамыны диңлежеклер. Хыялланаңымам шолды, о тамдан, гыкылыга меңзеш бир аял сеси эшидилди.

— А гыз, Мерҗен, адамың говурак мата гетирмәнми, сатлык! Хазан, би, дүньe гапышды-да...

Отуранлар бири-бириниң йүзүне середишип йылгырышдылар. Мен элимиң еңсеси билен отуран отагымызың гапысыны итекләп гойбердим. Сылап ага башыны яйкады-да кәйинҗиреди.

— Яь, би, бедибагтлаң матадан гөзлери дойжак дәл-ов. Мата жаныңызы алсын.

— Сылап ага, сен о гелниң сорагыны гең гөрме. Йөрите сөвда үчин гатнап йөренлерем гыт дәл, дашары юрда—дийип, отуранлардан бири маталы гүррүңе от берип гойберди.

Маңа гезек етерли дәлди. Хер ким өз билйән задыны бири-бириңден өңүрти айтжак болуп ховлукды.

— Хо, Амансолтан дайзаны көпүңиз танаянсыңыз-ла. Ел берлен мешик ялы, чишикдирл-ай, шо, дашары юрда, азындан хер айда бир гезег-ә гидйә. Түркие дагы өз өйүне өврүлипдир оң.

— Эй, ёггса-да, би туристлери дашары юрда уградин эдаралаң үстүнден гараян ёкмыка?! Шо-ол бир гиден адамлар, зол гидишип дурлар-ла. Иш-гүйчден нәдип сыпяларка, биз-ә хайран.

— Хе, муң алада эдйән задыны. Догтора барсаң «нәме боля?» дийип сораноклар, «нәче манатлык бюллетень герек?!» диййәлер...

Соңабака кимиң ким билен гүрлешйәнинем аңшырар ялы болмады. Сылап ага ардынҗырады. Йүзүне гелшик берип дуран сакгалыны бармаклары билен дараклады. Муңа хер ким яшулының дуйдурышы дийип дүшүнди. Вагырды кипарлады.

— Көшеклер, би даваңызы бу ерде этмәң. Айдян затлаңыз аңры яны билен догры. Ырадядыр тилвизрем хәли-шинди гыгырып дур, «Түркмениң милли гейимлерини, шай-сеплерини дашары юрда дашап гутардыңыз» дийип. Хей, чыкарылян нетиже бармы?! Ёк, болмазам. Зады гең гөрмәң, бир айың ичин-

де, шо бир юрда ики гезек гидип гелйәнем бар. Нәдерсиң, шо эдараң башлыгы мен болсам, сөвда үчин гидйән туристлең тойнагы кесилэйсе. Пара алялар, доган, пара-а. Хер ким сүмүрип ятыр. Лап эдип айтдыгым дәл, адамлаң кәбири сыгыр дагы болан болса, өз гөлесини иерди. Говусы мени гүрлетмәң.

Сылап аганың жаныдан сыздырып айдан затлары, гүн тертибиндәки гаралян меселәниң жемлейжи сөзи болды. Шондан соң бу гүррүңе доланып гелен болмады. Мен дашары юрт тәсирлери барадакы гүррүңими довам этдирдим.

— Валла, ынанар ялы дәл, көчелери дагы шейле бир арасса, шейле бир арасса, халан еринде намаз окабермели. Көп юртларда болуп гөрдүм, йөне о ердәки ялы бейик ымаратлара габат гелмедим. Йүз йигрими этажлы жайлар бар. Ёкарсына серетсең башың айланяр...

Берди бәлчик дийилйән гоңшым йылгырды-да, мениң сөзүми бөлди.

— Хемишелер бир ерден гелен адама «Иен-ичениң өзүнки, гөрен-эшиденинден хабар бер» дийлерди. Инди шоны терсине айдылаянда хем болман дуранок. О, яңкы айдян затлаңны гүнде телевизорам гөркезип дур. Говусы иен-ичен затлаң хакында гүррүң берсене. Шу «перестройка» дийилйән зат башлалы бәри доя гарнымыз дойман гечди. Оңат тагамлы нахарлаң өзүни гөрмесегем гүррүңини бир эшдели.

— Догры айдян. Иллең нәхили иймитленйәнини билсең кем дәл-дә — дийип, ене-де кимдир бири онуң аркасыны алды.

Дашары юртда иен-ичен затларым шо бада гөз өңүме гелди. Бир хили додакларымы ялашдырып тамшананымы өзүмем дуйман дырын.

— Адамлар, биз Азык программасы дийип, диңе гүррүң эдипдирис. А олар гүррүң этмән, ишлән экенлер. Азык болчулыгыны дөредипдирлер. Хайсы дуканына барсаң депилип долдурылан ялы. Этиң дагы алты-еди гөрнүши бар хов. Өзем тәзеже, ганы саркып дур. Товгуң чомуч ялы, чомуч ялы аяклары айратын сатыля. Мен-ә шо ериң ит-пишигем бизден багтлымыкан өйүтдим, шолар үчинем айратын иймит магазини бар.

Бай, бо-ов, нахарханаларында дагы дүзгүн башга экен. Белли бир төленйәнже нырхы бар, шоны төләңсоң гирип ийибермели, тә гарның аркаңа айланянча. Адама гуюп бер дийип, ялбарма аладаң ёк, тайяр, өзүң барып алыбермели. Ялтанман санап гөрдүм, валла, өз гөзүме ынанмадым, етмиш еди гөрнүшли ийлип-ичилйән зат бар. Шолаң херсинден бир дадаңда-да...

Сылап ага узын-узын гэгирди-де, төверегиндэкилере гөз айлады.

— Ах-ов, халайык, ханы бейдип эрниңизиң сувуны акдырып отурман. Сүйжи гүррүңлерден доян болсаңыз төвир бир галдыралын—диййп, ол элини эңегине етирди.

Шондан соң хер ким турмак билен болды.

ДИҢЕ БИР ЗАТДАН ГОРКЯН

(Э. Несине өйкүнме)

Сиз мени горкаклыкда айыплажак боляңызмы?! Е-ёк, мен Сизиң о диййэн зүвветдинлериңизден дэл. Ялңышяңыз, женаплар. Онда-да гөдек ялңышяңыз. Ёк, ёк, асла мен Сизиң оныңыза «хэ» диййп билжек дэл. Мен екеже бир затдан горкян.

Нэме? Бюрократданмы?! Ха-ха! Ай, мениң янымда оның дагы хич-ле, витжик. Шахыр айтмышлайын, бюрократы дуран еринде мөжек дек чейнэп билжек.

Харыт гытчылыгындан диййэңми? Мен бу гахатчылыгың өмүр бакы үстүмизи алып дурмажагыны билйэн. Нэме, ериңгөгүң дирегн дүканлар дэл ахветин. Базара барсаң, эхли зат бар. Диңе пул герек. Олам, худая шүкүр, бизде көп, вешенвешен. Хөкүмедимиз эчилйэ, түвелеме. Пулуң бу көпелши билен бахым гапжыгың дерегине хоржун гөтермели болжак.

Аялымданмы?! Бейдип маңа гыжалат берҗек болман. Элбетде, айдышларына гөрэ, аялдан аждарха-да эймененмиш. Мен велин, горкамок. Дөшүме какып айдян, горкамок. Галыберсе-де, ол хем адам ахветин, гепе-сөзе дүшүнйэр-э. Йылы сөз билен олары пагыш-пара эредип боляр. Онсоңам бир зады билип гоюң, аялы өз йүзүне өвмелидир, диңе йүзүне. Шейтсеңиз утарсыңыз.

Бай-ба-а! Тапдың кече телпеги. Танкыт билен маңа эдип билжек задың ёк. Догрусы онуң үчин-э түйүмем гымылданок. Танкытласалар хезил эдйэн, гершими тутуп берйэн. Чүнки епбекленйэн адамлаң соңра улалдыляны халаты көп боляр. Белки, худай «Ягшы ниет ярым дөвлет» диййпдирлер.

Кэбир адамлар йыгнакдан өлер ялы горкярлар. Мениң велин, азарыма-да дэл, гайтам гөзүм ачыляр, хас догрусы кейпим гөтерилйэр. Ызрага гечйэн-де, гөзүмиң авусыны алян, кэте говжа дүйшем гөрйэн, я болмаса газет-пазеде гүйменйэн. Сесиңи чыкарман отурсаң о ерде сең адыңы тутаноклар.

Милиционерлер-э мениң голайыма-да гелип билмезлер.

Оларың өзлеринииңем эдйән пыссы-пыжурлыклары аз дәл. Догруда валла!

Хе, бейлеки орган ишгәрлериңденми? Гой, оларың өзи мендеи горксун. Мен ил ялы пара-пешгеш билен сыпжак болуп йөремок. Декже гезиберйән. Әвип-сәвип бирден женаят эдәеңде хем башыңы алып чыксаң боляр. Жуда болмаса, «Акылы уйтгәпдир» дийдирен болуп, вагтлайынча дәлихана гирәймели. Вессалам.

Догрусыны догры айтжак, хемише Бюро дийилйән затдан азда-кәнде эйменйәдим. Билшиңиз ялы, ол хем инди ёк, ятырылды. Говы болайды, оңа гереги хем шолды. Галың бендәни зәхрели этди хов.

Башга планеталыларың гайтам өзлери бизден горкян болаймаса. Хей бир душмазлармыка дийип мен-ә арзувам эдйән, йөрите угруна чыкып гөзлейәнем, шолары. Әкитселер гитжек. Нәме, оларың яшайшы бизиңкиче ёкдур өйдйәңизми?! Узын гүнүни алян узын-узын нобатлардан-а дынарын.

Ёк-ёк. Эзрайылданам горкамок. Бир баша бир өлүм бар. Билйән, вагтындан өң гелип ол мениң адымы тутмаз. Ондакы нобат машыныңкы я жайыңкы ялы дәл, пул берип, өңе-ыза сүйшүрдип боланок. Вагты гелдиги пат, ялбар-якар эдениң пейдасы ёк. Умуман бу ажы айралык хемме кишиң башында бар зат, шонуң үчин хем «Ил билен гелен тойда байрам» дийиндирлер.

Онда нәмеден горкяң диййәңизми?! Айтжак дәл. Айтсам цензура гечирмез. Дур-ла, онда мениң горкян задым бир дәл-де, ики боляр-да.

Бир-э... Вий, неден дилимден сыпдырыпдым. Бейлекисем цензура. Болаңы шо.

ЯРЫШАЛЫҢ, ЕЛДАШЛАР!

(лекторың чыкышындан)

Хава, елдашлар, яңкы парторгың айдышы ялы, шу гүнки лекциямыз ярыш барада. Ёк, спорт ярышы дәл. Мең ондан башым чыканок. Өврүмли гүррүң эден болуп осмакладып отурмайын, гөнимден гелейин. Адамлар, эзиз адамлар, соңкы дөврде биз гөз-гөртеле чүпредик хов. Айры-айры бригадалаң, чопан билен чопаның, сувчы билен сувчының... арасында ярыш гурнап ялңышдык, онда-да гөдек ялңышдык, ёлдашлар. Хас догрусы, «Йыкылсаң улудан йыкыл» диен дана сөзе дөңүклик этдик.

Ядыңыза дүшйәми, хо-ол хемишелер, биз Американың Бирлешен Штатлары билен хезил эдип ярышардык. Оларың ызындан етмек, шейле хем гысга вагтың ичинде озуп өңлерине гечмек бизиң эсасы шыгарымызды. Юрдумызың соңкы ёлбашчылары нәме үчиндир дөврүң өңе сүрен шол шыгарыны унутдылар, ёлдашлар. Элбетде, оңармадылар оны. Хенизем бир пелле, бу меселә өврүлип гелмели. Онсоңам онат дәплери дикелтмек үйтгедип гурулян хәзирки дөврүң талабы ахветин.

Хава, АБШ ялжак дөвлет билен ярышып ишлемек үчин бизде әхли мүмкинчиликлер бар. Бизиң адамларымызың чыдамлылыгы көплере гөрелде боларлыкдыр, ёлдашлар. Мунуң өзи ярыш үчин иң эсасы шертлериң бири хасапланяр. Гуры сөзден палавың болмаяндыгыны билйәс. Гелиң, онда мысаллара йүзленелиң!

Ынха, биз—шәхерлилер, таңрының берен гүни нәче сагатлап дуканларда нобата дурярыс, өзем аяк үстүнде. Нәме үчин диййәңизми? Билйән дәлсиңиз-ов, гара бокурдак үчин. Хава, меӊ дердими гозгап гүрлетжек болмаң. Бизиң чыданымыза эйсем американлылар чыдар өйдйәңизми? Догры, чыдамазлар. Гахарларына үмдүзине тутдурып гидибермеклери гаты әхтимал. Шейле чыдамлылык диңе совет адамларына махсусдыр. Чүнки биз агыр гүнлерде, революцияның оды ичинде тапландык.

Дуруң, дурмушдан ене бир мысал гетирейин. Хасапдапларың хасапламаларына гөрә юрдумызың гражданларының хер бири өз өмрүниң 15 йыла голайыны дуралгаларда дүрли улаглара гарашып гечирйәрмишлер. Бизден башга адам бейле зада чыдап билмез. Гой, американлылар менден гаты гөрмесинлер, йөне бу хакыкат.

Адамларың артыкмач тараплары барада нәче гүрлесең түрләп отурмалы, санасаң согабы бар. Оларың соватлылыгы хакында хем көп затлары айтса болар. Хабарыңыз бардыр, дургунлык йылларының маглуматларына гөрә, совет адамлары дүнйәде иң көп окаян халк хасапланярды. Хава, биз диңе бир бош вагтымыз дәл, эйсем ишде хем башга зада баш галдырман окаярыс.

Шейле хәсиетлери өзүнде жемлейән совет адамларының өңүнде дуруп билжек зат ёкдур. Болуп хем билмез!

Хакыкатың хатырасы үчин айтсак, ёлдашлар, биз кәбир затларда АБШ-ың ызындан эййәм етибердигем. Огурлык, женаятчылык, ишсизлик... Хәзиркиси ялы гидип отурса, эншаллә, якын йылларың ичинде бу угурлар боюнча оларың йүзүни ере саларыс. Бейле диймәге бизде долы эсас бар, ёлдашлар.

Өвүнип отыр диймәң, бирентек меселеде олар бизден гөрел-

де алмалы хем боларлар. Меселем, дуканларымызың арассалыгы оларыңкы билен деңешдирер ялы дәл. Чүнки харыт болса бизде оны халкың өзи арассалаяр. А оларда велин терсине. Харытларың хың берип ятмагы алыжылары чусландыранок. Мунуң өзи чыдамсыз ягдайдыр, ёлдашлар.

Спиртли ичгилериң уланылышы боюнча-да биз диңе бир АБШ билен дәл, әйсем Ер шарының ислендик юрды билен хем ярышып билерис. Хенизем арада, арагы азалтмак барада йөрите карар зат кабул эдип, карам этдилер, ёгсам гөз гөркезердик, бу вагта беллисини эдердик.

Экология проблемасында хем хич ким бизиң гөрелдәмизе эерип билмез. Герек болса, Аралы гурадяс. Чернобылы ярас... Ай, гараз дек отурамызок. Гениң келтеси, абады бибат этмек бизиң чеп элимизден гелйәр.

Хава, халк хәзир аяк үстүнде. Бири-бири билен сене-мене этмәни-де хич затча гөренок, әлбетде зат үстүнде. Тутуш юрдумыза дегишли орталык затлары Артыгың харманына дөндержек болярлар. Дагы нәме, хер ким етдигинден алҗак. Мени бир зат гаты бегендирйәр. Эгер бирден Останкинодакы 540 метрлик телевизион башняны хем пайлашмалы болайсак, онда хер республика онуң ылайҗак 36 метри етйәр экен. Дава-җенҗел болҗак дәл.

Хава, гүррүңи гапдала гышартмалың, бу затларың хеммеси гелди-гечер затлардыр. Билйән, хай диймән ягдай дүзелер, кадалашар. Ине, шонда эсасы зат ярышы ёла гоймак болар. Индиберин шоны унутмалың, адамлар. Ярыш бизе үстүнлик гетирйәр ахветин. Онда, нәме, билимизи берк гушап ярыша тайярланалың, ёлдашлар! Элбетде, АБШ билен.

АЙ, ЕК ЭТСЕҢИЗЛӘҢ-АЙ

Бай-бай, би адамларам гаты нерме-нәзик болупдырлар-ов. Гөрйән велин, булара ярама ёк. Сәхел көпрәк той болуберсе-де, хүңүрдешип йөрлер, гүни аял ялы.

— Буларың хайсы бирине етишҗек?! Хер хепдеде еди гүн болса, айдылян той он дөрт дагы бар. Онноң...

Мениң өзүмиң-ә бейле хәсиетим ёк, хич тойдан галамок. Той бир говы зат, түвелеме, болаверсин. Ызы үзүлмесин. Ылахым адамларың тойдан гөзлери ачылмасын!

Ине, сизе ялан, маңа чын, хут шуш-шу вагтам бир тойдан гелип дуршум, ене-де бирине гитмели. Гиҗирәгем болса гидерис, ишалла, нәме гитмән. Оңа бармасак болмаз. Класдаш достум оглуны өерйәр. Онсоңам онуң илкинҗиҗе тойы. Көп

отурып билмесегем бурнумызы бир гөркезели, ёгсам өйкеләр йөрер ол, бедибагт.

Кейваның тайярлап гоянжа атгулагыны голтугыма гысдырдым-да, атландым тоя тарап. Барсам достум башагай болуп йөрен экен.

— О-хо-хов, Меретжан, говы геләйдиң—дийип, ол мени гарса гужаклады.

Достумы илкинжи тойы билен гутладым. Тоюның көп болмагыны арзув этдим. Онянча эдил ерден чыкан ялы болуп, эли чыралы бир йигит дыкылып янына гелди.

— Агам, яңкы айдан сөзлериңизи ене-де бир гезек гайталаң. Той язгысыны эдйәс. Тарыха гирерсиңиз—дийип, ол чырасыны гөни гөзүме тутды.

Эли камералы оглан хем дийсең етешикли экен. Ол эййәм яззы маңлайымда хәзирленип дурды.

Кимиң нәхилидигини билемок, йөне мен өзүм-ә гүрле дийдиклери шо вагт атам өлйәр, хич болапок. Дилим тутулып дур, ёгсам гүрленибем йөрендир велин. Хәзирем, валла, алжыранны ягдая дүшдүм.

Той эесинисем гыссаняпы чыны боларлы. Элимдәки атгулагымы алды-да:

— Ханы, бол, бол. Булар инди гүрләймесең сыпдырмаз. Ики агыз бир зат айт, оннаң икимиз бир ерик бармалы — дийип, ховлукды.

Мен хасам алжырадым. Болшуна гөрә башлы-баратсыз бир затлар-а айтдым.

— Ёлдашлар, хәзирки гытчылык довүрде бир ерден мугт урян болмасаң той тутмаклык еңил-елпай зат дәл. Иң бәркиси адамлара бержек арагыңам үстүне эп-эслижәни төләп алмалы. Элбетде, мунуң өзи чыкгынсыз ягдайдыр, ёлдашлар. Хава, достумыз Чарыгулың тойы тоя улашсын, гүлки-шагалаң асмана галсын. Болчулык болсун. Талон-палон дийилйән зат адамлара ят болсун!

Достумың я-ха мениң гүрлешиме писинди отурмады, ёгса-да хас гыссаглы бир иши бар өйүдйән. Сөзүми бөлди-де:

— Берекелла, сүйжи арзувларың үчин көп сағ бол, миннетдар—дийип, мени идекләп бир гыра чыкарды.

Янымызда хич ким болмаса-да, ол нәме үчиндир пышырдап гүрледи.

— Хо, тамда, бир нежис отыр велин, шоны итден чыкарып болмазмыка, ёгсам тойы булаяр...

— Ким-ай ол?—диенимиөзүмем дуймандырын.

— Ким бор өйүдйән, хо-о, илерки мекирде яшаян Бекгелай. Хер зат эдип гөрдүк, хөре-көше эдип ялбардык, гатырган-

дык, хич боланок. Өйден, адамлаң арасындан чыкарып боланок. Гөзүңе-башыңа дөнейин, доган жан, өзүң бир көмек эйле.

Меселе айдың. Вах, мен о нежисе белетдирин. Баран ерини булашдырмаса болмаз. Онуң эдэхеди шейледир. Йүз грам ичер-де, йүз килеграмлык гох эдер. Онсоң оны ковубам чыкарып билмерсиң. Бу ерде диңе хиле уланмалы, хиле.

Яңкы, Бекгэң отуран отагының агзына бардым-да, хич затдан хабарсыз киши болан болуп, сесими ёгналдыбрак ишикден гыгырдым.

— Бекге ким болса бир минтжик даш чыксын хов, аялы гарашып дур.

Кэбир адамларың «ай, аялыдырдар-ай» диен болуп олара гөвни етмедик боляр. Гөрүң, аялларда нэхили гудрат бар! Яңкы гоп берлен ялы зөвве еринден галды-да, энтиреклэп гапың агзына гелди. Шо бада гапжадык оны, көрүң элине бүре дүшен ялы эдип. Сүдепекледип көчэ чыкаранымызам шолды велин, гайра йүзүмизден бир такси етип гелйэр. «Худай берсе гулуна, гетирип гояр ёлуна» диенлери болды. Галдырдым элими. Дурмады, нежис, ёгсам ичи бошам экен. Анха, ене-де бир чыра гөрүнди. Хер зат этмели велин, шуны бир саклажак болмалы. Еди ёлуң ортасында гөз-гүлбан болуп дурмак говы дэл хов, онда-да той болян ерде. Көчэң ортарагына диен ялы бардым. Хернэ багтымыза, шо гелйэн машын сакга сакланайды. Йөне...

Вах, гөрсеңизлэң бу болян зады. Ол асыл милицияң машыны болса нэтжек. Эл галдыраныма пушман этдим. Йөне инди гичди, сув сеңрикден агып барярды. Ханы, бир, ялбар-якар эдип гөрейин, белки ырылар. Кирей эдип йөрең болса экидэймеги мүмкин.

— Гардаш, шуны илерки мекире ташлап болмазмыка?!

— Машына оклаң, ташламалы ерини өзүмиз билерис—дийип, сүрүжиниң гапдалында отуран сержант азмлы гүрледи.

О-хо-хов, инди булардан нэдип сыпмалы. Пыланың тоюнда пыланыны милиция экидипдир диен ада-ха галып болмаз.

Бай, оларың кеженекдигини, ялбардыгыңча гайра басяр.

— Ким шу ерде той эдйэн? Хэзир хеммэңизем машына басып экидерис. Мес боляңыз—дийип, дызап башлады.

Болмажагына ахыры гөзүм етди. Бирден ёлда-ызда онуң жүбсүни арассалаймасынлар дийип ховатырландым. Яңкы, Бекгэң янындакы эхли пул-пүчеклерини, гошарындакы сагадыны алышдырдым-да:

— Ынха, экидиң, нирэ экидйэн болсаңыз—дийип, оны итеклэп гойбердим.

— Ай, ёк, этсеңизләң-ай, бу тентегиңизи. Биз инди муны башымыза япалымы. Нәме, бизиң машынымыз пьян чөпләп йөрен машындыр өйүдйәңизми, хә?—дийип, херрелип дуран сержант бирден юмлугайды.

Эййәм хо-онда барян машының ызындан середип дуршума ичими геплетдим.

— Эй, тоба, арага аңыңы алдырып гөзден дүшсең, сен хич киме герек дәл экениң, хат-да милиционерлере-де.

ГИРДЕҖИЛИ ГИЕВЛЕР

Дуралгада угражак болуп дуран шәхерара автобусына өлүмиң өйүнде өзүни атан Яманжа машына мүнениден аркасындакы йүкүниң йүпүни яздырды. Деми-демине етмән хашылады. Саралып сары гиден гыңажының човы билен маңлайының дерини сылды. Хүңүрдәп кәйинди.

— Хазан алмыш, хачан мүнсең депилип долдурылан ялыдыр, хырын-дыкын. Бош ере гөзүң зар. Ах-ей, хөкүвмедимизем халыс гутарды-ла. Муң мен-ә бол-телки заады бардыр өйдемок. Дуканлар дийсең би шейле, сув чайкалан ялы. Булара өлүни кесекле дийсең, бар башарян затлары шолдур... Вах-вах-ей, бир ерде дызымызы эпмесег-ә...

Яманжа ялтаклап төверегине серетди. Кимдир бириндей харай иследи. Онянча бүтин автобусы яңландырып бир сес эшидилди.

— Гыв, гыз, гелэй-бәрик. Яш-елеңлер дик дуруп гиденде-де белли, инжиги язаясы ёк-ла—дийип, автобусың өң хатарында отуран мапрач бир аял янындакы огланың бөврүне тирсекледи.

Нерессе ойнуның деңгелмежегини анды өйүдйән. Ланңа ериндeн галды-да, сесини-үйнүни чыкарман бир гыра чекилди.

Өзүниң әхли паты-путусы билен чалам-чаш болуп гелен Яманжа юмшак отургыжа өзүни гойберди. Мазалы җайлашандан соң яңкы сесиң эеси билен эгнине какып гөрүшди, салам-хелик этди.

— Вай-ей, тоба, бир таныш сес дийдим-ле. Би, асыл, сенми гыз, Солтан?! Хемме гургунчылыкмыдыр, бала-чага, дашыңичиң...

— Худая шүкүр. Өзүңизем башбитинмисиңиз?..

Йүзүни гүнбатара тутуп барян автобус шәхерден мазалы араны ачандан соң, оларың хал-ахвал сорашмасы паявлады. Ара бир селлем дымышыклык аралашды. Соңра нәме үчиндир икисем бирден гүрледи.

— Нирә баряң?
— Нирeден гелйән?

Яманжа гүрлемек гезегини гидеренден автобусдан дүшүп өйүне пыяда гайданыны говы гөрди. Гапдалындакыдан өңүртжек болуп ховлукды.

— Гызымыңкыдан гелйән. Түвелеме гурлыбилипдир, худай көп гөрмесин...

— Менем гызымыңка барян. Бизиңкем худая шүкүр районы сорап отыр—дийип, Солтан гүррүңдешинден кем галмажак болуп магтанды.

Ине, шейлелик билен ики жораң арасында өвүнмек боюнча өзара ярыш башланды.

— Гиевим сөвда ыскладының хожайыны. «Түф» дийсе түйкүлиги ере гачанок. Гирдежиси кән, гумралайып гуюп дур. Хер гүнде бир гоюн өлдүринсе-де гүйжи етйәр...

— Хава-ла, болдугы болсун. Өз хорлананымыз боля, жора жан. Мең гиевимем районда гепини гөгердйән йигит, аягының ашагам ләкгели. Шондан идинсиз районда чөп башы гымылданок...

— Арада ыскатларына үйтгешик парча гүлли мата гелди. Өзем башга юрдуңкы, хакыт импорт. Реңки дагы гөзүңи алып гелйә. Дуканлара белаң сапынам беремизок диййә, о гөргүллер йөне сатылды дийип пулуны гечирәййәмишлер. Лүкгелиги билен оңа-муңа пайлаялар, өз ерлери бар. Хер гезекде дүнйәң дүшевүнди дүшйә...

— Бизиң гиевимиз-ә гурлушык-пурлушыгыңам үстүнден гарая өйүдйән. Арада шәхерден мең адыма меллек алып шарпылдап дуран жай салдырды. Өзи гырасында-да гөрүнмеди, әхли зады мугт. Доган, о жайы гөрмәге гөз герек, дуранжа бир көшгүң бар-да...

— Би огланлара-да говсундан говусы герек. Гапысындакы «Жигулини» мең адыма гечирип, инди хас улурагыны эдинжек боля. «Волга» диййәми, нәмеми. Хенизем дүшйән дүшевүндиниң эп-эслисини башлыкларына берйәмиш. Ёгсам дагы тутжар бай болуп өтәйтмели...

— Ах-ей, болманда-да кесмесең ганасы ёк-ла. Бендесинден яшыранмы ёкаркыдан яшырып билжек дәл, ялан сөзләп нәме эдейин. Ынха, бизиң гиевимизе-де гетирйәлер, дүшйә түвелеме. Йөне о-да өз гезегинде, би, Ашгабатдакы кетделерине экидйә, о мейитлерем эклемели. Хава, ийдирмесең ийдиреноклар...

— Догры, айдяң, доган. Аракы пул чалшыгында дагы шо кетделең пулуны чалшып бермегем иш болупдыр, бизиң гиевимиз-ә...

Бири-бириден рүстем чыкжак болшуп, олар агызларының

эйгилигини гөрдүлер. Бай, гүрледилер-ә. Йөне нәме үчиндир бирден оларың гүррүңлериниң әхеңи үйтгеди дуруберди. Сөзлери азашды.

— А гыз, сең гиевиң, хо, Гурбан гышыгың ортанжы оглумы?

— Хава, оң адыны хемме киши Гелди Гурбанович дийип тутя. Хер жайында бир тилпунам бир...

— Вай-ей, мен Гелдини говы танаян-а, оң чагалыгна белет. Кичижиккә, бай, якымсызды. Бир гезек ятан пишигиң үстүне гайнан сув гуюп, о жанавери нәден биширипди.

Солтан өз гүррүңине өзи гүлди. Гахардан яңа гашы чытылан Яманжа гаршыдашының өңүнде яяпламады. Хүжүме гечди.

— Ах-ей, огланлыкда болмаян зат бамы. Сең гиевиң мыдама маңкалыды, өзем о хазаныны еңине сүпүрерди. Ядыма дүшйә, бир гезек «жижжик ийжек» дийип яңы атарлан газана элини сокупды. Шо чорбаны онноң дөкдүлер, муны адама берип болмаз дийип. Вий, ёгса-да сең гиевиң бир отуршына еке өзи ики чүйшәни гөрдүм-билдимем эденокмыш, алкаш болупмыш дийип улы ил гүррүң эдйәр. Мен-ә гынанайдым-ла, гыз.

— Сең гиевиң о сессиз хазан-а гечәйдими? Болмандыр. Адамың маңлайына шо бир язылмаверсин, худай жан. Арада гиевиң гапжалыпдыр дийибем-ә бир гулагыма «мыш» дегди. Саг-аман сыпдымы?

— Ах-ей, буват пулуң болса дүзелмейән зат бармы.

— Шоның-а догры, доган. Бизиңкем арада неден чагаларны етим гоюпды. Булашды бир затда. Йөне «Берим гөкден ёл ясар» дийлени-дә, пара берип сыпды.

— Гөзүң айдың! Хернә сыпдыклары болсун-да худайым — дийип, Яманжа ок ялы атылып барян автобусың айнасындан дашарык серетди. Йүреги ярылан ялы болуп зөвве ериндең галды.

— Бу-ув, обамызың деңесинден хәли гечен огушян—дийип, ол шоферың үстүне хеңкирип башлады.

Көп чаршенбәни башындан гечирен автобусың сүрүжиси дарыкмады. Ол әхли эдилен гүррүңлери диңлән боларлы. Йылгырды-да:

— Ай, дайза жан, ене бир салым гайрат эдиң-де гирдежили гиевлериңизи тарыплаң, олар хакда гүр бериң. Онсоң гайдышынжык дүшүп галаярсың-да — дийип, ол машынының бадыны өңкүденем бетер гаталтды.

ГИЕВДЕ ГУДРАТ БАР

— Эй, хе...

Сылап сесини тапба кесди-де, ичини геплетди.

Ек, ёк, говусы адыны тутмайын, бар зат булашар. Мен бу хелейлере белетдирин. Кейпине соган дограр, онсоң узын гүн, энең өлен ялы, йүзүни салар йөрерсиң. «Бун еңе дакылян илигиң бирини гачырып гелен болсаң, эртир балагыңы галдырып гелерсиң» дийип хүңүрдәр, гох турузар. Залыват дуйдурмайын. Хернә вагтында дилими дишләпдирин.

Йөне хер эдип, хесип эдип, оны тапмалы-ха болар. Ол илик арассаҗа алтындан ахветин. Өзем ишгәрлеримиң элли яшыма эден ядыгәрлик совгады хов.

Бе, аллаҗанларым, мен оны нирeде гачырып билерин?! Агшам Аманларда отыркак бар ялыды. О ерде өзүмизи билмез ялы көпем-ә ичмедик, бары-ёгы ики чүйшеҗик, үч болуп. Хениз ише гитмедик болса жаң эдип гөрәейин-ле. Ек, ховлукмайын. Эшидәйсе кейваның какыны тутар. Вий, ёгса-да, агшам машында гачан болаймасын.

Сылап сагадына серетди. Машын эййәм гелендир я-да хә диймән гелер. Ол хасыр-хусур гейинди-де, даш чыкды.

Ине, ак «Волга» аркасыны берип кесерип дур. Сылап ызкы гапыны ачып, өзүни отургыжа гойберди. Ол шофёры билен о-бу хакда гүррүң эден болса-да, гөзи төверегиндеди. Хич зат сораман тапжак болды. Сылап бирден ховсала дүшди.

Эй, вай, ишим гайтды. Гиже мени дүшүренден соң кирей эден болса, оны мүшдерилең бири какандыр. Вах, пул жаңыңызы алсын сизиң. Нәме этмели, сорайсаммыкам?

— Нәхили говжа дынч алдыңмы? Агшам, мени дүшүрип, сенем гөни өе гайдансың-ла?!

Сылабың бу совалына, шофёр геплемәге ялтаняп ялы, дине баш атып оңды. Нетиже болмажагыны билип, башлык айлавлы гүррүң этди.

— Адамларам язың чыкарына мәхетдел, эййәм еңсиз көйнек гейип башлапдырлар. Ай, оңарялар ам-ла, ёгсам енниң илигини илдирип йөрмегем гөрги...

— Догры айдяң, башлык!

Шофёрың гүррүңиниң соңы болмады. Ол хер бир гепи эдил сатын аляп ялыды.

Ек, гөнүләп сораймайын, соң үстүмден гүлер. Онсоңам аңры-ужы дүшүнжек болса дүшүнер ялы этдим-ә.

Сылап ич геплетмелере гүмра болуп, ише нәхили бараныны хем билмеди. Ерине гечензден телефона япышды.

— Аман жан, нәхили. Саг-аман өрдүңми?!

— Ай, хава, шу вагтам өрүп гидип отырыс. Паллап, эдил әңим язып баря, укым тутя...

Ярым сагада голай гечирилен геплешик хич хили нетиже бермеди. Сылап отурып ойланды.

Инди шейдип алтын илигимиң гитдиги болаярмыкан? Онуң ер хопмадыгы белли, онда нирә дүшүп билер. Таманы үзмели дәл, гөзлемели.

Дур, дур! Белки, дүйн ишде гачырып гидендирин. Там сүпүрижи Амансолтан эже өйүндемикә?! Тапмалы!

Сылап кейпленди, ол столуң гырасына беркидилен дүвмежиги басды-да, секретарь гызы янына чагырды.

— Боссаң, дерревжек немәни тап...

— Кимәни?

— О хожалык ишлери барадакы бөлүм начальнигини, ады гурмушың ады кимдир?

— Ресулберди Жапарович.

— Хә, хә, шоны. Хәзириң өзүнде гелсин.

Херниә бөлүм начальниги еринде экен. Ол хай диймән башлыгың хузурында хәзир болды.

— Сылап Сапаевич, соран экениңиз.

— Мең кабинетими хенизем Амансолтан эже супүрйәми?

Ресулберди Жапарович жогап бермезден өңүрти кабинетиң ичине гөз айлады. Вах, шо дайза үчин кәйинч алмалы боларын-ов. Нәче гезек айдян, башлыгың кабинетини дилиңиз би-

лен ялан дийип. Ек, булара алач болжак дәл, гүмүни чекип ковмалы.

— Хава, өз-э шо дайза болмалы...

Ол мүйнли ялы гүрледи. Башлыгың гөни гөзүне серетмәге горкды. Башыны эгип индики берилжек буйруга гарашды.

— Онда Амансолтан дайзаны мең яныма чагырың.

— Хачан, хәзирми? — дийип, Ресулберди Жапарович зөвве еринден галды.

— Хут шуш-шу вагт!

Бөлүм начальниги сыртына сапан деген ялы, чыкды-да, өз «Жигулисине» тарап йөнелди. Барып Амансолтан эжәниң башындан гор болуп гуюлды.

— Сизе нәче гезек айдян, дилим халыс яра болды...

— Вий,, дуравери ханым, тоба, дүйн пата гитмели дийип өзүңден ругсат алдым-а.

Ресулберди ики эли билен келлесини тутды. Ругсат бермесем болмаямы дийип өз-өзүне сөгүнди.

— Сени башлык чагыря, йөне менден ругсат аланыңы айдаймагын. Өңи-соңы боюн алман, гөргүни өзүң гөр.

Амансолтан эже гоңшуларына гирди-де, гызына жаң этди.

— Бахар жан, о хазаныңа бир тилпун эдевери. Башлыгымыз газап атына атланаймыш, айтсын, гайным дийип, ёгсам...

Амансолтан эже улы алада гарк болуп иң улы башлыгының янына барды. Там сүпүрижиниң гөзи ерде боларлы, ол ишиги ачандан башлыгың столуның ашагында ятан ялдыравык зады гөрди. Барып оны ерден гөтерди-де, үфлешдирип еңи билен сүпүришдирди. Сылап Сапаевичиң өңүне атды.

Йүзүни эншидип отуран башлык бирден үйтгеди. Йыршарып эрни бир ерик гелмеди. Амансолтан эже билен гадырлы гөрүшди. Саглык-аманлыкдан соң кабинетиң эеси мөхүм гөрнүше гечди-де, ички телефон боюнча кассире жаң этди.

— Алё, Айгүл, кассанда йүз манат пул бармы?

— Бөлек ёк, йөне тутуш ики йүзлүк бар, башлык.

Айгүлиң жогабы Амансолтан эжә-де эшидилди. Ол нәме эдилжек боляныны дүшүнмеди. Башлыгың соңкы берен гөркезмеси оны өр-гөкден гетирди.

— Хәзир онда, Амансолтан эже барар велин, ики йүз манады тутушлыгына шоңа берип гойбер. Говы ишләни үчин байрак берйәс, буйругы болса кабулханадан өзүң алып гидерсин...

Кәйинже кайыл болуп гелен Амансолтан эже пышдылдап даш чыкды. Улудан демини алып, ички бегенжини дашына чыкарды.

— О-хо-хов, гиевде гудрат бар экен...

ОВНУКЧЫЛ БОЛУПДЫРЛАР-ОВ

(Шофёрың ич геплетмеси)

Башлык болуп йитэ галдың. Пормың башыңы ийсип, шляпасыны йылан кемелеги ялы эдип. Эдэхедиң гурсун, эдил нише гитжек болуп дурка гапың агзында аялы билен гүрлешер. Башга вагт тапан дэлсиңиз, гүрлешжек болсаңыз. Ери, узын гиже нэме иш этдиңиз?! Ай, хава-да, буларың шондан башга башарян затлары бармы?!

Аялам өзүнден бетердир муң, сувулган ялы болуп. Ян тазы ялы, янындан айрылмаз. Гөр, шыпжаран болшуны. Башлык өзи дэлдирин өйденок. Айын болмаса-да, «сүр, теке базарына, кишмиш-пишмиш алалы» диен бор. Мес-дэ, хелей. Өзи газанып аланок-да. Эри гумралайын гуюп дур. Вах, оңам дабан азабы дэл-ле, пара-пешгеш аля, етишибилдигинден.

Ай, буларың хайсы бирине янжак. Иң бэркиси, агзы эмзиклисем отыр ери билен дэл хов. «Эже-е, мен шу ерде отуржа-ак» диен болуп, эййэмден ериңе дава эдйэ. Улалайса дагы гемрижи бор, какасындан бетер.

Яь, шопур ялы бир иши гайдан ёкдур дүнйеде. Ынха, отурмалы-да, гарашып. Буркуда айдылан ялы. Эййэм, шу ерде, гапысында гарашып дураныма нэче вагт болды. Бу вагта ченли кирей эден болсам дүнйэң пулуны эдинердим. Ек, мунуң гапысында хас ир гелип дурмалымышын. Ай, хава-да, ёгсам ким билсин онуң башлыкдыгыны?!

Бе, бе, ахыры гелйэр-ай, майтык-майтык эдип...

— О-хов, башлык жан саловмалейким. Чага-чуга, гелнежем дагам говжамы, гургунмы?! Гитдикми онда?!

Ай, гүрлемэн гечсене, гүрлемэн гечен. Башыны атан болуп, хилбирсирейэ. Хамана агзың мумланан экен-дэ, лал ачгын, лал ачмыш. Болманда-да, сең гүррүңиң маңа деркар дэл. Ишиңе элтип чалтырак дынсам оңян. Бизем бэш шайы газанмалы, чага эклемели. Бейдип сең гапыңда сөмелип отурмалы дэл.

Затларам кейгиң шахына чыкды. Бир кило колбаса алжак болсаң, жүбүни говы чөвүрмели. Вах, о затлар хич-ле, иң бэркиси машыныӊ бир өрине бир зат болса-да сизден-э көр көпүк ёк, өз жүбүнден алмалы. Ёгсам хөкүвмет шо затлара пул гойбермейэндир өйдйэңизми?! Гойберйэндир, бизиң хөкүвмедимизде хасапсыз зат ёк. Кимиң нэче киле кэшир ийמелидигине ченли белли, йөне тапдыранок.

Ох неден чукура гачыпдым. Елларам гөрер ялы дэл-ай. Бу затлар-а бир середйэн ёкмука?! Нэче адам айлыг-а аляндыр.

ёл бежерйән дийип, аланыңыз харам болсун. Шәхериң хожайынларына нәме герек дийсене, донларына сыгман гомалжырашып йөрлер. Гүрлетсең диллери билен дүнйәни дүзедйәлер, эллери билен велин, ики саны көчәни оңараноклар. Пайтагтда сынасы сагат көче тапжак гүманың ёк. Булара паңыла дийсең, мүнбериң аңырсына гечип...

Ой-т, ой-т, неден машының ашагына гачыпды. Гөзи ёк ялы, сүссүрлип гелйә, хениз укуданам ачылмандыр өйдйән. Я ичгилимикән, ишигайдан. Пыядалаң йөрите өз гечйән ери бар ахветин, булара бир хай-күш диййәнем ёк. Биз бир зат этсег-ә, инспекторларам деррев тутялар, якамыздан. Доңдурмалы-да, шулара-да жеримәни. Өврүлип гечмесиз ерден гечжек боланларында титирешсин дурсунлар-ла. Догруда валла!

Шу «Жигули» эелерем гөзе гашжаклар-ай, халыс. Серет, муна дага, гыссанып өлүп баряр. Сәхел сәвлик этсең бөврүңи гаралтжак. Нәме, өлүмиңе ховлугяңмы?! Кирей жаныңызы алсын, эдара машынларына зат етиреноклар. Саг-аман гапдалымдан бир геч, нежис.

Ана, светофорам гызыл янды. Өмрүңе гызыл яныП гечәйседин. Бир гызыл янансоң, вагты билен үйтгемәни билмез. Шулары дагыны чалтырак яныП-сөнер ялы этмел-ә.

О-о! Оңа дага серет, хана гызылда гечип гитди. Я менем гечиберсеммикәм?! Ёк, йүрегими элиме алмайын-ла. Гарашайын.

Ураддык! Хо-о өң янымызда агзы ачык люк болмалы, аңры янам гапыргадыр. Бу ерлере мен белетдирин...

Ох, ёпрет, өң янымызам-а газыпдырлар. Дүйн өйләнем бейле дәлди-ле. Газмага гезек геленде шулар өңүне адам гечирҗек дәллер. Алака ялы, бай, көвйәлер-ә.

...Ахыры гелдик-ов, гүберилип отурма-да дүш. Бизем бир салым серменели. Йөне, би, нежис ене-де бир юмуш буйраймаса ягшыдыр, саг гөзүм чекйә велин...

— Немет, өйде зажигалкам галыпдыр.

Бахана тапмалы, ёгсам мунуң юмшы гутармаз.

— Башлык, машының ашагына гирмели, бежермели, болты говшапдыр...

— Өңкиң ялы машының ашагында уклап галаймагын, шо гезегем гөзләп масгара болдук...

Өмрүмде бир гезек машының ашагында уклапдырын, бежержек болуп. Шонуңам гүррүңини эдйә. Башлыклаң өзлери мыдама ишде-де, йыгнакда-ла уклашып отырлар. Биз дилимизе аламызог-а шоны. Ай, башлыкларам овнукчыл болупдырлар-ов.

АЛАДАЧЫЛ БАШЛЫК

Догры, «Әхли зат адамың эшрети үчин» дийип, дүнйәни шыгардан долдурярлар. Йөне... Ай, боля-ла, хер ким өз пикиринде галыберсин. Нәме, адам пахырың түйс бир эжир үчин яралыландыгына ынанмажак боляңызмы?! Диңләң, мен делилсиз гүррүңи халамок.

Хава, сүрлениши бизиң бармадык гапымыз галмады. Сизе ялан, бизе чын, валла, баран еримизде палтамыз даша дегип дур, айланып-айланып халыс аңкамыз ашды. Ахыры болмажагына гөзүм етенден соң:

— Огланлар, жуда сурнугып ысгындан гачмадык болсаңыз, ене бир селлем айланың, менем ише гөрнейин—дийип, иш ериме гитдим.

Ине, гелсем столумың үстүнде сыгрың дили ялы, бөлежик кагыз ятыр. Ериме гечмәге ховлугып, дуран еримден оңа гөз гездирдим.

Бәй-бә-ә, башлык идәпдир велин, әйгиликмикә?! Өзем гыссаглы бармалы. Гүнесөгер ялы, гүнузын ериңден галман отуран вагтың адыны тутмаз, сәхел бир ерик юмлугайдыгың, эдил енсесинде гөзи бар ялыдыр, гөзләп башлар.

Бардым, яйданжырап, башлыгың янына.

— Эссаловмалейким, хөкмүрован!—дийип, мен элими узатдым.

— Мен бош эл билен гөршемок.

Башлыгың бу жогабы мени аңка-таңка этди. Дүшүнкли, мен онуң нәмә какдырып айдяныны билйән. Аракыжа гол чекен задының муздуна гарашяндыр. Гетирмеселер мен нәдейин, өзүме-де сенче герек. Бендәң чагасында сабыр-такат дийилйән затдан нова-да ёк өйдйән. Я, би, инди бизиң айлыгымыздана хантамамыка?!

Гөрйән велин, шахырың «Пара үчин элин ача башлады» дийййән заманасы инди гелен ялы-ла. Буларда бассыр-юссур задам ёк, утанч-хая галмандыр, гөни элини серәййәлер. «Мен бош эл билен гөршемок!» диен боля. Гөрүшмән геч, гөзүм-гашым чекип дуранок.

Нәме дийжегими билмән ювдунып, башлыгың йүзүне серетдим.

— Сен мең яңкы айданыма дүшүндиңми?—дийип, ол өңкүденем бетер азгырылды.

Ялбар-якар этсең Эзрайыл биленем дүшүнишип болар, йөне бизиң башлыгымызың сыпдырмажагы чыны. Дагы нәдейин, мен йөвселләп башладым.

— Дүшүндим, йөне хениз немеденок, башлык...

— Сизиң бөлүмиңизиң вагтында немедйән вагты ёк. Бахана тапмага Сиз уссат, гаты өкделәпсиңиз, телпек гояймалы. Ханы, хәзир ниреден гелдиң? Хас-хас эдип, дилиңи саллап отырсың.

Бе, мен муңа хайсы бир баран ерими айтсамкам. Шәхериң ичини элек этдим. Баран ериңем бахана тапяр: «бөлегимиз ёк, өзүмизем гедай». Догры, ялан сөзлемәйин, банклаң биринде бөлүп берҗекдилер, оңа-да биз гөвнемедик. Дагы нәме, бәш мүң манадың бәш йүз манадыны шо ерде гоюп гайтмалы. Бизем зикге какамызок хов!

Нәме җогап берҗегими билмән, элими овкалап, яйданҗырап дуршума башлыгың писинди отурмады. Ол зөвве ериндей галды-да, дыкылып яныма гелди.

— Мен саңа диййән хов, лал ачдыңмы? Өзүң-ә баякы, би ишгәрлеңңем ёк. Бүтин бөлүмиңиз болуп нирә зым учан ялы болдуңыз?

— Вах, башлык җан, бу вагт бейле улы пул билен еке өзүң нәдип көчә чыкҗак?! Еңсәңе берип, элиңден алҗаклар...

Пул сесини эшиден башлыгың йүзи мәхремленди, гөзлеринде учгун гөрүнди.

— О нәмәң пулы? — дийип, башлык дуруп билмеди. Мениң сөзүми бөлүп сорады.

— Бөлүмиң ишгәрлериниң айлыгы. Дөрдүмизе тутуш бәш мүңлүк бердилер, өзүңиз бөлүшиң дийип. Дуканлара айландык, боган сүбсәмиз болмады. Нетиже чыкмансоң, өзүм-ә ише гайтдым, оларам шо айланып йөрендирлер. Бөлдүрмән гелмәң дийдим.

— Онда иши ким этмели? Мен яңы айтдым-а, бош эл билен гөршемок дийип. Өңки гүрлешишимиз боюнча, сен, шун хасабатыңы гетирмелидиң. Билйәңми шоны, хә? Я айдылан затлар бир гулагыңдан гирип, бейлеки гулагыңдан хем чыкып гидйәми? Хә, мен сенден сораян?

Башлыгы көшешдирҗек болуп өңрәк эшиден бир гүррүңими айтдым.

— Бизиңки дагы хич-ле, тойлаймалы. Ынха, арада бир эдараң ишгәрлери айың башына айлыкларыны алып, хенизе ченли хем бөлүшип билмән, айланышып йөрмүшлер...

Башлык өзи ойналяндырын өйүтдими я-да яңкы пула гөзи гитдими, ончасыны билҗек дәл, йөне ол земзен хайбатыны атып, чишип башлады.

— Мен сизиң айлыгыңызам билемок, бейлекиңизем. Хәзириң өзүнде отур-да дүшүндиришиңи яз. Гүмүңи чекип ковҗак, маңа сең ялы, налач эдейин ишгәр герек дәл. Хер хили бахаңаңыздан ит ирен ялы ирипдирин. Маңа бахана герек дәл, иш

герек. Билип гой адамың лебзи бир боляндыр. Шун гетирҗек дийип боюн алдыңмы, диймек, гетирмели. Бейдип элиңи овкалап дурмалы дәл...

Дүшүнүкли. Гопармаса гойберҗек дәл, би. Вах, башлыгың говшак ериие мен белет-ле. Хәзир онуң угуны екеләйин.

— Бөлдүрип билен болсак, шоң бир бөлеги сизиңки болмалыды...

Башлык сөзүми соңлатмады, бойнумдан гуҗаклады-да:

— Яь, хәлиден шейдип дүшүнүклиҗе гүрлемел-ә. Хөкүвмедиң ишиниң гачып гитҗек ери ёк. Хасабатыңам бун болмаса эртир гетирсиң. Етишмесең ене-де бәш гүнден гетир. Ишгәрлер көсенсе меңки боланок. Валла, дөземок, дөрейшим шейле. Бар, гит-де бу ише рәзүң ёлбашчылык эт, көмеклеш. Йөне чөвшүлең өлүси ялы, гитдигиң гитдигиң болаймасын, ызына көвленгин. Гиҗәң ярыңа ченли хем болса гарашҗакдырын — дийип, мени ёла салды.

Хакыкатдан хем башлыгымыз гаты аладачыл адам хоз. Онуң гулага якымлы, махмал сеси ызымдан шол эшидилди дурды.

— Догру-да валла, ишгәрлер хакда сен алада этмесең, мен алада этмесем, онда ким алада этсин?! Адамлар хакда алада этмек, бу бизиң бейик боржумыздыр.

«ОЮНЧЫ УТУЛАНЫНЫ БИЛСЕ...»

Агтыгының аладасы Хангелди аганы халыс чөкерди. Ол агыр оя батып, хыялында өз-өзи билен гүрлешди.

Бе, би нә җүре болдугы боляр-ай?! Голуң юка болса хич ким сениң йүзүңе-де серетҗек дәл өйдйән. Худая шүкүр, йөне бир зат мениң йүрегиме теселли берйәр. Әдиминиң әден ериңде «хемме зат халк үчин, хемме зат халкың эшрети үчин» диен язгы-ха бар, өзем болар-да, элбетде.

Ай, ёк, мундан чыкалга тапмалы. Хер гезек баранда бир бахана билен ызына долап дурсалар болмаз. Ханы, шу гезегем бир гөрели. Белки ерлешдирәедилер-дә. Болмаса...

Бойны сары сапага дөнен Гуллуҗыгың элинден тутуп өе гирен Байрам какасының гөвүнйүвүртмелерини пуҗа чыкарды. Онуң гахары етҗек дережесине етди.

— Нәме, о сәхне дейюс ене-де алмадымы?

Байрам башыны атды. Онуң хәзир гүрлемәге кейпем ёкды, межалам.

— Гөрйән велин, буларын эртир гел, биргүн гели гутарҗак дәл өйдйән. Саг адамынам сыркавлатҗаклар.

Хангелди ага бу сөзлери өзбашына хүңүрдәп диен ялы айтды. Барып агтыжагының башыны сыпады. Хөре-көше эдип, оны ерине гечирди. Өңем ысгын-мыдарасы галмадык Гуллужык келлесини яссыга гояндан гөзүни юмды.

Хангелди ага башкы эдип отуран пикирине доланып гелди. Бе, аллажанларым, нәме этсемкәм?! Чагажык гөзүмиң алнында эрәп-акып баряр. Бир алажыны тапмалы. Гумралайын гуюп дураның болмаса пара-пешгеш бериб-ә ерлешдирип болжак дәл. Догрусыны догры айтмалы, би гымматлашык билен өз гүзеранымызы зордан доляяс. Вах, улы ерде ишлейән, аягының ашагы «Волгалы» гарындашың болайса билйән-ле, үстүңе гелибем алып гидерлер, сыркавыны. О-да бизде ёк. Диймек...

Ол ички жая гирди-де, кагыз-галам алып багрыны ере берди. Хангелди аганың йүрегиндәки мөвч аляң гахар-газап кешде болуп кагыза чекилди.

...Пара үчин элиңи ача башлан, эй ынсабыны ювдан, пацкелле! Сениң халадың ак хем болса, йүрегиң газаның гарасы ялы. Юка йүрекли лукман болсаң, хер гезек бир бахана тапып, бейдип бизи ики яна селпедип йөрмездиң. Сыркав чага хайпың гелсин!

Хава, мениң эшидишиме гөрә, сиз-врачлар, улы окувы гутараныңызда, «өз кәримизе вепалы боларыс, адамының саглыгыны әхли затдан илери тутарыс» дийип Гиппократың өңүнде касам эдйәмишиңиз. Догры, мен о беңдәң чагасыны, ягны Гиппократ дийилйәни танамок, онуң ниреде ишлейәндигини хем билемок. Вах, болмаса барып шапыладып айтжак-ла, эдйән этмишлериңизи. Сиз онуң адына ыснат гетирйәңиз, о пахырың дилини гысга эдйәңиз, йүзүни ере саляңыз. Я о-да бир өзүңиз ялы парахормы?!

Илем бежерсең бежер велин, өзүңем унутма. Небис кеселинден сапланавери. Гара небсиңе «хай» дий хо-охов!..

Хангелди ага ручкасының ужуны дишләп ене-де бир затлар язжак болды. Гашларыны бүрүшдирип пикирленди. Ёк, анры-ужы адам ысы бар-а шу сөзлерем етерликдир. Говусы чалтырак шол врачың янына барайын, онуң билен гүррүңлешип гөрейин. Дур-дур, ховлукмалы дәл, «Агшамың хайрындан эртириң шери» дийипдирлер.

— Байрам, ах-ов, Байрам—дийип, ол ятан ериндеи гыгырды.

Ады тутуларына мәхетдел, эдил шол демде Байрам какасының янында хәзир болды.

— Нәме, кака?

— Ханы, бир букжа тапып бер маңа, хат салар ялы.

Байрамың нәгилелиги йүзүне чыкды. Какасына игенеси

телди. Гел-гел инди шу яшдан соң бейдип арзалашып йөрсе, ады үчин говы дәл-дә. Гелшиксиз. Онда-да гаты гелшиксиз. Хер ким пыланың какасы диер. Ёк, мең какам бейле ише баш гошмаз. Ички пикирини дашына чыкараныны онуң өзи хем дуймады.

— Кака, шу яшдан соң арзалашып йөрмесене, бун ерлешдирмесе эртир ерлешдирер...

Оглунын төвелласына писинди отурмадык Хангелди ага ажы йылгырды-да, башыны яйкады.

— Яь, көшек, сен хенизем какаңы танаңок-ов. Мен арза язман, оглум. Онсоңам язаның биленем оны барлажаклар онуң өз үлпетлеридир. О затлара мен говы дүшүнйән...

Хангелди ага өзүниң гуржак болян хилеси барада Байрама гүррүң берди. Аталы-огул, урдулар, маслахаты. Бир чукура түйкүрдилер.

Шол гүнүң эртеси ирден, яшулы, агтыгыны алып врачың янында гөгерди.

— Ах-ов, агам, мен дек дүйнүң өзүнде какасына айдып гойбердим-ә. Хәзир кеселханада ер...

Хангелди ага мысса йылгырды-да, врачың сөзүни бөлди.

— Көшек, адыңа дөнейин, гайрат эт. Бизиң башга япланмага еримиз ёк. Гадырыңы билерис—дийип, ол силкме телпегиниң ичиндәки букжаны алып, онуң халадының жүбүсине сокды.

Янкы йүзүнден гар ягдырып отуран врач пагыш-пара эреди, онуң бир хили кейпи көкленди. Бижеси чыкана дөнди. Гепи-сөзи үйтгеди, дили сүйжеди.

— Агам жан, валла, мен сизе дөземок. Шу болуп йөршүңизе йүрегим авая. Сизиң хорматыңыз үчин агтыгыңызы алайын, өзем худай бизден яңа болса ол бәш гүнүң ичинде кеселинден сапланар. Огланлара элин табшырын...

Дузага дүшен врач хозанак болуп пырланды. Деррев яңкыжа чаганы әкидип палата ерлешдирди.

— Шуна говжа середевергин хов, мурт. Атамың доганының, хас такыгы, ынха шу яшулының агтыжагыдыр би — дийип, ол ак ектайлы йигиде өлиниң саргыдыны саргады.

Яшулы билен хошлашып, кабинетине тарап йөнелен янкы врачың кейпи дамагыны чалып гелйәрди. Онуң өкжеси ере дегенокды. Гидип баршына ол элини жүбсүне етирди. Пылманажык букжаның дашыны вавалы ялы сыпады. Ёк, хәзир кабинете барсам, бу букжаны ачып билмерин, ишигиң агзы хүмер адамдыр. Сокжарылышып гирерлер.

Боля-ла, өйләң ишден чыкып... О-хо-хов, өйләне гарашып

болмаз. Гой, сыркавлар гарашсын, ховлуксалар гидиберсинлер. Догру-да валла!

Ине, шу пикирлер яңкы врачы элтип, ховлының гөни гүнбатар четиндәки хажатхана дыкды.

Букжадан чыкан сыгрың дили ялы кагыз врачың ичинден ок болуп гечди. Ол дишини гыжырдадып сөгүнди. Гоша юмрук билен маңлайына урды.

— Гызма! Оюнчы утуланыны билсе ягшы. Бу хәсиетиң билен сен диңе шу дуран ериңе мынасып...

Нирдендир бир ерден врачың гулагына эшидилен бу оваз оны ымыклы ойландырды.

ГУМАЛАКЧАМЫ Я-ДА...

«Эмгек гөз билен ташың арасында» дийип, ким айданам болса догры айдыпдыр. Адама бир зат болжак болса, бирден, дуйдурман боляң экен. Гүнортанкы аракесмеде өйде чай ичип отырдым. Бирден еңсе чукурым тутуш төвереги билен доңан ялы болайды. Тоба тагсыр, бейле агырыны биз-ә гөрен дәлдирис. Бе, би, нәме болдугыка? Гымылдатмажак боля. Айрылышар өйтдүм, хич гойберенок. Гитдигиче бетерлейә.

— Еңсәм бир хили доңан ялы болды, гаты агыря—дийип, аялыма аrзымы айтдым.

Райдашлык билдирмеден гечен, гайтам гыгырып башлады.
— Хениз енсеси агырып өлен адам ёк. Җөгүлик этме-де, ойлэп ишден иррэк гелжек бол. Диварың обурлан ерлерини сувашдырмалы.

«Гечэ жан гайгы, гассаба яг». Сең ядыңа суваг дүшйэр, жаныма ярапып билемок. Кейваны билен харчаңлашып отурмадым. Ише диен болуп гөни доктора бардым.

— Сиз өң кабул эдилшик журналына нобата язылыпмыдыңыз?

— Ёк.

— Онда, багышлаң, мен сизи кабул эдип билжек дэл—дийип, врач язып отуран зады билен болды.

Гең зат, мен кеселлежегими өңүнден нэдип билейин. Нэме кесел дийилйэн зат өзүңден сорап гелйэми, неслегиңе гараямы? Ёк, баш врачың янына бармалам болса барарын. Хернэ чекелешик узага чекмеди. Дерревжик дүшүнишдик. Элими жүбүме етирмели болдум.

Врач гелин сүлүк ялы, юмшажык бармаклары билен енсэме басышдырды-да:

— Сүйжи кеселиңиз бармы?—дийип сорады.

— Ынха, тегелек үч ай болды, өймүзде бир грам сүйжи ёк. Онсоң...

Врач гүлүмсирэп өз отургыжына гечди. Ол бир задыны ядындан чыкаран ялы, зөвве еринден турды-да, гирелгедэки грандың янына барды. Сабынлап элини ювды.

— Мен сизе ише яравсызлык хатыны берейин велин, ятың өйүңизде, худай дийиң-де.

— Дэри-дерман этмели дэлми?

— Мең язжак дерманымы тапарсыңызам өйдемок. Онсонам кэн дерманчы болмаң, ол бир ериңе пейда этсе, башга бир ериңе зыян эдйэндир.

Врач башыны галдырман, бир затлар языштырды. Мен хопугып башладым, гаты көп язяр велин, дүйпли бир зат бар болаймаса ягшыдыр. Ойланып отурышыма бирден аялымың сеси гулагыма гелен ялы болды.

— Хениз енсеси агырып өлен адам ёк. Җөгүлик этме-де, ойлэп ишден иррэк гелжек бол. Диварың обурлан ерлерини сувашдырмалы.

Улудан демими алдым. Врач мениң йүзүме серетди. Ичимде гопян харасады аңды өйдйэн.

— Горкулы зат ёк, алада этмэң...

— Шу кеселим билен хэзир там сувап билеринми?

Мениң сорагым врача гең гөрүнди. Акылым үйтгэндир

өйден болмагы мүмкин. Хасыр-хусур яныма гелди-де, гөзүмиң ичине серетди. Үйтгешик зат аңан дәлдир-дә.

— Сиз нәме гурлушыкчымы?—диййп, сорады.—Эгер шейле болса, онда бәри бакаңызсоң бизиң өймүзем...

Якамдан от атылан ялы болды. Мен деррев ягдайы дүшүндирдим. Мүмкин болса, хәзирликче хич хили иш этмек боланок диййп, хатжагаз бермегини хайыш этдим. Ол башыны яйкап, йылгырды.

— Аялыңыздан бейле гаты горкяңызмы?

— Ек, сылаян.

Жогабым ериңе дүшди өйдйән.

— Оңаряңыз, бирек-биреги сыламак герек. Эсасы зат гахарыңызы гетирмәң, нервиңизи гораң. Билйәңизми, әхли кеселиң гөзбашы шол санда сизиңкем нервден. Бай, бу нерв дийилйән затда оюн кәндир-ә.

Врачың дегерли маслахатларындан мас йүкленип өе гелдим. Болшунданам бетер халымсырадым.

— Доктор гымылдамалы дәл дийди. Бир хили өлүп барян. Худайың өзи говусыны этсин...

Үч гүн галман ятдым. Гелйән-гидйән көпелди. Башың ясcыга етсе хер ким соражак, билеңден дәри-дерман салгы бержек. Ынха, бир гүн гоңшым гелди-де:

— Ах-эй, докторлаңңам бир билйән зады бормы. Ишләп йөренлең көпүси окува танышлык билен гирип дипломы сатын алан пыядалар. Сен говусы эли токлылара гөрүн, ил-ә шолардан пейда тапыр — диййп, эртекә чалымдаш бир зат гүррүң берди. — Хо, шәхериң этегиндәки обада бир аял бар диййәлер. Ады Амангүлмиш. Шо хелейиң шейле бир тогы көпмүш, шейле бир тогы көпмүш, элинде, хакыт йөне чогуп чыкып дур диййә. Кәте обаларның чырасы дагсы сөнсе, оң элиндәки тогуң гүйжи бүтин обаң лампочкаларына етйәмиш, мантера гарашып йөрмели дәл диййәлер...

Яңкы гүррүңи диңләп отуран аялым алымымы-салымымы бермән әкитди, шо тебибиң янына. Сорап-идәп ахыры тапдык. Ол мени бир жая салды-да, еңсәми, бойнумың йүзлерини, аркамы сыпалашдырды.

— Нәдйә, пейдасы бармы? — диййп, ол бир хаюкдан соң сорады.

— Өзүңизе пейдасы бар болаймаса, мен-ә кән дуямок.

Мениң жогабым онуң гөвнүнден турмадык боларлы. Кинели гүрледи.

— Тебибе кән ат дакыжы болмазлар. Мең гудратым гүйчлүдир...

Ол агшам ятамда этмели ишлерими салгы берди. Кеселиңден сапланжагың чының болса тебибиң диенини этмели.

Еке өзүм бир отага гечип гышардым. Онуң айдышы ялы, эпишгэни-гапыны хем ачып гойдум, ягшызадалар гирер ялы. Башужумда-да бир окара ун билен екеже алма. Ятырын велин, эдил гөзүме чүй какылан ялы, хич укым тутанок. Арам-арам ымызганян, тисгинип гидйэн.

Сагат нэчелердигини билемок, гижэң бир вагтлары мениң ятан отагымда улы бир шакырды болды. Тебибиң диенини этжек болсаң гөзүңи ачмак гадаган. Сесими чыкарман ятырын. Даңың атарына ховлугян. Гоңшымызың хоразы гыгырандан, хык-чок эдип башымы галдырдым. Илки билен башужымдакы унлы чанага серетдим. Бир хили дөржеленен ялы, бармак ызы бар. Алма болса үстүнден басылана меңзейэ, мазалы мынжырапдыр.

Бе, ягшызадалаң гелени догрыданам чын өйдйэн. О-хо-хов, тебип билен оюн эдер ялы дэл, догрудан хем онда гудрат бар экен.

Дур-дур! Дулдакы холодильнигимиз ханы?! Я оны хем...

— Хелей, гелевери чалтырак, ишимиз гайтды-ы...

Йүзүни он ювлан эсги ялы эдип, аялым гелди. Гөргүлиң йүреги ярылыпдыр.

— Нэме, чыдаданокмы? Гаты агырямы, гайрат эт, эзизим— дийип, ол дашымда элевреди. Первана болуп пырланды.

Мен ятан еримден бармагымы узадып увладым.

— Дат, холодильник гидипдир!

Икимиз ики ерден ер юмруклап тебипдир гоңша гаргадык.

— Аланың харам болсун!

— Белаң көрүги гоңшыдан...

Агырым бетерлэн ялы болды. Дагы нэме, дердимиң үстүне дерт гошулды. Хэзир бир холодильник алжак болсаң азындан он-йигрими мүң манат пул герек. Онча зады нирeден алжак?

— Би, ягшызадалаң ишимикэ?—дийип, аялым геңиргенип йүзүме серетди.

— Ёк, би харамзадалаң ишидир. Инди нэме этмели?—дийип, мен оңа сала салдым.

— Гумалакча гитмели. Оңа пал атдырмалы...

— Ёк, ёк, көр хасасыны бир гезек алдыряндыр. Дерревжек, хэзириң өзүнде милисэ айтмалы. Алнындан дирежек ене-де шол милиседир—дийип, өмрүмде биринжи гезек аялымың гаңыршына гайтдым.

Ол тасанжырап чыкып гитди, билемок гумалакчамы я-да милиция.

ДУШБУҖЕ ДОГТОР ЭКЕН

Билемок, би говлугың нашыныммы я эрбетлигиң, менде бир хәсиет бар. Башым яссыга етдиги, хөкман догтор чагыраймалы. Шоңа бир хили эндик эдипдирин. Ырымчылыгам бир гапдалымда ёк дәл.

Е-ёк, мен оны бюллетень алмак үчин шейдйәндир өйтмәң. Ялңышяңыз. Бар герегиң шо болса, оны йылдыза тойнак салып йөркәңем алса боляр. Догры, азаҗык гашанмалы. Дагы нәме, кесмесең ганамаяндыгыны билмейән бармы.

Хава, ынха, ене-де телефоның пырлампаҗыны тайлы гезек пырламалы болдум. Валла, гөзүм чыкып гелйәр. Чакызам тутды. Арзы-хыялымы диңлән врач:

— Багышлаң, биз хәзир барып билҗек дәл — диййип, бир хили мүйнли ялы гүрледи.

— Вий, о нәме үчин?!

— Оң үчүби шейле. Хер сыркав үчин айратын айланып йөрмәге бизде бензин ёк. Мүмкинчилигимиз ябыгорлы. Шоң үчинем төвереклериңизден ене бирки санысы сыркавласын, онсоң барарыс. Йөне гаты гөрмәң, ягдай шейле. Гардаш, гайрат эдиң...

Бе, би нә болуш хов! Ур-тут таньшларыма җаң этмәге отурдым.

— Аман өйдеми?

— Ёк, ол-а яңы бир ере отурмага гитди.

— Җаны сагмыды?!

— Тоба, хава. Өйден гиден-де сагды. Нәме, якымсыз бир зат эшитдиңизми? Уф, алё, алё!..

Мен усуллык билен трубканы гойдум. Ахмыр билен хырчымы дишледим. Ичен сыркавлаян болса, онда бир вагт оң ашыны берердилер. Бендәң чагасының агзы хүйпүпигиң сырты ялы порсап дурандыр мыдама. Бе, инди, шу тутуш микрорайонда менден башга башы агырып, балдыры сызлаян ёкмыка?! Өзүме хөвүр гөзләп, таньшларымың барына җаң эдип чыкдым. Непи дегмеди.

Гөзүми потолога дикип ятдым бир селлем. Ичими геплетдим. Ене-де аялым менден акыллы чыкды.

— Бар баханалары бензин болса, чагыр. Гелсинлер. Пулуны берәерис.

Шу аяллары башыңа тәч эдинмели. Олара хейкел отуртмалы. Гаты угур тапыҗы хов, шулар. Телефоның башына кейплиже гечдим.

— Алё, би «Тиз көмекми?»

— Хава.

— Онда геләйсеңиз. Мен хәки жаң эден. Бензин барада...

Ол сөзүми сонуна ченли диңледи-де:

— Вах, жан огул, бизе пул герек дәл, бензин герек, бен-зи-ин. Пул өзүмизде-де кән, вешең-вешең. Нирә совжагымызы билемизок. алмага-да зат ёк, дуканларда. Дүшүнйәңизми?! — дийип, шейле бир зейренмек зейренди велин, валла, агым тутды.

Нәме этмели? Келләме ажайып бир пикир гелди. Нәмедир бир зада ырсаран болуп, аялымың гахарыны гетирмели. Билйән, хөкман давлениеси тутар.

— Кейваны, ханы, азырак гүрле-де, чай демлесене. Валла, эдил энегиңе жаң дакылан ялы. Мең келләм ярылып баря...

Ол сөзүми соңлатмады. Гылжыны сырып, гирди сөвеше.

— Шу өйде өзүмиң артыкдыгымы өңем билйәдим. Азырак гүрлейән башга бирини алаярсың-да. Чай ерине мерезини ичерсиң...

Бай-бо-ов, гопгун ал--асмана галды. Чакызадан дагы нам--нышан галан дәлдир. Тут ялы сагалдым. Инди йөне аялым бир хили гөзүни агдарып, гидип баряр. Догрусы горкманам дурмадым. Пахыра дөзмедимем. Хер хал максадыма етдим. Сыркавлаң саны ики болды. Оларың баш саныны артдырмак үчин ене нәме этмели? Вий, гоңшымыз Байрамгүл дайзаны дуран еринде дәлиредип боляр ахветин. Барып ювашлык билен гапыларыны какдым

— Кимсиң?

— Гоңшы, би мен, Меретдурды. Ханы, гапыңызы ачсаңызлаң.

Лап эдип айтдыгым дәл, шакырдадып товлашдыраны дөрт гулпа дагы етди. Жанавар, ахыры жыгылдап ачылды. Саламхеликден соң өзүмиң нәме үчин гелендигими айтдым.

— Бир ай мөхлет билен он-он бәш мүң манат пул герек, өзем гыссаглы...

Пахыр, бир «вай» дийди-де, башыны эгди. Өврүлип гүрледип болмады. Йүзүни елпәп, зордан өзүне гетирдим. Геплемәге межалы болмансоң, йөне башыны яйкапятыр. Гөргүлиң гөзүнден катра-катра яш дөкүлйәр.

Ине, инди хезил болды. Өе геләге-де, ямашгандан гечдим, тилпуның башына.

— Елдаш нобатчы, сыркавлаң баш саны үче-хә етди. Өзем эйләк-бейләк хеләк болуп айланып йөрмели дәл, хеммеси бир ерде...

Болса-да ягдайы билйән экенлер, өзлерем бир гепли. Ярым сагат гечип-гечмән гөгердилер. Ак ектайлы гелин илки аялымдан сораг эдип башлады.

— Давленийәңиз гаты галыпдыр. Нәме, бир зада бегенип-гынандыңызмы?!

Аялым гөзүниң гытагы билен маңа серетди. Додакларыны мүңкүлдедип, нәмедир бир затлар пышырдады. Сесиниң чыкманам бир говы зат. Өзүм терҗимечи болдум.

— Хава, яңы бир ексруи гелип шум хабар гетирди. Аял доганының гызыны огурлап гидипдирлер...

Врач сөзүми алып гөтерди.

— Дайза, оң үчин гыйылып-ынҗама. Хапа болуп отурма. Гыз гачма ата-баба бар зат. Тапылар, оң гитҗек ери ёкдур. Йөне, ынха, зат огурланса кын боля. Арада, гүндизиң гүнортаны, гоңшымызың өйүни сырып гидипдирлер. Әхли гыммат затларыны алыпдырлар, огруларда-да ынсап ёк. Ондан бәри ёңсузҗа вагт гечди, хениз-ә тапыланок. Шахсыетлерден говушян хабарлара гөрә, би, милиселең өзем шолар билен немемишин, онсоң...

Аялымың хаҗам эңки агды. Гөзүндәки окуның гөчмейәнем бир говы зат, ёгсам ол мени дуран еримде дүкгертҗекди. Яңкы врач гелинем бизе сыркав үчин дәл-де, огурлык хакында йөрите лекция окамага гелен ялы. Гутарар ерде гутармады. Ахыры сөзүни бөлдүм.

— Немеми онсоң, бизе дәри-дерман язып берҗекми, догтор?

— Вий, сораян задыңыз нәхили. Элбетде язып берҗек. Йөне олары дерманханалардан тапмазлыгыңыз мүмкин. Көсенип гөзләп йөрмәң-де, гөни жыгылдыга барайың. Дайзалар көмек эдер. Шоларда адыны тутан дерманың боляндыр.

Ол бир топар кагызлары элиме тутдурды-да, өлиң табшырыгыны табшырды.

— Шуларың хеммесини хем диңе ач гарна ичмелидир. Өзүне геленсоң аялыңа-да душүндир...

Бе, хер задам болса ягдайы билйән, дүшбүҗе догтор экен. Гарныңызы гөжек ялы эдип, онсоң ичмели дийәен болса нәдердик?!

ТӘЗЕ ДИРЕКТОР

Мекдебиң тәзе белленен директоры догумына бәс гелип билмейән ялы, петекесини гайшардып, узын коридорың угрунда икияна гезмеледи. Хер гезек клас отагының гапдалына баранда болса, гулагыны гапа гоюп гүррүң диңледи.

— Моллум, тәзе гелен директор пара берип ише геченмиш, шо чынмы?

Директоры ток уран ялы болды, тисгинип гитди. Аллани-

чигси болуп ичини чекди. Бе, булар бу затлары ниреден билип йөркә?! Ол шо бада ыза чекилди-де, ишигиң йүзүндәки язга серетди. «3-нжи «Б» клас диен беллик блокнотда пейда болды.

Ёгса-да окувчың бу сорагына мугаллым нәме жогап берерка?! Гулаклар локатора өврүлди.

— Гүжүков, гой, айып бор. Оң ялы бидерек сораг бермезлер. Мен гечилен сапак боюнча кимиң нәме сорагы бар диййдим ахветин.

Хәлки, башкы сес пер берерли дәлди. Ол ене-де эшидилди.

— Моллум, какам шей диййәр хов. Ёгсам өз мекдебимизде директирлиге адам гыт дәлдир-ә диййә.

— Догры. Хәзир кирейсиз килим какылмаяндыгы чын. Йөне о затлар барада бокурдагыңа бат берип гыгырып йөрмели дәл, чүнки оны субут этмек кын. Пара-пешгеш шаятлы берилмейәр. Дүшнүклими?!

Директорың демлиги даралды. Онуң бар кейпи гачды. Онда-да сыр билдирмедиксирән болуп, гөтүнжеклэп ыза чекилди. Хер нәче гиңлиге салса-да, яңкы гүррүң оңа ынжалык бермеди. Бе, аллажанларым, адамлар ериң ашагында йылан гәвүшесе-де билжеклер өйүдйән. Ё-ёк, буларың бурнундан иклиган гетирин. Мениң гүррүңиме эллери дегмез ялы эдерин. Нәдерсиң йөне адымы эшденлериңден титирешип дурсалар.

Ол кабинетине тарап баршына ене бир гапа гулагыны гойды.

— Ёлдаш Хешдеков, гөзүңе-башыңа дөнейин, сен языжылар шахырларың язан затларыны билмесеңем оларың атларыны бир догры тутманы өврен. О нәме үчин Дөвлетмәммет Балгызыл-а Дөвлетмәммет Чымгызыл диййәң? Хә?! Мунын боланок, ёлдаш. Хәзиркилери кемситсегем классык шахырлары бир кемситмәлиң. Билйәңми, халк онуң сөзлерине айдым айдяр. Диңле, бирини гачырып берейин.

Диер Дөвлетмәммет, думан сердедир,
Яр йүзүнде алтын-күмүш пердедир.
Овазын эшитмен билмен нирдедир,
Не жогап гетирдиң ярымдан, Биби.

Директорың блокнодында ене-де бир язгы пейда болды. Ёк, мундан болуш болмаз, хәзириң өзүнде педсовет чагырып гөвүн-солпыдан чыкмалы. Мугаллымларың муртуны саллатмалы. Әхли кемчиликлерини базырдадып йүзүне басмалы. Йөне ховайы гүррүң этмез ялы, класларың кәбирине элбетде гирип гөрмек герек. Өзем ашакы класлардан башламалы, чүнки жайың фундаменти говшак болса, ол горп атяр. Дирек-

тор шейле пикирлер билен гүмра болуп баршына биринҗи класың гапысыны ачды.

— Салам, окувчылар!

Чагаларың үзлем-сапламырак чыкан җогабы сапак гечип отуран мугаллымы улы иңкисе гойды. Ол зөвве еринден галды-да:

— Сары Саманович, бәрик гечәйиң — дийип, өз ерини гөркезди.

Директор оңа бармысыңам диймеди. Ызкы бош парталарың биринде орнашды.

— Сапагыңызы довам этдирибериң — дийип, ол япырылып янындакы блокнодына бир затлар беллешдирди.

Мугаллым нәмеден башлаҗагыны билмән алҗырады. Онянча бир окувчы отуран еринден гыгырды.

— Эҗе, вий, моллум, о адам ким-ай? О-да биз ялы биринҗи класмы?

Окувчылар кикирдешип гүлүшдилер. Мугаллым өңкүденем бетер алҗырады.

— Ханы, сем бол хов! Гөмүл-де отур. О бизиң хеммәмизиң башлыгымыз, ягны мекдебиң тәзе директоры. Башлыгы сыламак бизиң хер биримизиң мукаддес борҗумыз болмалыдыр... Көшешен болсаңыз хәзир гечилен сапагы гайталалың — дийип, ол клас тагтасының янына барды. Итиң сураты чекилен гөркезме эсбаба тарап саг элиниң сүем бармагыны узатды-да, сөзүни довам этдирди. — Ханы шу харп нәхили харп?

— И-и...

— Догры. А би, ызындакы харп нәхили харп?

Клас хор болуп гыгырды.

— Т-а.

— Берекелла! Ханы, Хезилов, тур еринден. «И» билен «Т»-ны гошсаң нәме боля?

— Гүҗүк, моллум!

Ызда отуран директор дуруп билмән неден пыңкырыпды. Аракесме үчин какылан җаң онуң дадына етишди.

Директор кабинетине доланып барандан соң, ичини тутуп гүлди. Сейфден ялпылдавык нас кәдисини чыкарды-да, говы эдип гөкледи. Гөзүни сүзүп кейпини гөрди. Бир салымдан соң чәйнекде дуран совук чая агзыны чайкады. Ене-де бир салым класлара сер салмак герек.

Бе, бе, бу мугаллымың-а сеси эдил яг ичениңки ялы. Кабинетинде отурып диңлесеңем эшдилҗек. Онда-да, көвеҗеклән шо төверекде гезмелән болды.

— Мен сизден, валла, надоел болдум. Нужели суткада бир-

ки сагат вагт тапып билецизок. Безобразие! Хорошо, пагтаны йыгмалы, ол бизиң напымыз, донумыз, короче все. Йөне окувцызам унутмаң хов, соң өзүңиз көсенерсиңиз. Ашгабада улы окува гирҗек болацызда папацыза иш боляцыз.

Би мугаллымың парсылайшын-ай. Нәмеден окадяр-ка?! Директор гидип расписаниени гөрүп гелди. Өз гөзлерине ынанмады. Валла, эне дили сапагы экен. Бәй, бә-ә, эне дили мугаллымы шейдип гарым-гатым эдип дуран болса бейлеки адамлардан-а гатам гөрмели дәл. Директор җанына арам тапмады. Буларың окувчысындан башлап мугаллымына ченли хеммесини сыкаҗага салмалы. Ине, шол ниет билен ол мугаллымларың маслахатыны чагырды. Директор яңы бир гызып башлапды велин, хасылап бир окувчы отага гирди.

— Моллум, ёлдаш моллум, дашарда...

Директорың хасам җыны атланды. Яңкы окувчың еңсесинден эбшитләп тутды-да:

— Нәме, ызыңдан ягы гелйәми? Йыгнак гутарынча гарашып билеңокмы? Өзүңем дервиш ялы болуп, шу сачың билен мекдебе геләймегин. Шунуң өзүнде сырдырмасаң гөзүңи еңсәңден чекерин. Дүшнүклими? «Хава» болса бар угра — дийип, азгырылды. Оны сүденекледип чыкарып гойберди.

Ызда отуран мугаллымларың бири есерже гөзлерини ойнаклатды-да:

— Ёлдаш директор, яңкы окувчың кимдигини билйәңизми? — дийип, пышырдады.

— Ким?

— Ол-а башлыгмызың оглудыр.

Директор атылып коридора чыкды. Эййәм хонда барян окувчың ызындан ховсалалы гыгырды.

— Эй, дур ханы, сачыңы сырдырмасаңам бор, оюн эдип айтдым. Йөне битледәймегин...

Мугаллымлар вакырда берди. Оларың класы ярайҗак болян гүлкүси директорың аягына душак болды.

ҖЕДЕЛЛИ МЕСЕЛЕ

Эдебият мугаллымы Сылап Сапаевич сапагыны гечип болды-да, сагадына серетди. Җаңың какылмагына ене-де бәш-он минут бар. Диймек, окувчыларың, гечилен теманы нәхили өзлешдирендиклерини барламалы, оларың соваларына җогап берҗек болмалы.

Ол өзүниң эндиги билен столы тыркылдатды.

— Ханы, ювашырак. Ёлдаш окувчылар, онда, нәме, шунуң

билен сатирик шахыр Кеминәниң дөредиҗилигине дегишли тәзе сапагымызы гечирип гутарярыс. Кимиң нәме сорагы бар болса айдыбермели, ёгсамам өзүм...

Ызкы партада отуран ики саны оглан бири-бириниң бөврүне дүртүп, сен сора-да, сен сора болушдылар. Ахыры бир эл ёкары гөтерилди.

— Сапбыев, нәме сорагың бар? Тур ериңден.

Партаның жыгылдысы бүтин класың ичини гаплап алды. Окувчының сеси йөвселирәк чыкды.

— Ёлдаш моллум, нәме үчин, мекдебиң буфединде элли көпүклик булканы элли бәш көпүкден сатялар?!

Сапбыевиң бу совалына окувчыларың кәбири пыңкырышды.

Мугаллым гатырганды.

— Сизиң бар гара гайгыңыз гарныңыз өйдйән. Мен нә билейин оларың нәме үчин бейдйәнини. Бәш көпүгиң гүррүңини этҗек болсаңыз, иймән оңаярлар. Отур, газарлып дурма-да, Сапага дегишли сораг бериң.

Класа үмсүмлик аралашды. Ол ене-де сагадына серетди.

— Онда, нәме, хич кимиң сорагы ёк болса...

— Бар.

Ортакы хатарда отуран оглан зөвве ериңден галды.

— Айдыбер, йөне яңкы ялы сораг болмасын.

— Ёлдаш моллум, агшам бир адам, кино режиссёрмы нә-

мемн, тилвизрде чыкыш эдип, Кемине сатирик дәл дийди. Шона нәхили дүшүнмели?!

Сылап Сапаевич еринден турды-да, ики элини аркасына тутуп, дыкылып яңкы окувчың янына барды.

— Дүнйәде агзы бош пыяда кән. Кәбириниң агзының диенини гулагы эшиденок. Магтымгулының бирентек гошгуларына-да шоң өзүниңки дәл дийип давалашып йөрен бар-да. Оларың хайсы бирине ынанҗак?! Ханы эдебият китабыңы бәрик бер — дийип, мугаллым элиндәки әйнегини дакынды.

Ол саг элиниң сүем бармагыны дилине етирди, соңра китабың сахыпаларыны вараклады. Гөзлейән ерини тапды өйдйән, өзүне гөвниетиҗилик билен гүрледи.

— Ынха, ока шу ерини, өзүңем сесли ока!

Окувчының бир хили суссы басылды. Гүнәкәр ялы гөзүни мөлердип мугаллыма серетди.

— Ока, ока, нәме маңа середйәң?!

Окувчы элиндәки китабы гөзүне деграйҗек болуп окамага дурды.

— Мәмметвели — Кемине XIX асыр түркмен классыкы эдебиятында бейик сатирик шахыр хөкмүнде таналяр. Ол түркмен эдебиятында сатираның дүйбүни тутуҗыдыр...

— Болды! Сиз китаба ынаняңызмы я-да онда-мунда яңрап йөрен режиссёра?!

Мугаллымың бу сорагына клас дыммаклык билен җогап берди. Хич ким гүрлемеди. Ара дүшен үмсүмлиги ене-де мугаллымың өзи бозды.

— Инди йүрегиңиз ях ялы болды дәлми? Башга сорагыңыз ёк герек?!

Сылап Сапаевичиң эдил алкымында отуран окувчы элини ёкары галдырды-да, мугаллымың белли бир зат диерине-де гарашман, еринден турды.

— Ёлдаш моллум, яңы сиз Кемине өмрүниң ахырына ченли гарып яшапдыр дийдиңиз...

Ол окувчының сөзүни соңлатмады.

— Дийдим, ене бир гезек гайталаян, ол юрдуң белли гарыбы болупдыр...

Окувчының хем сораг берҗеги чыныды. Ол арасы үзүлен гүррүңини довам этдирди.

— Онда нәме үчин, ол: «Зүлпүң хер бир тарына йүз мүң түмен истесең. Нагт берейин пулларың, бир-бирден сана зүлпүң» дийип яздыка? Ол онча пулы ниреден алҗакмыш?! Я о дөвүрде-де пара-пешгеш дийилен зат болдумыка? Белки...

— Ханы, отур, ёлдаш Эркинов. Сенем шол режиссёрыңкы ялы булашдырҗак болма. Классык шахырымыза шылтак ат-

ма. Кемине ким пара берсин, хэ Я ол оны-муны медресэ окува ерлешдирип пара аландыр өйдйәңми. Ёк, онуң йигренени шолар ялы зат болупдыр.

Яңкы гошгы барада айданымызда болса менде шейле чаклама бар. Шахыр өзүниң «Зүлпүң» диен гошгусыны гонорар алан гүни язан болмагы гаты әхтимал. О дөвүрде шахырлара галам хакы хәзирки ялы дәл, көп төленипдир. Дүшдүңми? Онсоңам бу сорагың долы чөзгүдини хениз эдебиятчы алымларам айдып биленоклар. Мунуң өзи жеделли меселе...

Онянча аракесмә чыкмак үчин жаң какылды. Сылап Сапаевичиң йүки еңлән ялы болды. Ол окувчылардан өңүрти китабыны голтуклап, гапа тарап йөнелди.

— Жеделли болса...

Яңкы гарадан гайтмаз окувчы, эййәм хонда барян мугаллымың ызындан бокурдагына бат берип гыгырды. Йөне вагырды билен онуң айдян затлары эшдилмеди.

БАШЛЫКДАН ГОВЫ БИЛЙӘҢМИ?!

Тоба, хер дөвүр бир замана боляр. Түркмениң гөз-гуванжы хакдан ичен акылдар шахыр өзүне «Магтымгулы, бир гулдур. Гуллугына кайылдыр» дийип, гечен болса, бу гүн ики сетириң башыны чатып, өзүни шахсыет дережесине гөтержек болуп, аррыгыны гынап йөренлер хем бар.

Валла, шахырлык бир аңсат кәрдир өйдйәрлер. Гошгыны оңарянам язжак, оңармаянам. Ери, өлжекми-йитжекми, арада обадаш огланларымың бири:

— Бәй-бә, хер гошга шонча пул берилйән болса, шахырлар-а түтжар байдыр. Онда бизем, пилимизи зыңып, гошга гечәймели — дийип, гүлүмсиреди.

Хава, гең галаймалы, шахыр аз хем болса гошгы язяна көпелипдир, ите дөк. Оңа гөз етирмек үчин редакцияларың биринде ишләймели, элбетде, эдебият бөлүминде. Хер гүн гелйән ичи гошгулы букжаларың саны-сажагы ёк. Ачмага эйменйәң, йылан чакайжак ялы. Ёк, мундан болуш болмаз. Хачана ченли бейдип титрәп, горкуп гезжек. Адам эдйән ишинден лезгет алмалы ахветин. Йүрегими бире баглап, бардым, баш редакторың янына.

— Башлык, мен-ә ядав, ишден басылян—дийип, оңа арзамы узатдым.

Ол язан затларымы окаман:

— Нәме, зәхмет ругсадына чыкжак боляңмы?—дийип, сорады.

— Ёк, оңласаңыз-а башга бөлүме гечириң. Ёгса-да ишден бошадайың.

Баш редактор сүем бармагы билен бурнуның үстүне дүшүп дуран әйнегини ёкаррак итекледи-де:

— Нәме, ишгәрлең билен оңшаңокмы?—дийип, геңиргенди.

— Вах, ишгәрлерим билен о дүнйә гитмелем болса гитжек--ле, авторлара геп дүшүндирип боланок.

Башлык отурып ойланды. Ичинден өлчерип-бичди өйдйән.

— Хайсы бөлүме гечениңи говы гөрйәң?

— Мең үчин тапавуды ёк, гурлушыгам болса боля.

Ол йылгырды. Яныма гелди-де, эгниме какды.

— Сең үчин тапавуды болмаса-да, мең үчин бар. Сен бир атлы шахыр. Гошгы язмаклыгың иңңе билен гуйы газандан энайы зат дәлдигини говы билйәң. Диңе шо затлара оңат дүшүнйән хем-де оны билйән адам ягшы билен хорданы селжерип билер...

Ягдайы дүшүндиржек болуп эден сынанышыкларымың бары бидерек болды. Баш редактор кес-келләм гөвнемеди. Диңе маслахат берди.

— Сен, жаныңы якып бейдип йөрме. Язян җогапларың умумырак болсун. Якандан тутуп билмесинлер.

Хорматлы пыланы, пыланы. Гошгыңызы говшак гөрдүк, чеперчилик бабатдан хем поэзияның шу гүнки талапларыны өдәнок. Вессалам, голуңы гой-да, ибер, вазыладып.

Дүшнүкли, редакторың мени гойбермежеги чыны. Ене сандык диен ялы, ене-де шол өңкүже гуллук, өңкүже дуллук. Гуҗак-гуҗак хатлар, ока-да җогап берибер.

Ери, ынха, шу гошга нәме дийип, нәме айтҗак?

Пелиң ичиндәки говачалардан,
Боюң сайланып дур, эсли ёкарык,
Җаныма якма, хорлама мени,
Йылгырсаң, пагтаңы йыгып берейин.

Гошгыңыз говшак диймәге-де дилим баранок. Ах-ов, би, гошгы дәл ахветин.

Бетеринден бетери бар. Бу букҗаң ичиндәки гошгуларың яны билен иберилен хата бир сын кылың.

...Мен кәрим боюнча колхозчы. Гошгы язманы гаты говы гөрйән. Өз обамызда шахыр хөкмүнде гиңден таналян. Той--томгуларда, маңа, гайталап-гайталап гошгы окадярлар. Гошгуларымы өң бейлеки газет-журналлара-да ибердим. Йөне таншың болмаса пейдасы ёк, шол бир гелйән җогаплар. «Гош-

гыңыз говшак... ве ш. м.» Агам, сиз билен араны сазласам дийдән. Гошгымы чыкарсаңыз боля. Биз бир дайхан адам, гөк-акдан көсемерис. Худая шүкүр, мал-гара-да ёк дәл. Этиң бу гытлыгында...

Ынха, ызам шулар ялырак-да. Ханы, инди, муңа нәме жогап бержек. Ёк, башлыгың айдан затлары билен бу авторы канагатландырып болмаз. Себәби, ол шолар ялы жогаплардан өңем иргин боларлы. Диймек, гиңишлейинирәк жогап язмалы. Анык мысаллар билен бу гошгуларың хениз югрумының етмәндигини айтмалы. Башарсаң язмажак бол, сенде поэзия болан укып ёк диймели. Ажы хем болса хакыкаты айдан ягшы.

Худайы чагырып, гөндердим, янка, шолар ялырак жогабы. Болса-да дүшбүже автор экен. Кәбири дызап үстүне геләййәр хов. Вах, йөне мениң бегенжим узага чекмеди. Бир ая етип-етмән гелен букжаң ичинден чыкан мөхүрли справка мени әр-гөкден гетирди. Булар дәлиретжеклер.

Справка берилди, Гелди Гурбан оглуна. Ягны, шу ёлдаш обада яшамак билен оңат зәхмет чекйәр, хем-де өз ишиниң дашындан говы-говы гошгулары гошяр. Бу бир янып дуран талант! Биз оңа долы гүвә гечип билжек.

Обамызың тарыхында хениз шулар ялы шахыр хич вагт, өңде-соңда болманды. Гайрат эдиң-де онуң гошгуларыны улавериң.

Справка редакцияда пейдаланмак үчин берилди.

Хатың ашагында ялпылдап дуран мөхүр билен, оба арчының голы бар.

Догрудан хем бейле затлары башарян авторың нәхили-де болса бир таланты-ха болмалы. Булар ялы справкалар йөне шейле берилмейәр ахветин.

Эй, аман! Инди мундан нәдип сыпмалы?! Беланы өз башыма сатын алдым өйдйән. Узак ойланып дурман, янкы хаты, гапдалының гошгулары билен голтуклап, баш редакторың башыны агыртдым.

Ол эдип отуран ишлерини бир гапдала сүйшүрди-де, мениң әртен затларымы гөзден гечирди.

— Нәме, сен, оба совет башлыгындан, вий, арчындан говы билйәңми? Таланты бар дийип гүвә гечйән болса, элбетде бардыр-да — дийип, ол аркан-йүзүн гайшып, гөзи яшарянча гүлди.

Башлыгың ичини тутуп гүлшүне гүлкүм тутды. Менем гүлдүм. Йөне мениң гүлким ичи янаның гүлкүсиди.

УЧЯН ТАРЕЛКА

Район газетинде окан тәсин хабарым мени бир хили ойландырды. Улудан демими алып, зөвве еримден галаныма өзүмем дуймандырын. Гөрсеңизләң, гум этегинде ерлешйән Гөрелде обасының гайра гырасына учян тарелка гонанмыш. Эй, хо-о! Оны хакыт гөзлег-буравлайыш конторасының бир шофёры гөрүпдир. Адына-да Меретдурды диййәрлер оң. Абрайлы метбугатда чыкан макала ынамсызлык этмәге менде эсас ёк. Онсоңам соңкы дөврүде башга планеталылар өзлериниң тарелкасы билен о ерде гонанмыш, бу ерде гонанмыш диен ялы хабарлар хәли-шинди эшидилип дур. Хамана диерсиң бизиң планетамыза бал чалнан ялы. Бу ердәкилең өзлери оңушман, бири-бири билен гырлышып йөрлер. Сизиңки нәме дийсене, я меслигиңизе чыдаңызокмы? Хабарлары ёкдур, иш салышяның ерлилер болса деррев планетаңдан дынарсың. Хава, бизиңкилери кән бир өвренишдирибирлиги ёкдур.

Келләме бир ажайып пикир гелди, өзем шо тарелкалар билен багланышыклы. Хас догрусы бир задың күл-күлүне дүшдүм. Худая шүкүр, хәзир бизиң юрдумызда дөрт тарапыңам ачык, азар берйән ёк. Нәме хокга чыкарып билсең чыкарыбермели. Кәбир эдаралар, хатда айры-айры адамлар хем дашары юртлар билен контрактдыр шертнама баглашып, хезил эдишип йөрлер. Өңлер бейле-бейле затлара ёл берилмезди, о хакда пикир этмегем горкулыды. Бир топар бюрократик гермевлер өңүне бөвет боларды. Ынха, инди велин хезиллик. Арзув эдилен ажап замана гелди!

Нәме үчин дашары юртлар билен шертнама баглашып боля-да, башга планета билен болмаямыш, хә?! Гарагына гүл саларыс. Хава, даш эдерис оны. Гаты гидиберселер, булар ялы тәзелик үчин хөкүмет маңа серпаям япмалы болар. Йылдызжык дакаянда-да гелишмән дуранок.

Мен өйден-овзардан бизар болуп гитдим яңкы тарелкаң гөзлегине. Гөрелде обасының гайрасында бир хепде төверегин болдум. Гөрен задым болмады. Арасында иер-ичер ялы зат алайын дийип өе бардым. Кейваным иңирдәп башлады.

— Нирә йитирим боляң? Өйүңе бир көвленжек борлар вагтында. Башыңы аляң өтәгидйәң йөне. Нәме, би, чагалар еке меңкими?..

Акгаңлаң янында бахана гытмы. Башга бир зат дийип гүвледип гойбердим. Оңа догрыңы айтсаң деррев дүнйә жар эдәер. Ёк, энтек бу затлары өзүм билен Худайдан башга хич ким билмели дәлдир.

Бир зада гөз дикип гарашсаң эрбет болян экен. Учян тарелка гиҗелерине дүйшүме-де гирип чыкды. Болса-да ахыры ыхласым ерине дүшди хов.

Ынха, даңың үмүш-тамшында, гелди, гүндогар тарапдан бир зат сүйнүп. Онуң дашына бир хили күмүш чайылан ялы, ловурдап гөзүңи алып гелйәр. Гең гөрәймели, нәхили мәхнет зат хем болса, сеси ёк. Гитдигиче пессайлап, элли әдим илеримде гонды. Нәче гүн бәри гарашып йөренем болсам, бирден бараймага эймендим. Сен-мен ёк, алып гидиберселер нәдерин. Ай, нирә барсаңам шу ерден эрбет дәлдир-ле. Онсоңам «Тәвекгелиң ишини таңры оңар» дийипдирлер. Багты сынап гөрейин. Вий, ёгса-да олар билен хайсы дилде дүшүнишип боларка. Мен-ә өз эне дилимде гүрләрин. Дүшүнмеселер өвренсинлер, ёгса-да гонмасынлар бизиң дияра. Түркмен дилиниң дөвлет дили боланлыгыны, гой, башга планеталылар хем билсинлер. Йыданҗырап бардым тарелкаң дуран ерине. Ардынҗырадым. Телеграф сүтүни ялы, шиллиң узын бир зат чыкды, янкын ичинден. Гөренимден эндамым җүмшүлдәп гитди. Лап эдип айтдыгым дәл, эдил азот ичен ялы, бойы үч метр говурак бар. Келлесем кесек гысан тернә чалымдаш, сүйнмек. Реңки дагысы нәтеңет. Гөм-гөкл-ай, үч санам гөзи бар. Оларың бири эдил яззы маңлайында ерлешйәр. Өзем чыра ялы ловурдап дур. Элиндәки кичиҗик гутуҗыгыны маңа тарап өврүди велин, йылан гөрен серче ялы дуран еримде доңайдым. Горкымданмы, нәмеми, сесим баззык-буззуграк чыкды.

— Эссаловмалейким, Гөгузын ага!

Ол мениң билен эллешип саламлашды. Соң нәме-нәмәң боланыны билемок. Бир өзүме гелсем, кораблың кабинасында отырын. Олар үч дагы бар экен. Өвренишсең гаты бир горкунҗам дәл экенлер-лай. Ердәки адамлаң бир энтегинден-ә йүз эссе говы, сәхел зат үчин җабҗынып йүзүңи алып дураноклар. Бә, оларың есердигини, деррев түркменче гүрләп башладылар. Шейле бир арасса гүрлейәлер велин, би, ишигайданлаң аңырсы түркмен болаймасын диен пикирем келләме гелди. Мени өз планеталарына гезеленҗе чагырдылар. Неден билет тапдырармыка дийипдим. Хернә вагтында дилими дишләпдирин. Ондан-мундан гүррүң эдип, мен ахыры өз матлабымы айтдым. Мениң билен илки эллешип гөрщен:

— Шертиңи айт! — дийди.

Өңден йүрегимде беслэп йөрен арзувым барды. Парахорлардан, бюрократлардан... дынмалы. Гоҗа ери шолардан арассаламалы. Дур. Ер бирден бошап галаймасын. Небсими шаглатмайын, хеммесини бирден дәл.

— Районымызы парахорлардан саплап берсеңиз. Хәзирликче боланы шо.

Гүррүңдешлеримиң гүлкүси отуран кораблымызы лерзана гетирди. Соңра олар өз араларында нәмедир бир затлар гүрлешдилер. Хайсысының йүзүне серетҗегими билмән гөзүми элек-челек эдип аңкарылдым. Болса-да, деррев ылалашыга гелдик. Ериң еке-тәк векили хөкмүнде ресми ягдайда шертнама гол чекдим-де, хошлашып дүшүп галдым.

Шондан бирки гүн соң районымыздан о йитипмиш, бу йитипмиш диен ховсалалы хабар эшидилип башлады. Мениң велин ичим гүлйәрди. Өз обамызың башлыгыны-ха илки апардылар. Дагы нәме, хер берен меллек ери үчин ики мүңи какды, колхозчылардан.

Бир гүн ишден гелсем, сени прокурор чагыря дийип аялым аглайҗак боля.

— Арада нәче гүнләп йитдиң велин, бир йыкан-юмранлык эденсиң. Чагаҗыклам атасыз галҗак-да. Гидерсиң инди аягыңы саллап. Вах, шор маңлай...

Хернәче мертсирәнем болсам, гитдим бир иңкисе. Бе, прокурорлаң башга планеталар биленем гатнашыгы бармыканай?! Хь, о тарелкалы геленлер дилиниң эеси дәл экенлер-ов. Би, инди мени ырсарап басаймаса ягшыдыр. Бардым, ичими гепледип. Ол мени гүлер йүз билен гаршылады. Нireде отуртҗагыны билмеди. Өңүмде кишмишли чай гойды. Бу затларыңызы нәме билен гутарка, алла җанларым. Ол менден зат гизләп отурмады, гөни гүррүң этди.

— Гардаш, ягдая дүшүн. Мен шун даң билен башга планетадан гелдим. Районымызың ёлбашчыларының көпүси шо ерде. Көкерлип гойлан ялы. Биринҗимизи дагы курортда дынч алып йөрен ериңден йыгнайыпдырлар. Пахыр «Мен коммунист, олар ялы зат эдемок» дийип сыпҗак боляр-ай. О заңңарлара әхли зат аян экен. Алыҗылар җемгыетиниң башлыгының якасындан тутуп яңкың янына элтдилер велин, гөргүли өзүнден гидәйди. Милицияның начальнигиниң-ә өзи боюн алды отурыберди, гыссадылар велин. Райисполкомың башлыгам нәче адама бинобат машын берип чилен экен, херсинден эп-эслиҗәни. Сизиң колхоз башлыгыңызам шо ерде, меллек...

Хемме зат дүшнүкли. Шейдип районымызы, ёк, республикамызы, тутуш дүнйәни парахорлардан арассаламак, гөр нәхили оңат болар. Индики гезек бюрократларыңкы. Ёгса-да, би, прокурорың өзи нәдип сыпдыка? Я хич кимден хич зат аланокмыка?! Ичимден эдип отуран пикирими дашыма чыкарайыпдырын.

— Менем өлүмиң өйүнде сыпдым. Прокурор боламсоң

канунлара белетдәр-ай. Онсоңам бир иш эдиленде хемме тарапы селжерилйәндир. Гөз юмуп басылып отурандыр өйүтме...

— Гөзүң айдың, саг-амин гелен болсаң—диййип, мен турмакчы болдум.

— Шертнама яныңдамы? Шоны ызына гайтарсаң-а иниңизе-де эп-эслиже душжек. Пикирлен. О ердеки, бендиликде отуранлар боюрганып-боюрганып хайыш этдилер, хов. Рехимиң инсин, гардаш...

Икирҗиңленип элими овкалашдырдым. Мениң болуп дуршума ол өзүче дүшүнди.

— Алада этме, алмалыжа зады олардан өзүм аларын. Тәҗрибе көпдүр. Сен йөне разычылык берсең боля...

Прокурордан пурыҗа алып өе гайтдым. Гөзүмизиң өңы алныпдыр, гөни ганыршына гайтмага горкдум.

Бе, догрудан хем шертим шахыма эдейсеммикәм?! Ай, ёк, шолар тетеллиң пулам герек дәл, өзем.

Йөне, мениң башга бир зат бынжалык эдйәр. Олар хернә— шол еринем парахорлаң месгенине өврәймевлер-дә?!

КЕРПИЧДӘКИ ЯЗГЫЛАР

Гутлы Мырадовичиң яг чалнан ялы ялдырап дуран маңлайы өңде-соңда түй чыкана меңзәнокды. Терсине, онуң эңегиниң ашагы велин, эдил башына битен ялыды, дуршуна түй болуп

дурды. Ол чеп элиниң бармаклары билен гүр гара сакгалыны тайлы гезек дараклады-да, айна гапырҗагың ичинде гойлан керпичлери сынлады.

Хава, гөзлег-агтарыш экспедициясының бу гетирен керпичлери республикамызың пайтагтының гүнорта-гүндогар күнжегинден тапылыпдыр. Алымларың чакламаларына гөрә олар XX асырың етмишинҗи йылларына дегишли. Керпичдәки язгылара сер салсаң, олар сени көп затлар хакында ойландыряр.

Нәме үчиндир бу керпичлериң йүзүнде диңе эркек адамларың ады бар. Ол ери, мегерем, гонамчылык боландыр дийсең, онда, нәме бизиң ата-бабаларымыз о дөврде, ягны мундан йүз йылрак озал аяллары айры ерде җайладылармыка?! Ёк, тарыхы чешмелере салгылансаң-а бейле затлар түркменлериң гечмишинде хич вагт хем болмандыр.

Вий, ёгса-да ол керпичлериң тапылан ериндәки арак чүйшелериниң дөвүклери нәмәниң аламатыкан?! Я бизиң түркменлеримизем гонамчылыкда арак зат ичдилермикә?! Ай, ёк, болуп билҗек зат дәл, ыслам оңа ёл бермез ахветин. Сөкеләп отурсаң, бу ерде бир топар дүшнүксиз затлар кән. Совал ызына совал дөрейәр.

Умуман, керпичдәки язгылары оңат гиңишлейин өвренсең, диңе бир кандидатлык дәл-де, докторлык диссертациясы үчин хем материал тапып болҗак. Диймек, ховлукмачлыга ёл бермели дәл. Теманы төвереклейин өвренмели. Шо дөврде яшан адамлар, худая шүкүр, хениз арамызда ек-түк бар. Олар билен душушмалы, гүрлешип гөрмели. Үйтгешик бир задың үстүниң ачылаймагы гаты эхтимал.

Дүрли пикирлериң дузагына багланан Гутлы Мырадович улудан демини алды-да, сагадына серетди. О-хо-хо-ов, ховлукмалы. Ол җүбүсинден кичиҗек бир накысҗа аппараты чыкарды-да, онуң дүвмеҗиклерине басышдырды. Йүзүгиң гашы ялҗак экранда кимдир бириниң шекили пейда болды.

— Ашыр Мәммедович, Ашыр Мәммедович! Мен хәзир Американ алымлары билен болҗак душушыга ховлугян. Олар түркмен космонавтларының Зөхре йылдызындан гетирен маглуматлары билен айратын гызыкланярлар. Хәзир мен сенден башга бир зады хайыш этҗек болян. Эртир сагат он-а шәхеримизиң иң яшулуларындан бирки саныны чагырсана. Гүрлешмели, белки...

— Гутлы Мырадович, багышлаң, гүррүң шо керпичлер барада баряндыр-ла—дийип, Ашыр Мәммедович сыпайылык билен башлыгының сөзүни бөлди.

Олар дерревҗик дүшүнишдилер. Эртеси белленилен вагта ылайҗак бәш минут галанда Гутлы Мырадович кабинетине

гелди. Кабулханада эййәм гарашып отуран ики саны гожа билен эллешип саламлашды.

Ондан-мундан башланан гүррүң керпичдәки язгылара сырыкды. Халмырат ага айна гапыржагың ичиндәки керпичлере эгилип-эгилип серетди.

— Хан-ха, хо керпижи элиңе алып гөрүп болмазмыка?! — дийип, ол Гутлы Мырадовичиң йүзүне серетди.

Ислеги шол бада канагатландырылан Халмырат ага керпижи сыпалап-сыпалап гөрди. Онуң күтелишен гөзлери немленен ялы болды.

— Огул, шу керпичлери сиз шәхериң гүнорта-гүндогар күнҗегинден, гадымкы он биринжи микрорайоның төверереклеринден тапдыңызмы? — дийип, ол сакгалыны сыпалады. Бу гөнүмел совал Гутлы Мырадовичиң гушуны учурды. Хайсыдыр бир гизлин сырың үстүнин ачылжагына ол чага ялы бегенди.

— Хава.

— Хә-ә, — дүшүнүкли. — Халмырат ага элиндәки керпижи багрына басды. Гапдалында дуран юмшак кресло өзүни гойберди. Төверегиндәкилер гожаның бу болуп дуршуна геңиргенишдилер. Бу ахвалаты хич ким нәмә ёржагыны билмеди. Гожаны гүрлетмекчи болдулар.

— Халмырат ага, чайжагаз овуртлажакмы? Нәме, башыңыз айланямы?

— Худая шүкүр, маңа болян зат ёк. Ынха, йөне шу керпич мең чагалыгымы ятлатды, атам пахыр...

Гутлы Мырадович яшулының дердини гозганына өкүнди. Бе, хакыкатданам бу керпичлер гонамчылыкда гоюлян керпичлер экен-ов, дийип ичини геплетди.

Халмырат ага өзүне узадылан кәседен бирки ёла овуртлады-да, гүррүңини довам этдирди.

— Хава, чала ядыма дүшйә, о вагтлар мен алты-еди яшымдадым. Шо керпижи тапан ериңизде, чәгеликде пивохана барды. Оңа Пүрлиң пивоханасы диердилер. Хәзиркилер ялы ичи отургычлы, салкынҗак пивоханалар адамларың дүйшүне-де гиренокды. Хер ким гума булашып ерде отурарды. Өе барсаң үст-башың батга батан доңузыңкы ялыдыр. Онсоң соңабака адамлар өз яны билен отурар ялы керпич әкидип башладылар. Атам пахырам пиво ичмәни говы гөрерди. Онуң керпижини гөтерип көп гезек яны билен гидипдим. Шу хатлар шо керпичлең эелериниң атлары болмалы.

Хемме зат хакыдаңа гелибем дуранок. Ятлар күтелишипдир. Йөне сегсениңжи йылларың орталарыды өйдйән, «үйтгедип гурмак» дийип бир зат тапдылар. Ягдайлар бирбада дүшүнер ялы болмады, булашды. Ынха, шонда сөзүң долы ма-

нысында арагың гаршысына уруш ыглан эдилди. Хөкүмет йөрите карарам кабул этди. Пивоханаларам япдылар, о ерлери гечүлен юрда дөнди.

Хава, көшеклер, ичмәге эндик эден халкы зәкун билен сакламак кын экен. Олар арагың дерегине сиңеге сепилйән авыны, көвше чалыняи гара ягы, ай, башга-да бир топар затлары уланып башладылар. Шо затлардан хеләк болан адамларыңам хетди бар-да хасабы ёк. Дөвлете етен зыянам чекип-чыдардан чекдерди... Мени гүрлетжек болуп дурмаң, шо дөврүң газетлерини галдырсаңыз хемме зат хакында языландыр. Сиз бир соватлы огланлар, окаң, өврениң. Гечмишиң нәсазлыкларыны нәлетләп, шу гүнүмизиң багтына гуваның!

Яшулының сесиниң барха сандырап чыкмагы Гутлы Мырадовичиң аладасыны артдырды. Меселе айдың, гожаны гынамалы дәл.

— Агам, берен гымматлы маглуматларыңыз үчин көп-көп саг болуң, таңры ялкасын. Ынха, шу букжадакы болса Сизиң газанан гонорарыңыз. Алың, несип этсин—дийип, Гутлы Мырадович яшулының элини гысды.

Халмырат ага хошлашып дуршуна гапдалында дуран керпижи ёкары галдырды-да:

— Мен огул, зада мәтәч дәл. Әхли задымы үстүме гетирип берйәлер. Юрдумыз гаррылаң гадырыны билйә. Бу букжадакы пулы болса, медени фонда гечирәйиң. Ак йүрегимден багыш эдйән. Ынха, йөне шу керпижи велин, маңа пешгеш бериң. Гой, ол гечмишден галан ядыгәрлик хөкмүнде мениң өйүмде ятсын...

Саллофан халтажыга салнан шол керпич Халмырат ага үчин иң улы совгат болды. Чүнки ол арагың пидасы болан атасындан галан ялңыз ядыгәрликди.

ХОШ ГАЛ, ЭЗИЗИМ!

Аннагулы гахардан яңа хум ялы чишип, шаркылдадып трубканы гойды-да, ылгап даш чыкды. Гөзүне урлан ялы энди, «Тиз көмек» станциясына тарап. Якынында яшаянымызам бир говы зат, ёгсам дагы шу вагт хер хили ягдайың болмагы мүмкин. Би давление дийилйән зат билен оюн эдер ялы дәл хов!

Аннагулы өзүниң ич геплетмелери билен бу ерик нәхили етенинем билмеди. Илкинжи саташан ак ектайлы гелин оны нобатчының янына угратды.

— Багышлаң, өйде аялымың давлениеси тутуп хеләк...

Нобатчы Аннагулының сөзүни соңлатмады.

— Биз чакылыгы диңе телефон үсти билен кабул эдйәс.

— Вах, оныңыз-а догрудыр, агам. Йөне неме-дә, би ичигаргалмыш телефонымыз ишләнок, онсоң голай болансоң...

Врач аграслык билен йүзүни галдырды. Аларан гөзлери ханасындан чыкайжак болды. Аннагулының агзына өйкүнип гүрледи.

— «Телефонымыз ишләнок, агам, телефонымыз ишләнок». Телефоныңыз ишлемейән болса арзыңызы барың гидиң-де, телефон станциясына айдың. Бу ерде телефон бежерленок, адам бежерилйә. Душнүклими?!

— Өз-ә дүшнүкли, йөне...

Аннагулының дик башы эгилди, элини овкалашдырып яйданжырады. Врачдан делалат иследи. Ол хәзир чөк дүшүп ялбармага-да кайылды. Әзрайыл билен яка тутушып ятан аялы гөз өңүне гелди.

— А-агам, рехимиңиз гелсин, аялым...

— Ёк, ёк, ялбарып отурмаң. Бизиңем өз када-кануньмыз бар. Шама-шайырдылыга ёл берип билмерис. А белки сиз машынлыжа йүзүңизи еле тутуп, өе гайтжак болянсыңыз, мен нәбилейин. Хава, шейдип кеззаплык эдип йөренем бар.

Аннагулы нәче гиң гөврүмлилик этжек болса-да болмады, онуң гирре гахары гелди. Дүвүлен юмругыны асманда галгадып гыгырды.

— Сиз барып ятан бюрократ, дөвре гөрә ишләңизок...

Нобатчы врач зөвве еринден галды. Онуң сеси сандырап чыкды.

— Э-хе, э-хе, бужагаза серет-ле. Эй, жижим, демократия дийлени билен агзыңа гелениңи самахыллап дурмалыдыр өйтме. Ё-ёк. Онсоңам мен бюроократ дәл, мен ак йүрекли совет врачы, билйәңми? Мен инструкция боюнча херекет эдйәрин.

— Вах, бизиң ишимизи гөрйән шу инструкция дәлми?! Мен сең инструкцияңы билемок, гардаш. Аялым элден гидип баряр, аялы-ым...

Аннагулы ики элини ёкары галдырып, бокурдагына сыгдыгындан гыгырды. Төверекдәкилер онуң сесине үшерилишдилер. Кимдир бири гаңрылып хүңүрдеди.

— Би нәме-ай, дәлирән ялы улы или билен увлап дур.

«Дәли» сөзүни эшиден нобатчы ыкжамланды. Ол Аннагулының гөзүне шүбхе билен серетди. Догруданам, иши гайданың акылы еринде дәл болаймасын диен пикир онуң келлесине урды. Саг элиниң сүем бармагыны чоммалдып өңе узатды-да:

— Шу нәме? Мен сенден сораян, шу нәме?—дийип, азгырылды.

Өзүниң үстүнден гүлүпйәнине Аннагулының дийсең гахары

гелди. Башга вагт боланда ол хәзир гаршысындакыны эдил чиглигине чейнежекди.

Врач бармагыны Аннагулының гөзүне сокайжак болды.

— Эй, аңков, мен саңа диййән, шу нәме?

— Шомы?

— Хава, шо.

Аннагулы ичинден айдан задыны дашына чыкармага эжап этди. Аялының перишан халы гөз өңүне гелди. Ганы гачан додаклар чалажадан пышырдады.

— Аялым...

Врач яңсылык билен йылгырды. Төверегиндәкилере гөз үмледи.

— Хай, нерессе, йөне «аялым» диййип дур. Сөйги межнун эдипдир, муны. Яш оглан велин, акылы үйтгән экен-ов. Йыкан-юмранлык этмәнкә йыгнаң.

Яг чалнан муртуна тимар берип хәлиден бәри чемеленип дуран врач йигит Аннагулының элини аркасына гаңырды. Онянча бейлекилерем гелип етишди. Оны гермесатан эдип машына атдылар.

— Нирә сүрмели? — диййип, дишини сынчгап дуран шофёр нобатчы врачың йүзүне серетди.

— Нирә бор өйдйәң. Гөни дәлихана экидиң—диййип, ол хил бир иш битирен ялы гомалжырады.

Аннагулының бу болуп йөрен затлара агысы тутды. Ок ялы атылып барян машының ичинден онуң найынжар сеси эшидилди.

— Хош гал, эзизи-им!

МАЙМЫНЛАРЫҢ БАШЛЫГЫ

(Ичгеплетме)

Адам хайванат багының агзында жуда көп ойланып дурды. Барсаммыкам бармасаммыкам?! Ахыры йүрегини бире баглады өйүдйән, гөзи ёк ялы сүссүрилип хованың гирди-де, маңлайыны гөни маймынларың сакланян ерине диреди. Гөзенегиң ичинде шадыхоррам болуп бөкйән бижини эдил йитирени бар ялы сынлады. Башыны яйкап, ичини геплетди.

...Эй, таңрым! Сен Адамыны яратжак болсаң мазалырак хайван тапмадыңмы? Шу бетнышанлар инди бизиң аңрымызмы-ка?! Гутарыпдырыс-ов!

Маймын, сен маңа уят ериңи гөркезип, питжиң атма. Гел, икимиз йүзбе-йүз дуруп, ачык гүрлешели. Ханы, сен айт, сиз

маймынлар бири-бириңиз билен оңшуп яшаяңызмы, я-да гүйч-гүйч етениңкими? Жыык-жыык» эдип дурма-да дүшнүклирәк гүрле. Нәме?! Илки өз дилиңи оңар диййәңми? Гыжыт берме, мен өз дилимиң арассалыгы хакында алада эдйәндирин. Онун статусыны хем аларын! Онсоңам сениң Адам билен ишиң болмасын. Соралян зада жогап бер. Егса-да хәзир... Хава, Адам хер бир зада укыплыдыр. Ынанаңокмы?! Ынха, дек дүйнүң өзүнде ятаның үстүне туран гелип, ол ондан пул сорапдыр. Бермәндир. Нетижеде янкы азгын өй эесиниң бөврүни гаралдып гидипдир. Хава, Адам шейлерәкдир, билип гойгун.

Э-эй, маймын, маймын! Әхли белаң көрүги сиздемикә өйүдйән. Огурлык-жумурлыгем бизе сизден гечен болмалы. Ёк, башыңы яйкама. Сен бизиң аңрымыз ахветин.

Вий, ёгса-да, ханы, айтсана, сизде өлени көтеклемек дәби бармы? Бизд-ә шол ёң болупдыр. Бай, дилимизиң кейпини гөрйәс-ә. Нәме етмезчилик болса өлүп гиденлең үстүне атыберйәс, чүнки олардан бизе гайтавул ёк. Хезил, нәме диесиң гелсе дийибермели. Шейле хәсиет сизде ёк болса, биз оны сизе-де өвредерис.

Гөзбоягчылыг-а сизде нәче дийсең бардыр-ла! Ә-хә, горкдуңмы, аңрыны бакайдың-ла. Йөне бу меселеде бизем сизден кем галмарыс. Этмедик ишимизи этдик дийип, байрак алмага биз уссатдырыс. Ярышарын дийсең мен тайяр. Ёк, мең муным бош вада дәл. Дил етиржек болма, совет адамлары дүнйәде иң арасса хем-де багтлы адамлардыр. Гөрйән велин, сен көп задан бихабар өйүдйән. Ай, хава-да... Дур, дур! Охо-хо-ов, сениң асыл ийжек задыңы үстүңе гетирйән экенлер-ов. Диймек, онда сен маймынларың башлыгы болмалы. Вах, мен хәлден бәри ичими дөкүп отурыпдырын. Башлыклар гарамаягың гепине дүшүнеси ёк-ла. Говусы, мен гидейин, хош!

ИНДИКИ НОБАТ СИЗИҢКИ

Хөкүметимизиң башына дөнсең. Биз барада гөр, нәхили алада эдйәрлер. Уруш ветеранларына бинобат аягулагы бериледжек. Газетдәки окан хабарым мени ганатландырды. Райисполкома нәхили баранымам билмәндирин.

— Кейгим, башлык ериндемикә? — дийип, мен кабулханада галың китапдан башыны галдырман отуран гыздан сорадым.

— Сиз нәхили меселе билен гелдиңиз? — дийип, ол бир хаюкдан соң мениң сорагыма сораг билен жогап берди.

Несип эдип алын болса, еңил машын үчин барандыгымы

айтдым. Шу сыпатың билен машыны башыңа япжакмы диен терзде маңа серетди-де:

— Сиз онда башлыгың башыны агыртмаң. Башга ерик бармалы — дийип, ол нирә, кимиң янына бармалыдыгыны дүшүндирди.

Салгы берлен кабинете бардым. Эрни сигаретли йигит ким билен гүрлешжегини билмән, ичини гысдырып отуран экен.

— Ә-хә, уруш ветераны дийсеңиз-ле. Хайсы уршуң, гражданлык уршуныңмы? — дийип, кабинетиң эеси ит йылгырышыны этди.

Мен неден «ёк, Гөкдепе уршуның» дийипдим. Ене-де дилими дишледим. Өзи билен дең болмайын-ла.

— Хан огул, Ватанчылык уршуна гатнашдым, бойдан-баша. Ынха, документлеримем...

Ол сөзүми соңлатмады. Овурдындакы түссесини ичине ювутды-да:

— Ай, нәбилейин, гоңшусы билен уршубам гелип йөрен бар — дийип, элимдәки арзамы алды. Онуң чүңкүне бир затлар язышдырды. Мен хошлашып чыкып гайтдым.

Шондан соң гечсе бир хепде төвереги гечендир-дә, Мытды агаң хат пайлаян оглы гапымыздакы агач секиниң үстүне бир букжаны оклап гитди. Гөрсеңизлән, хакыт райисполкомдан гелипдир. Бе, ожагаз йигит есерже экен-ай, пормусына гөрә дәл экен. Эййәм хат ёллапдыр. Худай-алланы чагырып ачдым, яңкыны. Кейваным менден бетер, сокжарылып ичине гирәйжек боля, букжаң.

Бар язылан зат ики сетир болса нәтжек. «Арзаңыз хасаба алынды. Нобатыңыз геленде хабар эдерис». Вессалам! Менем гарашдым, бай гарашдым-а. Гөзүми ёлуна дикип гарашдым. Дагы элажың нәме?! Ил-э таныш-билшиниң үсти билен эп-эслижәни эмләп, нобатсызам айлайямыш. Вах, бизә шол машының өз бахасыны тапсагам оңжак. Ай, онсоңам уруш инвалидлерини бейдип көсәп йөреслери ёк-ла. Олар инди шейле бир кәнем дәл ахветин. Үстесине-де, оларың нобатам өзбашына, айратын.

Оба эййәм башга хабар яйрапдыр өйүдйән. Хут шол гүнүң эртеси, гижара, йүзүни гараңка тутуп Айлы алкаш гелди.

— Гич ягшы, яшулы!

— Гелен ягшы.

Жогабымын гөвүнли-гөвүнсиз чыкандыгыны өзүм-ә билйән. Онуң велин азарына-да дәл. Гайтам агзыны шапбылдадып:

— Медет ага, ат аркасы гутлы болсун! Машынжык эдиндиңми? Оңарыпсың. Сатылса самолёдам алмалы. Бу дүнйә бары-ёгы бир гезек гелинйә — дийип, көпбилмишсиреди.

Ери, өлжекми-йитжекми. Шу дагам акыл сатя-да. Чалтырак диградайын, шондан говусы болмаз. Гызыл онлугы гөркезенимден, алды-да, енсәни эл ялы эдәйди.

Бир зада гарашсаң вагтам гечмез экен. Гөвнүме шондан бәри ёңсуз вагт гечен ялы. Хасаплап гөрсем, бары-ёгы дөрт ай болупдыр.

Бир гүн гүнортан концерт диңләп отырдым велин, Аннагулы ага гелди, отурмага. Чай башының сөхбети ене-де машынлы меселә сырыкды.

— Жигулиден нә хабар, гоңшы?

— Энтек-ә гум-гуклук. Өзүмиз хабар эдерис дийипдир.

Аннагулы ага башыны яйкады. Мысса йылгырды-да:

— Сеңем түрклигиң айрылман гечжег-ов. Олаң үстлерини аталап дураңда-да алайсаң зор болдугың — дийип, чайнегини саркырды.

Ичиме дүшди бир ховсала. Эртеси даң саз беренден бәгүл йыгжак ялы болуп эндим район сары. Барсам хениз хич ким гелмән экен. Ишигини саклап отурыбердим, ахыр-а герсиң-дә дийип. Ылайык докуз боланда гелди-ай, көки кесилен. Ики элими узадып гөрүшдим. Оңардыгымдан сыпайсыран болдум.

— Манлык-саглыкмы, көшек. Хемме өй-ичерлерем говулыкмыдыр...

— Сиз нәме, хенизем алаңызокмы? — дийип, ол геңиргенип мениң йүзүме серетди.

Мен хас бетер геңиргендим. Бя, бетбагт, мени башга бири билен чалшырян болаймасын.

— Ёк, — дийип, зөвве еримден галдым.

— Бе, биз оны шоват диградыпдык-ла.

— Нәмәни?

— О нәхили нәмәни, элбетде, хаты.

Ай, журими дикди-ов. Маңа хат герек дәл, машын герек. Дүнйәмиз хатдан долы, юрдумызы йыкан шо хатлар дәлми. Говы-говы маслахатлар берип ол мени ёла салды.

— Гарашыбер, агам. Ики гүнде машын алып болмаз.

Хык-чок эдип зордан өе гелдим. Зелели ёк, машын аламызсоң эхли ядавлык ятдан чыкар. Хава, шондан соң ене-де бәш ай гечирип бардым, яңкы огланың янына.

— Ах-ов, агам, мең өз заводым ёк, машын чыкарян. Онсоңам өңүңизде бир адам бар, өзүңиз ялы уруш энвелиди. Илки шоң нобаты...

Бу гезегем палтам даша дегди. Базардан гайдан өкүз ялы, гайтдым йүзүми сортдурып. Вагтам шо-ол гечип гидип отыр. Йыл тәзеленди. Зол барып дурмагам бир хили гелшиксиз. Хер баранда-да йүзүни демир дарак билен дараялар. Говусы гара-

шыберейин-ле. «Сабырлы гул дура бара» дийипдирлер. Ахыры өзлери чагырлар-да.

Гарашып ики йылы арка атдым. Яшларам гидип баря. Ондан соң нәче гезек машын-а гелендир, ол белли зат. Йөне мениң билен хич кимиң иши ёк, бармысыңам диеноклар. Бе, нәме этсемкәм? Сабыр кәсәм пүре-пүр болды. Иң улы башлыкларының янына барайын. Уруш инвалидлерине шумы эдйән көмегиңиз дийип сорайын.

Ичими гепледип бардым башлыгың гөни өз янына. Арзыхалымы айтдым. Шол йигиди янына чагырды-да:

— Нәме яшулыны хеләк эдип йөрсүң. Хениз нобаты етенокмы муң? — дийип, гатырганды.

— Би яшулынмы? — дийип, о мениң йүзүме серетди. — Индики нобат шункы...

Вах, бир вагт башлыгың янына гелмели экен. Акмак болупдырын. Гөрйәнми, индики нобат шункы диен болуп, шелайынсырашыны. Өң мен сорамда өңүнде өзүң ялы бир инвалид бар диен боляды. Шуны башлыгың янында масгара эдейин-ле.

— Ханы, мең өңүмде-де бири бар диййәдиң-ле. О, нәме, алдымы?

— Ёк, ол өлди. Индики нобат сизиңки. Аркайын болайың, яшулы.

Башлыга алкыш барыны айдып, гайтдым, өймүзе. Ичими хүмледип гелшиме хәлки йигидиң айдан сөзи гулагымың янында янланан ялы болды. Дүшди йүрегиме бир ховсала. Ах-ов, «Индики нобат сизиңки» дийди велин, ол намәниң нобатыны гөз өңүнде тутдыка?! Машыныңкымыка я-да... Ан-ха, бөврүмден бир зат тутан ялы болды. Догруданам Эзрайылдакы нобатым райисполкомдакыдан өңурти өтәйжек өйдйән.

ХАКЫКАТ ХӨКМАНМЫ?!

«Соңкы түйкүлик сакгал эмез» дийипдирлер. Ери, инди өкүнениң нәмә пейдасы бар дийсене?! Вах, өрклесеңем дурмаян эндик гурсун. Нireден гөрүпдирин. Серетмәнлер гечсем болмаярмы. Ир гөзүнден сүссүрилип ятан болсам-а, белки, бу затлар болмаса-да болмазды.

Билйән, ондан леззет алянларам бардыр. Йөне мениң өзүмиң-ә гачгыным кежелешмек, ким болсун тапавуды ёк. Аялым билен-ә эгер-эгер. Ынха, инди, телевизорың агшамкы айданы бөврүме үнжи болуп дур-да.

— Машгала давасындан гача дуруң. Эртир, айратын хем балыкларың буз үстүнде тозан арамаклары мүмкин...

Эртирлик чайыны бир ава дөндермән сыпып болса, онсоң тә агшамлык ятылынча гөзүне гөрүнмән онҗак боларын. Йыланы хиндән чыкарян йылы сөзлер билен онуң башыны-гөзүни айлайын.

— Балыжагым, сен бу гүн бир хили хас овадан, гөрмегей, Валла, яңакларың сәхер ялы, ёк, яңы гызарып гелйән нара огшаяр. Ынха, йүпек сачларың екеҗе тары болса йүрегимиң өрки болуп салланып дур.

Вах, мен шу вагтлар Кемине ялы дилевар, гурплы шахыр болан болсадым, онда мен сени хас башгачарак тарыплардым. Иң болманда сачларың хер бир тарына йүз мүң түмен дәл, ики йүз мүң доллар берердим...

Хас сувҗуклык эдип серхетден гечәйдим өйдйән. Кейваның мыррыхы атланды.

— Нәме, бейле шыпҗаряң? Дилиң гаты сүйҗәпдир велин, я ишден чыкып ене-де шол үлпетләң билен авылык ютмага гитҗек боляңмы. Аягыңам әтмерсиң, гөни түнегиңе гелгин — дийип, ол сүем бармагыны гөзүме дүртәйҗек болды.

Ан-а, башланды. Тәлей гараянларам бир зат билмән диййән дәлдирлер. Говусы оңа ягдайы дүшүндирейин.

— Кейваны, агшам телевизорда гуррандазларың бири чыкыш эдип неме дийди...

— Хә, нәме дийди?

— Бирек-биреге мылакатлы болуң дийди. Айратын хем ба-

лыклар билен, Сен мениң балыжагым ахветин — дийип, мен яңкың гахарының өңүне бөвет басҗак болдум.

Башартмады. Тәлейлер терс гелсе болмаз экен. Эдениң терсине болуп дур. Тутды жыкырҗыгы.

— Ах-ей, мең янымда шу тилвизириң гүррүңини этмесене. Шондан агзымыз бишди. Нәме, эййәм ядыңдан чыкдымы, өтен йыл адамлары нә гүне салды, көседи. Җейхун билен Бахры-Хазар арасы сүйшүп Ашгабада гелмедими. «А-хов, арагам арзанлап үч манада гелҗекмиш» дийип, дәлирән ялы бөкҗекләп агзыңы шапбылдадяныңы унутдыңмы. Бу гүн арагың нәчә бәранынам-а өзүң гөрүп дурсуң. Иң келтеҗик чүйше 200 манат болды, о-да талон-а аланда...

Кейваның базар ыкдысадыети барада окан лекциясы мениң халыс аңкамы ашырды. Саг-аман сыпсам оңдум. Ёгсам, хәзир мен онуң билен мазалы гейдирлнишип билҗекдим. Догры-да, нәме, телевиденийәниң говы тараплары гытмы. Нәме үчин онуң диңе етмезини гөрмели. Ай, хава-да, аял билен дең болмайын, бириң гечиримлилик этмесең бар зат булашар. Говусы гүррүңи башга яна совмак герек.

— Дүйн, башлыгымыз бизе ишден екеже минут гижә галсаңыз ишиңиз пыррык бор диен боля. Хамана диерсиң өзи вагтында гелйән ялы...

Кейваны мениң тутан гушумы үтене меңзейәр. Онуң якамы гойбермеҗеги чыны.

— Сен, бейдип ише ир гитҗек болма. Өйде-де эдере иш гыт дәл. Онсоңам билип гой, сең эсасы башлыгың мендирин. Дүшүнүклими? — дийип, ол башга бир гарашылмаян сорагы орта атды.

— Тәзеликде гайыбаначылар хакда бир зат болдумы?

— Хава, хава. Окувың гайыбана гөрнүши дүйбүнден ятырылды. Оны оңардылар — дийип, мен көпбилмешсиредим.

Кейваның гушы учды. Ол эдил телевизорда чыкыш эдйән ялы, эбтини дүзедишдирен болды-да, кимдир бириниң агзына өйкүнип гүрледи.

— Ёлдашлар, гайыбана окувы ятырмак барадакы хабарың яйран илкинҗи гүни шәхериң кеселханаларына йүрек агыры кесели билен лайҗак 100 адам дүшди. Деслапкы маглуматлара гөрә шоларың 99-сы ёкары хем-де йөрите орта окув җайларының гайыбана бөлүминде ишлейән мугаллымлар болуп, галан екежеси хем шу йыл гайыбана окува гирмек үчин эййәм, өңүнден пулуны хайсыдыр бир таншына гечирен абитуриент экен.

Ынха, гоңшымыз Яманҗаң айтмагына гөрә тәзеликде, ягны яңы бирки гүнлүкде телевизор шулар ялы хабар беренмиш. Хамана диерсиң о ерик диңе йүрек агырлылар ише алынян

ялы. Нәме, шо чындыр өйдйәңми? — диййип, ол мениң жогабыма гарашды.

Элбетде, бейле хабарың телевизордан берилмежегини билйән. Оңа акылым чатя. Бу барып ятан мыжабат болмалы. Йөне, хер бир дегишмәниң аңырсында хем хакыкатың болшы ялы, бу гүррүңиңинем япа дегйән ери болмалы. Шахсыетлерден говушян хабарлара гөрә о ери хакыт газанч чешмесимиш. Хайсыдыр бир таншымың хер экзамен үчин пыланча муң манат йыгнаяс диени ядыма дүшди. Айтжак болуп шу бела дилим гижеди, сакландым. Машгала давасы хас бетер йитилешермикән өйдүп горкдум. Мүнетжимиң айданлары ене-де гулагымың агзында яңланды.

— Машгала давасындан гача дуруң. Эртир, айратын хем балыкларың буз үстүнде тозан арамаклары мүмкин...

Кейваны билен девран сүржегиң чының болса, онуң гаңыршына гайтмалы дәл. Гөвнүнден турайжак гүррүңлери тапмалы.

— Сең айдяның йүз элли процент догры. Телевизорда кәбир айдылян затларда дерек ёк. Йүплериниң үстүнде одун гояр ялы дәл. Гөз-гөртеле ялан сөзлейәрлер. Ынха, дек дүйнүң өзүнде эртир пайтагтымызда ачык, гүнешли хова болжак диййди. Гөрйәң-ә ягыш гуюп дур, бужагы чөзлен ялы. Ол гүнем ыссы болжак диенде, гүпүләп гар ягды...

— Вах, тутуш телевизорың петине гар ягды — диййип, аялым мениң айданларымы алып гөтерди.

Валла, оны угруна сүрдүм велин, бир хили жынымыз жыңкыршайды. Әбе-де-жүйже болдук. Йөне аңырда айдылман галан хакыкат йүрегими мынчгалады. Мүнетжим мамла экен. Кейваныны угруна сүрмедик болсам ишлер булашяды.

Гөрйән велин, биз йөвселләп йөрүс өйдйән. Жордано Бруно пахыр ода якылжагына гөзи етип дурка хем, «Хер зат этсеңизем ер айланяр» диййип, хакыкаты айтмакдан горкмандыр.

Бай, дүнъеде хер хили мерт адамлар яшап гечипдир-ов. Я менем?! Ёк, ёк, худай саклаверсин. Хакыкаты айтмак нәмә герек. Ол хөкманмы, гоша гумры ялы, агзыбирже оңшушып, яшап йөрсек боля-да.

ЯТАН ӨЛМЕЗ...

Кеселиңем-ә говусы ёкдур велин, худайым, бейле-бейле затлар адама бир ёлукмаверсин. Даш этсин, такдыра говусы язылсын. Ынха, инди, нәче йылдыр. Аман партияң...

Вий, ёгса-да, багышлаң, илки билен онуң лакамы барада ики агыз айдайын. Аманың какасы бендәр-ә баякы велин, онуң

атасы пахырам... Хава, яшулуларың айтмагына гөрә, ол гөргүли жан беренде, онуң иң соңкы айдан сөзи «партия» болупдыр. Элбетде, тохумына чекйәндир-дә. Аманың өзем он яшап-яшаман «Менем комунис болжак, партия гиржек, вә-ә» дийип, бай, үвлапдыр-а, хупбат барыны гөркезипдир. Эне-атасы гөргүли, халыс онуң сесине чыдаман, Аманжыгың яшыны улалтдыржак болуп чытрашыпдырлар, пашмандыр.

Белли зат, чага агланы билен тудана вагтындан ир бишенок. Аманам гөзүни дикип, яшының доларына гарашды. Ахыры ол арзылы гүнем гелип етди. Билйәңизми, ол партия хатарына геченде өйленендәкисинденем хас үйтгешик той этди, өзем багшылы-сазандалы. Оба адамлары оны хениз-хенизлерем ятлашып йөрлер.

Хава, онуң адының ызына «партия» сөзүниң нәме үчин гошуландыгына инди дүшүндиңиз дәлми?. Энтек бу-да хеммеси дәл. Валла, үстүне зат гоямок, ол отурып-туранда хем «Яъ. бир партия, өзүнден медет» дийип, оңа жаны-тени билен, халыс йүрекден уйян адам, Лап эдип айтдыгым дәл, тутуш этрапда «Аман партия» дийсең, оны танамаян ёк. Адының ызына лакамыны гошмасаң, кес-келләм оны хич ким танамаз, хатда, гоңшусам. Догрусыны айтсаң, оңа йөне «партия» дийип йөренлерем бар. Ол шейле адамлары дийсең халаяр, депесине тәч эдинмәге тайын. Ине, ол шейдип тарыха гирен адам.

Нерессе, бир гүн гич агшам партия йыгнагындан доланып гелипдир-де, ятыпдыр. Шондан соңам, ынха; нәче йылдыр, ол өзүне геленок, шо-ол ятышы. Асыл укудан ачыланок. Еґсам гөркезмедик догторлары, тебиплери галмандыр. Москвадан гелен врачың бири «бу бир гыш укусына гиден писинт бир зат, йылларың гечмеги билен ол оянар, өзүне гелер» дийипдир.

Ине, инди, он йыл говурак бәри Аман партияң хоссарлары, ёк, оны танаянларың хеммеси улы умытда болшуп йөрлер.

«Чыкмадык жанда умыт бар» дийлени чын боларлы. Ине, ол бирден гөзүни ялпа ачды-да, гаранжаклап төверегине серетди,

— Бе, өлен ялы ятыпдырын-ай, сагат нәче болдыка? — дийип, ол тирсегине сөенди. Адамсының башужыны саклап отуран Билбил, бегенжинден яңа гуш болуп учайжак болды. Дүйше меңзеш бу болуп гечен ахвалаты онуң өзүне айтсаммыкам я-да айтмасаммыкам дийип, ол ойланды. Ёк, ёк, гыссанмайын, өзи дил ярмаса зат диймәйин. Гой, ол гизлин сыр болуп галсын. Билбил ичинден таңра алкыш барыны окады.

— Адамымы гайтарып берен Худай жана дөнейин,..

— Кейваны, ажыжа гөк чай демләп бер, эртир райком партияң Пленумы бардыр. Маңа чыкышам эт дийипдирлер, тайяр-

ланмалы — дийип, Аман партия гапдалында, яссыгының янында ятан «Токмагың» тәзе санына гөз гездирди.

Оны бирден ток уран ялы болды. Гөзи ханасындан чыкара гелди. Журналы элиниң терси билен зыңып гойберди.

— Бу нә шама-шайырдылык. Бу сураты ким чекдикә? «Компартияң планы — халкың планы» дийип язып, «Ком»-ың үстүнден атанак гоймалары нәме? Онуң ёкарсындакы «дем» нәмәни аңладяр?. Ёк, партия дил етирйән, оңа шылтак атян редакторлары басмалы, атмалы. Ёгуна янмалы...

Эли чәйнекли гелен Билбил партияның тепбединиң окаландыгыны айтжак болды. Адамсына дөзмеди. Онуң үнсүни башга яна совмак үчин репродукторың нурбатыны товлады.

— Етмиш йыллап бизе от якдырмадык коммунистик режиме нәлет. Ол адамларың аңыны манкуртлашдырды. Түркмени өз аслындан дашлашдырды. Биз өз кераматлы ерлеримизе дәлде, партияның лидерсумакларының дашдан ясалан хейкеллерине чокунмалы болдук...

Аман партия зөвве еринден галды. Радиоң шнурыны силкип согурды.

— Бу нә болуш хов, бу нә болуш диййән? — дийип, ол йүрегини пара-пара эдип өзеленди.

Аялы гөргүли зовзанаклап, нәме дийҗегини билмеди. Дилине геленем шу болды.

— Ах-эй, сенем шу ырадия зада-да гулак габардяң. Оюн бейлеки болуандыр-да...

Аман партия дәлирән ялы, җанына арам тапмады, отагың ичинде икияна гезмеледи. Өзүне нирдендир бир ерден делалат гөзлейән ялы, барып телевизоры ачды.

— Бисимылла рахман рахым...

Хайсыдыр бир метжидиң ымамының эдип отуран чыкышы, оны неден акылындан азашдырыпды. Ики эли билен келлесини тутуп, улы или билен увлады.

— Бу нәме-ов, радио-телевидениййәң комитетиниң башлыклыгына ахун бейлеки сайланаян дәлдир-дә. Муны метҗиде өвүрдилер-ле. Ашгабатдакы кетделере нәме герек дийсене. Бу затлары гөрмейәрлермикә, эшитмейәлермикә? Ё-ёк, буларың гөзүнде от якмалы. Бәрде нетиже чыкармасалар, мен Москва арз эдерин. Хут Брежневиң өз янына барарын. Заманамызың аңы, выжданы, пайхасы болан партия шылтак атдырмарын. Гөр буларың эден болянжа гүррүңини. Гөкдепе галасыны дикелтҗеклермишин, онуң ичинден болса метҗит-медресе гурҗаклармышын. Йүрегиңиз башга нәме күйсейәр?..

Вах, бенде, юртда нәме болуп геченден бихабар-да. Нәме

этсемкәм? Гел, говусы муңа ягдайлары дүшүндирейин. Көсемәйин. Билбил йүрегини бире бгалады.

— Какасы диййән-ә. Бу затлары гең гөрме. Юртда ягдай үйтгеди. СССР йыкылды. Сең ол бир вагткы махабатлы партияң топы атылды, ятырылды.

Аман партия неден Билбили богупды. Аялының айданларыны диңлемежек болуп, бармаклары билен гулагыны дыкды.

— Гой, сем бол! Мең өйүмде бейле гүррүң этме. Дилиңе алян затлаң шо болса, мен инди сең билен яшашып билмән. Дүшүнйәңми? Яшашып билмән. Сен талак, талак ве ене-де бир гезек талак!

Аялы гөргүли шумжарып нәтжегини билмеди. Онуң агы гатышыклы айдан соңкы сөзлери болса адамсының аңкасыны ашырды, хас догрусы онуң башына етди

— Вах, маңа талак диениң билен партия дикелеси ёк. Ол гелмез ёла төндерилди. Сен шунча йыл ятып гафлат укусындан оянан болсаң, инди боюн ал-ай, дүшүн, биз гарашсызлыгымызы газандык, өзбашдак болдук. Түркмен өз ыкбалының хакыкы эесине өврүлди, биз өз рухумыза, гадыметимизе гайдып гелдик...

Аман партия аялының соңкы айдан сөзлерини эшидип билмеди. Онуң дүнйәси эленди. Йүрек чыдам этмедик боларлы, пахыр өмүрлик гөзүни юмды.

Билбил өз-өзүне кәйинди. Вах, вах, мен гурайын, дилими дишләйсем болмаямы. Гүрлемедик болсам говы боларды. Гөрсеңизләң, бу болян затлары. Партия дийип бүтин өмрүне өзеленип йөрен адамың ахыры хем партия башына етди.

— Вай, доганлар-эй-й...

Дана голай чыкан чиркин сес тутуш обаны оярды. Шол гүн оба адамлары партияны, вий, Аман партияны иң соңкы ёлуна угратдылар.

— Бе, «Ятан өлмез, етен өлер» дийлени чын экен-ов, инди шейдип гидибержекми?! — дийип, Билбил пахыр зарын-зарын энреди.

ТАНАМАНДЫРЫН

Бе, чыкгынсыз ягдая дүшдим-ов, ики дашың арасында галдым. Хер бир зада башарнык герек. Ери, инди мен нәтсемкәм?! Алсаммыкам, алмасаммыкам. Ата-бабаларымызам-а билмән бир зат айдасланы ёк.

Олар «берениден ал, урандан гач» дийипдирлер ахветин.

Пелпелләп үстүме гонжак болун дуран багт гушуны үркүзәйсем, соң ол маңа тутдурармыка?! Онсоңам бейле ягдай гүндегүнаша болуп дурян дәлдир, кемырсгал болмайын. Диймек алмалы. Даш этмели.

Дур, дур! Ил-гүн нәме диер?! Ёк, өз чагаларымың нәдип йүзүне середерин. Өңи билен аялым йүзүми пенжеләр. «Эдйәниң нәме, чагаларыма харам зат ийдиржек дәл» дийип, бармагыны гөзүме дүртәйжек болар. Онсоң онуң өңүнде дөв дурсун. Ёк-ей, алмайын. Гүмүне гитсин.

Нәме, алмайын дийдимми? Ха-ха! Вах, мен алманым билен дүнье дүзелйән болса болайжак. Эйсем, илери йүзүмиздәки гоңшы, нәме, диңе айлыгы билен ики этажлы жай салдырандыр өйдйәңми?! Хер сүмүклисине-де бир машын алып берди. Арада гызының элинде бир сагат гөрүпдирлер, бахасы бир миллион манатмыш хов. Эшидип мениң-ә депе сачым дүйрүкди. Бң акылыңа сыгжак зат дәл. Олар ялы урдум-шалык эдип йөренден хасабат сораянам ёк. Бай-бай, онуң дачасында салдыран жайыны бир гөрседиңиз, гиден бир көшүк, сыгырып середип отурмалы. Мугт бир ерден урян болмаса хей, бейле-де бир зат болармы. Ёгсам онуң гапдалындан башга-да ер алан гыт дәл. Көпүсининкиң шо-ол тозап ятышы.

Ай, нәме, гөрүбилмезчилик эдйәңми дийсене. Оңаран бенде бир алсын-да. Башарсаң сенем ал, дек отурма, ийнжи гурт ялы бол. Хәзир халал-харам сайгарылян дөвүр дәл.

Ахыры белли нетижә гелдим. Алмалы, боланы шо. Иш сто-

лумың гырасына беркидилен дувмежиги басан бадыма гапыдан ялпылдап секретарь гыз гирди.

— Диңлейән, башлык.

— Шо ерде, кабулханада маңа гарашян бармы?

— Бар, улы сумкалы бир адам-а дур. Мен...

Диймек шо болмалы. Гачанам худай диер, ковалаянам. Ханы бир төвекгеллик эдип гөрейин. Онсоңам төвекгелиң ишини таңры онарян болмалы.

— Шол адама гир дий. Йөне мен бири билен гүрлешип отыркам, атам дирелип гелсе-де ябыма гойберме. Душнуклими?! — дийип, мен өңем телим ёла янжан задымы ене-де бир гезек табшырдым.

Ине, шол гарашылян адам гирди гапыдан. Башардыгымдан өзүми аграс саклажак болдум. Йөне, догрусыны догры айтжак, йүрегим бир хили бөкүп агзымдан чыкып гелйәр. Тутуш он ики сүңңүм билен саңңылдадым. Өз-өзүмме басалык этдим. Дагы нәме, бай болмак аңсатдыр өйүдйәңми?! Душүнйән, товукдан горкуп дары экип болмаз.

— Сең ол ишиңи дүзелди хасап эдәй. Гөркезме бердим. Барыбермели, бөкдән адам болмаз — дийип, мен башга яна серетсемем гөзүмиң гыйтагы билен яңкыны сынладым.

Ол сумкасына япышды-да:

— Немедәйейинми?.., — дийип, огурлык этжек болян ялы, гөзүни элек-челек эдип, төверегине серетди.

Мен кабинетиң демиргазык чүңкүнде дуран хапа атылян себеди гөркездим.

— Шона ташла-да гидибер.

Яңкы мыхман айдышым ялам этди. Миннетдарлык билдирип, чыкып гитди.

О-хо-хов, шондан соңкы гопан харасат мени чыкгынсыз гүне салды. Чалтырак ишиң гутарарына ховлукдым. Ене-де лаййык бир сагат дагы бар. Оны нәдип гечирерин. Ишгәрлерем өзүң гитмесең шо-ол дүмтүншен болуп отырлар, гөбеклери кабинетлеринде гөмлен ялы. Чыкалга тапмалы. Секретарь гызы чагырдым.

— Мен хәзир йыгнага гитжек. Сорасалар бу болман.

— Душнукли, башлык.

Гапыны гулпладым-да, ачарам өз яным билен алып гитдим. Машынлы айлаң-майлаң эден болдум-да, ене-де иш ериме гелдим. Нәме, узага гидип болямы, яңкы хапа атылян себет магнит ялы өзүне дартып дур. Бирден там сүпүрижи гелип гөтерип өтәйтсе. Әхли азабым рейган болар. Эййәм ишгәрлерем сыртына сапан деген ялы даргапдырлар. Говы болайды. Шоферымы чагырдым-да:

— Бар, хо хапа атылян себеди шо дуршуна машына ат — диййп, гөркезме бердим.

Өзүмем ызына дүшүп барян. Машын өе гелип сакланандан соң, бир хили йүкүм еңлән ялы болды. Улудан демими алдым. Шофёрыма-да эртир ирдене ченли бош диййдим.

Эсасы экзамениң инди башланмалыдыгыны билйән.

— Нәме, эдараң хапа-хупасынам инди өе гетирип башладыңмы? — диййп, аялым илкинҗи сорагы орта атды.

Боюн алмалы, башга сыпалга ёк. Хемме заты болшы ялы айтдым. Ол ылгап барды-да, яңкы себеди алып, ички жая гирди. Кейваны бу затлары гөзүмиң алнында отлармыкан өйүтдим. Горкдум. Ёк, бир салымдан атылып чыкды-да:

— О нәче болмалы? — диййп, сорады.

— Он муң?

— Нәче-е, он муң?!.. — диййп, ол сесини сандыратды.

— Хава.

— Етенок. Еди йүз манады кем. Аңкав, алдатдырыпсың. Аланда санап гөрмели экениң-дә. Пул диййлйән зады ерден тапсаңам санап алмалы ахбетин...

О-хо-хов, кейваның гыкылыгына келләм хум ялы чишди. Өлер ялы өкүндим. Ёк, пара аланыма дәл, яссыкдашымы танаманыма өкүндим. Мен онуң билен нәче йыл бәри гоша гумры ялы билеже яшашып йөрүн ахбетин. Бе, я «Гызыл гөрсе Хыдыр азар» диййленимикә? Танамандырын, адамлар, хайп, мен яссыкдашымы танамандырын-у-ув.

ЛЕНИН БИЗИҢ АРАМЫЗДА

Мен-ә шол жайың аладасам өлдүрҗек. Ниреден салайыпдырын, башда башына бармасам болмаямы. Я бисәхет гүн дүйбүни тутдуммыкам. Бе, аллаҗанларым, мен инди нәме этмели? Би, ичгеплетмелерден яна халыс ядадым, валла, петең-бизарым чыкды. Палтам даша дегди, басылдым. О ере яздым, бу ере яздым, боланок. Хич хили нетиҗе ёк, бары бидерек. Асыл халымдан хабар алян ёк. Гайтам иңирдейәлер, азар берйәрлер, арза язяң диййп, Гөрйән велин, биз ялы ер уруп ерде галан дайхана көмек этҗек ёк өйдйән, хич киминң рехими инҗек дәл.

Ах-ов, адамлар, мен-ә айтмага-да утаняң, гедайчылык эдип, йүзүми саралдып, бар дилейән задымам йүз саны шифер, тамымың үчегини басырар ялы. Нәме ынанаңызокмы, гелиң-де гөрәйиң. Гаралып дурандыр.

Ынха, анзаклы гыш ене-де етип гелди, жайымың үстүнңем шо-ол алаң-ачыклыгы. Башга алаҗың болмаса дагы нәтҗек?

Ек, мениңем-ә дек ятмажагым чынымдыр. Бу ерде маңа хоссар чыкан тапылмаса, меркезе, Москва язарын, хут ёлдаш Лениниң өзүне йүз тутарын. Эшдишиме гөрә, ол гаты рехимдармышын, еңиёлукларың, ёксулларың хакыкы хоссарымышын, өзем гаты көп дил билйәрмишин. Түркменче язсамам окар, дүшүнер. Мениң халыма йүреги гыйылар. Хөкман көмек эдер. Онуң янында йүз шифериң дагы нәмежик, дилине битйә Бериң диййсе, өзлерем гетирип гидер, ойнарларам гетирмән.

Йүреги бире баглап яздым, арзаны, элбетде, Лениниң хут өз адына. Гөзүми ёлуна дикип, онуң жогабына гарашдым. Бирден Лениниң өзи геләйсе, гөрүп гайдайын диййип. Бу ериниң ёлбашчылары гирмәге дешик тапмазлар. Хь, геләйбилсейдир, пыланылара Ленин гелипдир диен адың өзи нәмә дегмейәр. Көп пикир эдйәнимденем болса билемок, гижелер дүйшүме-де гирип чыкяр.

Валла, Ленин аганы гаршыламага аэропорта өзүм барыпдырын. Ол хамана диерсиң мениң билен Сибирде сүргүнде биле болан ялы, гелип гарса гужаклады. Зады гайгы этме диййип гөвүнлик берди. Эгниме какды. Мен хоссарымы гөрен ялы хамсыкдым. Ынха, бирденем жайымызың үстүнде республикамызың әхли ёлбашчылары ишлешип йөрлер. Шифер какялар, хасанаклашып. Оларың бир-ә тайып йыкылдам, йөне кимдигини танамадым...

Арза язанымдан соң бир ай гечип гечмәнкә, мени ене-де оба советине чагырдылар. Бардым, нәме үчиндигини билмән. Башлык яралы гаплаң ялы, арлап топулды үстүме, саламымам алмады.

— Нәме, үстүме гыгыряң, мең нәме язгым бар. Я берениңи иймедиммми? — диййип, зордан башлыгың сөзүни бөлдүм.

Ол хум ялы чишди. Онуң бу болуп отурышы нобатдакы хүжүме тайярланяна меңзейәрди. Ек, ялңышыпдырын, ол пессайлык билен гүррүңе башлады.

— Хава, «Оба адамларының арасында сыясы-дүшүндириш ишлерини аз гечйәңиз, лекциялар билен чыкыш эдеңизок» диййип, парторгдыр, колхоз башлыгы үчүмизиң деримизе саман дыкдылар, районда. Вах, гардаш, Ленин бабамыз барып-ха 1924-нжи йылда арадан чыкды, сен болса оң адына арза язып йөрсүң. Билмесең, сорайммалы экениң-дә, айдардык. Шипер берип билмесегем, маслахат-а берип билжек. Ынха, инди сең үчин бизиң кәбиримизиң везипәмиз билен хошлашмалы болмагымыз мүмкин, элимизден парт билдимизи аларлар, иң болманда кәйинч берерлер...

Оба совет башлыгының бир сагада голай окан лекциясы боюнча кәбир сораглар йүзе чыкды. Менем суңшурып башладым.

— Багышлаң, сиз ялңышяңыз, хожайын. Ленин бир вагт өлен болса, онда нәме үчин радионы ачсаңам, телевизора серетсеңем «Ленин бизиң арамызда» дийип айдыма зовладышып йөрлер, хә? Я-да ынха, айдалы, колхозың хо гайракы сыгыр ховлусының агзында «Ленин яшады, Ленин яшаяр, Ленин яшар» дийип язылан лозунга бар. Диймек, сиз онда адамлары алдап йөрсүңиз-дә, шейлеми? Бизе гезек гелсе ол өләййәр. Ёк, мен ынанамок. Ленин өлмез, ол диридир. Гөрйән велин, сизиң өзүңизиң сыясы тайдан соватлылыгыңыз пес, энтек сизиң өзүңизи окатмалы. Инди йүз саны шифере гүйжи етмейән болса Ленин бабамызданам гөвнүм гечип башлады...

Мениң гарадан гайтмаздыгыма ол ахыры гөз етирди өйдйән, ялбармага отурды.

— Агам, хайыш эдйән, арзамы ичгиликәм, ягны серхош ягдайда языпдырын дийип бир дүшүндиришжагаз бер, онсоң шифериң гүррүңи...

— Ах-ов, сең айдяның нәме, мен өмрүмде арак дийилйән заты агзыма алмасам нәме. Мени оба адамларының арасында масгара этжек боляңмы? Белки, сен пылан ага дәлирәпдир дийип, дәлихана дыкдырарсың. Билйән, йүз саны шифере гүйжүң етмесе-де, оңа эркиң етер...

Мениң игенжими чекип отурмак башлыга еңил дүшмеди өйдйән. Ол зөвве еринден галды-да, дыкылып яныма гелди.

— Аман ага, дүшүн, бизем бейләк, меркезе жогап бермели. Партбиледимден ант ичйән, жайың үстүни көр көпүксиз, мугтуна өзүм япдырайын. Сен йөне сыгрың дили ялжак кагыза дүшүндириш яз, яңкы айдышым ялы эт-де...

Ёк, көр хасасыны бир гезек алдыряндыр. Инди мени алдамарсыңыз, «Ойланайын» дийип, бирки гүн пурыжа алып, өе гайтдым. Догруданам, мен инди нәтсемкәм?! Чирк этмән гижәми гечирдим, гөзүме укы геленок. Ёк, буларда мессеп болмаз, олар ялы хат язып берәйсем, онсоң олар мени ил ичинде хар эйләрлер. Ойланып ятышыма аладаңданлар хайсыдыр бир йүк машының гүззүлдиси эшидилди. Хасанаклап даш чыксам, ынха, үсти шиферли бир машын геришини тутуберип дур, гапымызда. Сен мен ёк, огланларың өзлери дүшүрдилер, пул-задам алмадылар. Өзем йүзүң дерегине ики йүзүни гетирипдирлер.

Бәй-бә-ә, Ленин бабамызда гүйч бар экен-ов. Диймек, ол хенизем бизиң арамызда яшаяр.

...Меңем бир эдәйҗегим бар. Хәзир хезиллик, ач-ачанлык. Гөвнүңе геленини тарашламаң шагладып йөрмели дөвүр болды. Айтҗак задым гаты кән, гүрләп ичими совадарын, кейпден чыкарын. Аннам ятан ериңден ички арзувыны дашына чыкарды:

— Ёлдашлар, мен обалы боланым билен хич затдан башы чыкмаян бир кече телпек дайхандыр өйтмәң. Ёк, бизиңем граматымыз бар, сыясата дүшүнмән дурамызок. Йөне, ёлдашлар, Сизиң өңүңизде узак чыкыш эдип, гымматлы вагтыңызы алып дурмага мениң өз вагтым ёк. Шонуң үчинем йыгнагымыз мекгеҗөвенчилик барада болса-да, мен дурмушың кәбир гөзе дүртүлип дуран ногсанлыклары хакында келәм агыз айтмакчы. Галыберсе-де мекгеҗөвениң гачып гитҗек ери ёк. Бизиң би йыгнагымыза меркезденем векил гатнашяр. О айдылҗак затлары беллиге алар хем-де дегишли нетиҗе чыкарар дийип тама эдйәрин.

Хава, худая шүкүр, соңкы дөвүрде дашары юртлар билен арагатнашыгымыз говуланды. Бу говы зат. Туристик гезеленчлер хем ызыгидерли гурналып дуруляр. Бу-да говы зат. Йөне нәме үчиндир оңа гидйәнлер шо-ол бир адамлар, өзлерем сүпүк сөвдагәрлер. Иң яманы хем гелип, олар адамларың ягырничлигин-ә бир отлаярлар велин, үстесине-де терс агитасса гечйәлер. «Дашары юртларда зат кән, дүзгүн-тертибем говы, көчеде гоян задың 10 гүнден соң барсаңам шол гоян ериңде дурандыр» диен боярлар. Хамала диерсиң бизде бейле дәл ялы. Бизде-де гоян задың 20 гүнден соң барсаңам дурандыр, элбетде, өзи болмаса-да **ери дурандыр,** гаралып. Боля-да бир зады дуран болса. Онсоңам сәхел зат үчин гох турузып йөрмели дәл. Герекли бендәң бири аляндыр-да.

Малдарларымыза-да азаҗык хай-күш диймели. Берре гүзүң этинден гарынларыны гөзейәрлер-де, нәме гүрлейәнлерини биленоклар. Ынха, арада бир чопан ырадиоада гүрләп «Малларымыз өзүмизден говы яшаяр, себәби оларың ийҗек-ишҗеклери үстүне гетирилип берилйәр, а биз болса пермедир башлыгың үстүне зыгыр-зыгыр гатнабам бир халта ун алып билемизок» диен боля. Биринҗиден-ә бейле затлары ырадио-да гойбермели дәл, икинҗиденем ун хәзир хич ерде-де бол-телки дәл. Оны диңе магазынчылаң өйүнден алып боля, бир халтасыны ики муң манатдан. Онда, гелиң, хеммәмиз ишлемән йөне зейренелиң, шагал ялы гыгыршалың йөрелиң. Муңдан болуш болмаз ёлдашлар.

Гүррүңиң ырадио барада бараны үчин ене-де бир зат айтҗак. Айдым-саз говы зат, онуң көпүрәк берилмегине менем

гаршы дәл. Йөне багшылаң, репертуарларына говжа серетмели, габат гелен зады гүзледип отурмалы дәл. Ынха, яңы бирки гүнлүкде бир багшы «Узын бойлы, гиң гуҗаклы, гөзел герекдир йигиде» диййип зовлаядыр. Ёк, мен онуң билен ылалашамок. Ах-ов, нәме үчин ол узын бойлы болмалы?! Мата-марлагың бигытлыгында келте бойлы болса кем дәл ахветин. Онсоңам гиң гуҗаклыны нәме этҗек? Нәме, онуң гуҗагына ики болуп гирҗекми?! Бу затларың яшларың аңына терс тәсир этмеги мүмкин.

Ёлдашлар, үнс берйән болсаңыз, соңкы дөвүрде «Бартер» диййип бир зат тапдылар. Мунуң өзи алыш-чалышы аңладяр. Мен саңа памадор берйән, сен маңа турба бер я-да терсине. Ёк, мен пагтамызын, газымызың гидйәниниң гүррүңини этҗек боламок. Гитсе ерине задам гелйә. Гелйән зады гөрмесеңиз, нәме, мен гүнәкәрми? Оны гөрйәнем бар. Сизем гөрерсиңиз, иң болманда телевизорда.

Мен хәзир башга бир зат дийҗек боляи. Нәме үчин халк хоҗалыгының әхли пудагында эдилйән бартери, ягны алыш-чалшы хова бюросының ишгәрлери эденок?! Олар өз везипесине дөредиҗиликли чемелешеноклар. Ёгсам, Түркменистаның депәни дешип барян ыссы ховасыны демиргазык бузлы океаның чапгын шемалы билен, ягын-ягмыры билен чалшып болар ахветин. Этҗек боланоклар, себәби оларың өзи салкынҗак кабинетден чыканоклар, зәхметкешлериң халындан хабар аланоклар. Ине, белаң көрүги ниреде.

Мен, әлбетде, ене-де көп затлар хакында айдып билердим. Йөне гүррүңден ише гечилйән дөвүр гелди. Билимизи берк гушап ишләлиң, ёлдашлар!

Аннам сөзүни гутардым этди-де, чапак чарпды. Мениң бу чапагымы эртир залдакыларың бары алып гөтерер. Гүррүлдили чапак чарпмалар узак вагтлап довам эдер. Ол сүйҗи арзувлара гарк болуп ука гитди.

Эртеси велаят йыгнагында оңа сөз бердилер.

— Ёлдашлар, мекгеҗөвене хемише комсомол экини диййәрдик. Инди ол яшлар бирлешмесиниң экини болды. Ондан говы хасыл аларыс, җуда болмаса «Өс, сен, мекгеҗөвеним» диййип дыза чөкүп ялбарарыс. Умуман, обамызың яшлары мекгеҗөвениң бол хасылы угрунда гөрешерлер! Билшиңиз ялы, адама бир дил билен ики гулак берилйәр. Шонуң үчин хем биз — яшлар азырак гүрләп, көпрәк диңлемелидирис.

Аннамың агшамкы арзувындан диңе бир зат хасыл болды. Залдакы отуранлар узак вагтлап, довамлы әл чарпышдылар.

БИЛГИЧЛЕРЕ ЫНАНЫҢ!

Межлисиң маслахатында Түркменистаның Президенти Сапармырат Түркменбашының харам газанжы язгарып эден чыкышыны диңләп отыркам, сере гелен ойланмалар эсасында язылды.

Автор.

Вах, оңа етеси нәме бар, ол белли зат-ла, башарсаң кеселлемежек болмалы. Ханы, бейле багт хемише етдирип дурямы?! Онсоңам ол сениң эрк-ислегиңе я везипәңе гарап дуранок, якаңдан эбшитләп тутя-да, алдым-бердиме салыберйәр. Ёгсам, байлыга гезек гелсе, хайсы бела-бетериң өңүнде дурмалы болса дуруп билжек. Магтанмак үчин айдяндыр өйүтмәң, худая шүкүр, элим узадан ериме етйәр. Дагы нәме, нәче йылың башлыгы болуп йөрүн. Хава, хава, гиден, улы бир хожалыгың ёлбашчысы. «Түф» дийсем, түйкүлигим ере гачанок, өз сиңегими өзүм горап билйән.

Йөне.. Хава, кесел дийилйән нәгеханың хайсысы боланда-да, онуң йүзүне от дегсин. Би, өргүн-ә... О-оф, мениң янымда шонуң бир гүррүңини этмәң, лов-лов яныберйән. О кесел барып ятан аллажы экен. Валла, би, мени готур ачана дөндерди, гарс-гарс гашанып йөрмели. Середиң, би эндамымдакы гызыл-гызыл тегмилтлере, атылжак вулкан ялы, булдурашып дурлар, Өзи айрылармыкан өйдүп башда баш галдырмадым. Гайтам гитдигиче бетерледи, тутуш эндамым петир безән ялы. Ек, мунуң билен оюн этмели дәл, дерревжек угруна чыкмалы, лукманлара гөркезмели, ёгсам...

Врач башыны яйкап-яйкап, эндам-жанымы сынлады-да, саг элиниң сүем бармагы билен яг гарынжасы ялы, топбарып дуран кинниванжа муртуны дырмалады.

— Бе-е, би нәмеден бейле болякан-ай? — дийип, ол ачык дуран пенжиреден дашарыны сынлады.

Ёгса-да, би, яңкы сорагы киме гөнүкдирдикә? Отагда икимизден башга жанлы-жеменде ёк. Белки, ол өз-өзи билен гүрлешйәндир. Мен «билемок» диен терзде эгними гысдым. Онуң нәмеден боляныны, нәме үчин боляныны билсем, харай ислэп, сениң яныңа гелжекми?!Хай, беребекгей. Ай, шу врачлаңңам кәбири, боля-да йөне. Ол сорагыны довам этдирди.

— Соңкы дөвүрде нен затлаңңы сана?!

О-хохов, би асыл мундан чыкды-ов. Ослагсыз берлен сораг мениң аңкамы ашырды. Догтор дийип прокурорың янына геләен дәлдирин-дә, херинә. Мениң нен затларым билен нәме ишиң бар? Оларың хайсы бирини санайын. Елбашчылык эдйән кол-

хозымы онки сүңңүне ченли гемирдим, йыкдым. Сүри-сүри малыны ювутдым. Индем колхозы дөвлет өңүнде бергидар диййип даргатсалар, өзүм сатын алҗак. Дагы нәме, еңи ёлук дайханың гурбы чатар өйдйәңми оңа.

Бе, би мениң иен затларымы нәме этҗеккә? Аслында мениң бу кеселиме онуң нәме дахыллы ери барка? Дек соңкы он гүнүң ичинде йигрими адама меллек ери берип, херсинден чилдим эп-эслиҗәни. Колхозың аракы гечирен тоюнда-да доюп галдым. Бир гойнуң ерине он гоюн өлдүрдим диййип акт язанда-да, товгуңа ток диййән ёк. Гадымы эртекидәки бөвенжик ялы, лак-лук атылан затлар кәндир. Иен затларымы санасаң согабы бардыр. Нәме җогап берҗегими билмән, врачың йүзүне сораглы серетдим.

— Нәме, иен затларың ядыңа дүшенокмы? Бананмы, какусмы, алмамы? Умуман дашары юртлардан гетирилйән мивелердир дүрли ир-иймишлер хемме кишә ярабам дуранок. Башарсаң...

Вах, келләм гурсун, паңкелле. Онуң айданларына дүшүнмән өзүми хеләклэп отурыпдырын. Өзүм или алдап йөрендирин белин, неден ахмал галыпдым. Херна дүшүнишдик вагтында.

Ол үч-дөрт саны дерман язып берди. Ичинде ичмелисем бар, эндамыңа чалмалысам. Есер врач экен, осмакладып отурмады, гөнүсини гүрледи.

— Агам, би дерманлары хеләк болуп дерманханалардан гөзләп йөрмегин, өңи-соңы тапмарсың. Жыгылдыга барсаң бардыр. Сизе ене-де бир ятлатҗак задым, азаҗык бокурдагыңыза буйруң. Бәш гүн зат иймәңизде-де хич зат болмаз. Гөреңокмы, илат етде-гүтделиге, ачлыга чыдам эдип йөр ахветин. Сизем гайрат эдиң-де, чыдаҗак болуң!..

Врачың маслахатларындан мас йүкленип, өе гелдим. Айдылан-диййлен затлары этдим. Вах, дерманы деррев тапдым-ла. Пулуңы гысганмасаң, өйүңе-де гетирип берйәлер. Йөне онуң айданларының непи дегмеди. Ене сандык диен ялы, шол врачың янына бардым. Ол башыны яйкап, келлесини ёлайҗак болды. Додакларыны чоммалдып сыгырды. Онуң болуп дуршуны гөрүп, меселәниң йүзлей дәлдигине дүшүндим. Я кеселхана салҗак болямыкан? Ёк, ол ене-де мениң гарашмаян задымы айтды.

— Мен шул угурдан кандидатлыгы горап, алым боланам болсам, бейле-бейле затлары хениз гөремок. Гайтам өңкүсинден бетерләпдир-ә би. Агам, сен говусы билгиҗе гөрүн...

— Тебибеми? — диййип, мен онуң айданларына дүзедиш берҗек болдум.

— Ёк-ёк, билгиже. Муның ахырзаман-ла хов, говулыгың нышаны дәл. Алар би, сени.

Нәтжек, итиң дертли болмасын дийлени. Гум этегинде яшаян Байрам билгижиңкә бардым. Ол кән гүрлейән адам дәл экен, оңа әхли зат аян боларлы. Йүзүме чиңерлип серетди-де:

— Айдан затларымы эдип билжек болсаң, айтжак, ёгсам... — дийип, ол сөзүни соңламан гойды.

— Вах, дилиң гымылдаса боля. Айдан задыңа анры яны билен хөтде гелерин, аркайын бол.

— Ёк, говусы айтмайын. Ялаңач галарсың.

Билгижиң мус-мусуна гаты говы дүшүнмедим. Нәме, ол маңа голы юкадыр өйдйәмикә?! Шуңа өзүмиң кимдигими айдайын-ла.

— Байрам ага, аркайын бол, мен башлык болуп ишлейән. Худая шүкүр...

— Билйән- билйән. Маңа әхли зат аян, элимиң аясында ялы, гөрнүп дур. Гадымы патышаларың көшгүне гайра дурдийиән жай салдыраныңам билйән. Сең сүри гойнуңы кимиң бакып йөренинем айдып билжек. Шәхердәки гарындашлаң ховлусында букуп саклаян дашары юрт машыныңы...

Ине, билгич дийип муңа дийсең. Өз ядыма дүшмейән затларам айдып отыр. Кеселден сапланжагың чының болса, билгижиң шертине кайыл болмалы.

— Дур-дур! — дийип, мен оны сакладым, өзүмиң әхли задаразыдыгымы айтдым.

Ак эзяка көйнекли, ак сакгаллы, ак гуш ялы болуп отуран гожаның гөзлери нурланып гитди.

— Хан огул, харамыдан эл чек. Оррамсылык эдип әхли газанан затларыңы ызына гайтар. Шейтсең бу кеселиңден сапланарсың, ёгсам...

Жан герекми пычак дийлени болды. Бә, нәме этсемкәм, ичими гүрледип өе гелдим. Әхли байлыгым, газананым терезиниң бир гапдалына мүнди. Шейдип, бу затлардан эл ювайиалы болармыка? Билгижиң диенини эдип, хемме задымы орта гойсам, яраларым айрылармыка. Ол дейюс мени ойнап йөрен дәлдир-дә. Сынанайын, пейда этмесе...

Шаңрылдап дуран жайымы ичиниң гошлары билен колхозың чагалар багына бердим. Мал-гаралардан дындым. Икүч саны машыным барды, оларам табшырдым. Ай, гараз соп-баш өзүм галдым. Йөне яраларымың еңлейән задьы ёк. Дер-газаба мүнүп билгижиңкә бардым. Онуң гөвни бир ялы, гайтам йылгырды-да:

— Хан огул, эгниңдәки эшиклеңңем өз дабан азабыңдан дәл ахветин. Гаты гөрме, әхлисини чыкар-да, ме, ыңха, шужа-

газы гей — дийип, ол саралып, сары гиден көнеже жалбары энүме оклады.

Мен бейлеки отага гечип чалшырындым. Элбетде, билгижиң берен җалбары мениң диңе уят ерлерими япды дийэймесем, боцуб-а боланок, сырлашып дур. Йөне эндамымдакы яралар вешин, валла, ынанмарсыңыз, эдил пычак билен сырылып айрылан ялы болды. Сыпба сыпырлайды. Бир хили дүнйэм гиңэп гитди, йүкүм еңледи.

Бэй-бэ-э, билгичлере ынанмазчылык этмели дэл экен. Олара ынанмалы хов, ынанмалы!

МАЗМУНЫ

Терҗимехал ерине 3
Дограма 5
Тапмача 8
Паяпыл гүни 11
Җәхеннем гарашямыка я-да женнет? 13
Герекмеҗек гурчук 18
Җалбарсызҗа галдым-да 21
Салгыт салянларың хожайыны 24
Гөрен-эшиденин өзүңки... 27
Диңе бир затдан горкян 30
Ярышалың, ёлдашлар! 31
Ай, ёк этсеңизләң-ай... 33
Гирдеҗили гиевлер 36
Гиевде гудрат бар 39
Овнукчыл болупдырлар-ов 42
Аладачыл башлык 44
«Оюнчы утуланыны билсе...» 46
Гумолакчымы я-да... 49
Дүшбүҗе доглор экен 53